

Iz naših dni.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

I.

Reka ljudi se vali iz Ljubljane vun mimo Narodnega doma; ko prestopi železniški tir, se razcepi v dva rokava, ki tečeta žuboreča, pisana, mimo klopi pod kostanji. Med veje, ki spletajo gosto streho nad šetalci, beži pogovor, smeh, vzdihovanje. Zadivljen motri pogled ponosno stražo kostanjev. Kaj ne stoje kakor svečeniki v hramu prirode? V ravni vrsti, košati. Tu debel starin, tam vitek mladenič, ki zavzema mesto zamrlega prednika.

Veseli val ljudi se spušča na bele steze, hiti k obloženim mizam. Lončki kave, vrčki piva so vedrilo odraslih. Otroke, goloroke, belokrile, opaja lepota poletnega dne. Vriskajoč letajo po travniku, drobne ročice love pisano stvarco, ki poleta od cveta do cveta. Pestunje puščajo vozičke v zvestem varstvu kostanjev, se ozirajo za uniformo. Počitnice so. Letoviščarji in domačini, kar jih ni odvedla nespametna šega letovanja, uživajo krasoto okolice, s katero je blagoslovil sam Bog Ljubljano — dragoceni biser v okviru planin, gričev in rek, obrobjen s prelepim draguljem, z rodovitnim poljem. Ni krasnejšega kakor poletni dan nad Ljubljano. Zemlja, odsev večne slave, se koplje v solncu. Po prosojnem nebu, po dehtečem zraku veje pesem o nestvarjeni Lepoti. Kakor da ni več žalosti, ne smrti. Oko se ne nagleda, duša se ne nasanja.

Glej, tam na prvi klopi na začetku drevoreda se zdi, da sanja mlada žena. Tiho sedi, kakor da ji ni nič mar njena družba, dve postarni, zelo različni ženici. Njene podolgaste oči so zamišljene v sinji zrak, v bleščeča čela vili njih domov med krasnim drevjem — in zaglobljene nekako same v sebe. Mimo nje hodijo radovedni, za opazke razporejeni šetalci vseh stanov in starosti. Vsak ustavi oko na teh treh ženskah na prvi klopi. Marsikdo se ozira še nazaj, omenja, da sta dve njih gotovo tujki, Tržačanki, katerih prihaja vsako poletje več v našo tako lepo, od zelenja okrašeno prestolnico. Posebno moški pogled se ustavlja na mladi ženi, ki je podprla roke na naslonjalo klopi in nagnila život nazaj. Kakor da hoče pokazati pravilne oblike svojega telesa, oblečenega v gladek črn lister, debelo verižico ovito trikrat okrog vitkega pasu, drobne noge v visokopetih šolnih. Črn visok slamnik ji ovija bel pajčolan, naložen kakor turban, čigar konec ji visi po hrbtu. Podolgasti obraz je zamolkle polti. Ravne obrvi na nevisokem čelu, rdeča, ne premajhna usta, nos navaden,

bolj kepast, brada krepka. Nič nenavadnega. Vendar ta in oni mož prodirno pogleda Tržačanko. Na njenem nemirnem obrazu je poznati, da razjeda to žensko strast, da je okusila velikomestno življenje. Ni grda, gotovo ne. Morala je biti lepa, ko je blažil pravilne črte mir nedolžnosti. Zdaj mami radovednost in vzbuja usmiljenje. Kaže, da bi imela svojih sedemindvajset let, a nehote pomisliš, da je mlajša, da jo stara samo življenje. Ne razodeva posebne inteligence, pač pa voljo, ki sledi trmasto strasti. Zdi se, da je žena in mati: Na prstu se sveti širok obroč, za klopjo, na travniku, skačeta dva goloroka otroka, opaljena kakor Afrikančka.

Stara žena poleg nje pa je napravljena kakor nihče. Kupljeni kodri zagorele barve vise z njenimi sivimi lasmi obupno po ovratniku zmendrane baržunaste pelerine, ki ji pokriva ovenelo oprsje in pada na krilo predpotopnega kroja, pošito z velikimi ubranci. Na kodrih čepi žalostno šapotel — čipke prašne, trak zavezan v ponižno pentljo pod velo brado. Krilo in pelerina sta bila enkrat nova, črne barve, gotovo. Enkrat je bila ta ženska mlada, gotovo. Zdaj je kakor žalostna povest minljivosti, kakor utelešena neokretnost starosti. Ni se zapustila še popolnoma. Za rjavi vrat si je našila bele mrežice, nadela si je verižico, iglo. Vela roka v palčniku nosi lorgneto na povešeni nos, ki kraljuje žalostno nad gubami čela in lic, nad brez-zobimi usti. A nema, slabovidna, kaže starka v vsaki kretnji tiho skrb, plaho dobrodušnost. Ona posluša razlaganje svoje sosede na desni — živahne ženske, ki se sveti vsa v modrem satinu — pa pogleduje svojo molčečo sosedo na levi, pogleduje na travnik, vzklika boječe: „Rika! Nino!“

„Kak tržaški obraz!“ opomni kuharica svojemu spremljevalcu, lepo pokrtičnemu infanteristu. — „Sebe glej!“ se ujezi Ljubljanka na klopi in obrača gladko počesano, v šumečo svilenom omotačo zavito glavo. „Glej, glej, kaj si upa ta dolenski rešetar! Komaj se je pogrela v Ljubljani, pa ti ima tak jezik...“ Jezna žena umolkne namah. Zagleda se v mlad parček. Korektno oblečen in obrit mlad gospod, ob njem nežna mlada gospa. Na zaupnem naslanjanju, na očeh, ki se iščejo, se vidi mlada, še neizkaljena zakonska sreča. Gospa pogleda izpod velikanskega slamnika in spregovori: „Glej, Tomo — gotovo Tržačanki.“

Tomo pogleda na klop, pozdravi. Ljubljanka odzdravi ponosno-zadovoljno, njeni sosedi pokimata

radovedni. Tok ljudi se zajezi v tistem hipu. Ljubljanka vidi, kako se nasmehe mlada gospa, sliši kako pravi: „Ti pa poznaš tudi vsako žensko, Tomo...“

„Samo slučajno, angel moj,“ se izgovarja mladi soprog. „To je mati mojega sošolca Milana Strgarja. Onidve sta pa žena in mati Jelušiča, mašinista ladje Koper, kjer kapitanuje Milan. Ženski sta na letovišču radi dečka, ki je imel škrlatico, in stara je tudi slabotna.“

„Je pa Ljubljanka bolj pri sebi. In kako je lepo napravljena, gladko in elegantno — to znajo samo naše ženske — sama solidnost.“

„Da. To je žena starega kova. Veruje še v povodnega moža.“

„Hihihi...“ se smeje nadrobno mlada gospa in udari soproga s pahljačo. „Pa kaj mašinsti toliko zaslužijo, da pošiljajo lahko vso obitelj na letovanje?“

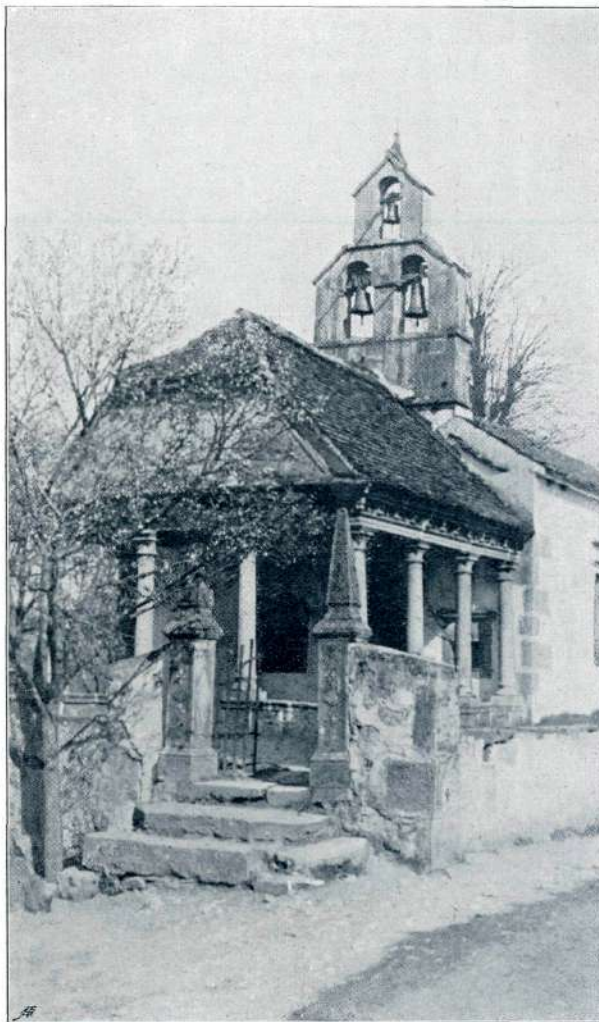
„Oj ti mala računarica!“ ji zagrozi soprog. „Mašinsti zaslužijo precej, štejejo jih med častnike na ladji. Toda ker je mož na vodi, žena na kopnem — ne izhajajo vsi dobro. Kakor tudi kapitani ne, razen če priženijo. Sicer pa...“

Ozrl se je in umolknil. Tok ljudstva se je odmašil, novi valovi so zagnili prejšnje. Strgarica, ki je poslušala napeto, se oddahne in razloži Tržačankama: „To je doktor Miren, prijatelj našega kapitana. Njegova gospa je Glinarjeva z Vrhnike; je imela stotisoč kron dote. In Bog ve, kaj bo še, če se ne omoži starejša sestra. Ta je naredil srečo, ta potuhnjenec! Tast mu je vpokojeni major Grnovič. Oženil se je bil na Vrhniki in si sezidal na ženinem domu lepo hišo. Zdaj pa pravi Zofija, druga hči, ki ima petindvajset let, da se ne omoži —; pomislite, kako srečo ima ta Tomaž Miren! Človek bi mislil, da ne zna šteti do pet... Hm! Na Vrhniki je denarja kot smeti; gor hodijo snubci iz vseh krajev. Dekleta so lepa, modra in pridna. Vedno sem to pravila našemu Milanu — pa on si je bil nakopal tu neko neumnost; no, potem se je oženil v Kopru. Ni priženil toliko kakor Miren — pa kaj, Vrhničanka hoče samo doktorja.“

„Zakaj ne kapitana, da mu poplača dolgove?“ Naglo in pikro je izustila mlada Jelušička te besede. Tašča jo sune, češ: Užalila si kapitanovo mater. Toda Strgaričino zadovoljno in zdravo lice se ni zmračilo. „Hoho,“ se nasmeji, da se ji strese podbradek, „kaj mislite, da imajo samo kapitani dolgove? Tudi doktorji jih imajo, tudi. Če ni iz imovite hiše... Pomislite — preden izštudira! — In kaj mislite, da imajo samo kapitani neprilike, kadar se ženijo? Tudi doktorji jih imajo, tudi. Tu se seznanj, tam obljubuje. Mlada kri, nepremišljena. A ko pride do resnice — je treba šteti denarce, drage moje gospe

iz Trsta. Življenje ni šala. Draginja raste vsak dan, poglejte samo meso! Kmalu ga bo jedel revež le še v sanjah. Zato pusti moder človek mladostno ljubezen in poišče tisočake. Kdo bi to moškimi zameril? Kadar se oženiš, si postelješ za vse življenje — rahlo ali trdo...“

„Kaj jim zameri kdo?“ ponovi morda nevede mlada Jelušička in stisne usta; njene zenice se nekam zamaknejo. Strgarica razlaga in pripoveduje, se igra

CERKVICA V ZGORNJI KOŠANI

s črnim solnčnikom, spremlja in meri z živahnimi očmi šetalce. Vse pozna: za imena vé in stanove, premoženje in dolgove, za sorodnike devetero kolen... Zanimive pripovedi končuje s pojasnilom: „Kdo bi jim zameril?“

Stara Jelušička natika lorgneto, kima in pogleduje na travnik, pogleduje sneho. Kam je odhitela njena duša? Ali blodi po morju za lepim kapitanom Torinijem, ali spremlja svojega moža na poti v Koper?

Morda premišljuje, kako pusto je hoditi tu med klopmi, biti izpostavljen neusmiljeno radovednim pogledom, ki te slečejo do golega, ki odkrijejo tujim ljudem vse tajne tvoje duše, vse nesreče in neumnosti tvojega življenja. Kakor bi šel človek skoz šibe ... Res ima večina teh dostojnih in elegantnih dam, ki posedajo tod, vezenje v roki, mlada dekleta knjigo ali zvezek. Toda treba je vendarle motriti nova lica, toalete, slavnike, treba je odzdravljati znancem, treba je konstatirati, kdo spremlja svetnikovo soprogo, kdo hčerko — in sklepati iz vsega tega na bližnje dogodke. In deklicam, ki se uče za maturo, za drugi učiteljski izpit, za meščanski, pada rada knjiga iz rok, ko gre mimo dolgolas mladenič v baržunasti janketi, resen jurist, ali raztresen filozof. Ni se izpremenil svet. Trdi boj za obstanek sili rosne mladenke, da si iščejo služb. Toda njim pôlje po duši poezija rodbinskega življenja, nikdar izpeša pesem dveh duš.

Sneha predrami taščo. Sklonila se je naprej in gleda radovedno: Med rozaoblekami se je zasvetila sablja, bel telovnik. Mornariški častnik, bolj redka prikazen v Ljubljani, prihaja kakor v vencu rož, spremljan od mladih dam! Za njimi se smehlja prileten mož, naslonjen na svojo še vedno lepo in postavno boljšo polovico. To je klanjanja in pozdravljanja! Klobuki lete z glav, na ustih se ziblje ljubezniv usmev, že pripravljen in naučen za take prilike.

„Kapitan!“ vzklikne razburjeno Strgarica. Mladi Jelušički se dvignejo prsi, stari zdrkne lorgneta raz nos. Strgarica, ona bi, bogveda! rada vstala in povprašala onega, ki hodi tako ponosno tod, povprašala bi ga, če pozna njenega Milana. Povedala bi mu, da je tudi njen sin kapitan, da vozi iz Trsta v Koper, da se je oženil tam — dobro oženil: Petdeset tisoč kron in ne ve se še, kaj pride, če bo stari Marušič zadovoljen z zetom; mladi Marušič ima že sam dovolj. In zakaj bi ne bil zadovoljen stari Marušič? Milan ni neroden, ni take matere sin. Uravnal je svojo otročjo neumnost, uravnava rad tudi neumnosti drugih. Na srečo ga ima Torini, kapitan, pri katerem se je vadal Milan, kapitan, ki mu je šel na roko, da je dobil še tako mlad ladjo in Zlato Marušičevo, kapitan, ki nori za Ado Jelušičko, ženo Milanovega mašinista.

Vse to bi povedala Strgarica tujemu kapitanu. Toda on gre mimo, ne da bi se zavedal, da razburja poleg mladih tudi stara ženska srca. Tuji kapitan gre mimo, se drži ponosno, govori umerjeno, hodi moško.

Tam pri drugi klopi je pozdravil pomorskega kapetana ali njegovo družbo mlad prostovoljec. Strgarica se kradoma približa, da sliši, kdo in kaj.

Zmagonosno se vrne: „Že vem. Kapitan je velike ladje, ki vozi iz Hamburga v Ameriko. One so hčere bogatega Nemca, ki ima onole hišo na Bleiweisovi cesti in trguje nadebelo z žitom. Kje so se seznanili, sam Bog ve. Gotovo pa je, da bo oddal in rad dal hčer kapitanu — potem pridejo po druge drugi. Kapitan — da. Resna je taka služba, mož na mestu mora biti kapitan. Vselej in povsod.“

Vselej in povsod! Tudi kadar zapeljuje siroto, verujočo vanj, tudi kadar zasleduje poročeno ženo? — Nehote beži vzdih iz Adinih ust, od tujega kapitana hiti pogled k otrokom na travniku. Med ljubkimi palčki skačeta njen sinček in hčerka. Nista si podobna po obličju, ne po nravi — sin tržaškega plemiča in hči hrvaškega ribiča. Kodroglav, krasen deček je Nino. Mnog pogled se ustavi na njem, vse ga kliče, vse mu laska. Vendar zažari Ada od sramote, kadar občuduje svet Nina, in začudeno pogleda belolaso, temnopolto Riko. Vsak človek vidi in ugane, da je Nino otrok sramote, vsak, ki jo vpraša o njem, jo žali, ji budi spomine prestanih težav, jo opominja sedanjih: Zakaj ne ugasne plamen, ki je dal življenje dečku — zakaj ne more ljubiti otroka svojega blagega moža? Bridko se stisnejo usta. Veje šepetajo ... Enkrat samo, Ada, zapoje srce veliko pesem ... Nisi prav storila, da si sprejela Andrejevo ponudbo ... Toda takrat, takrat, odgovarja Ada, takrat me je bil pustil Torini v sramoti, preganjal me je njegov oče, prigovarjal je kapitan — in jaz — jaz sama sem si želela miru in poštenega imena. A zdaj, zdaj čujte in strmite, zeleni kostanji: Tri leta je izostal kapitan Torini iz Trsta. Da se ogne škandalu, da pozabi? Ali da se umakne očetovim ženitvam? — Tri leta ga ni bilo. Tri leta je živela mirno zapuščena. Zibala je drugo dete, stregla tašči, možu, obiskovala zidatelje. Sreča je obetala, da ostane pri njej, poštenje je hodilo z njo, ljubezen jo je vodila možu naproti. Tri leta ... kar se je vrnil zapeljivec, in pogubni plamen požira srečo, poštenje ... Ničesar ni kriv on, pravi. Samo oče je kriv, razmere. Bogato ženo visokega stanu mora vzeti. Tako sili oče. Ali ... Torini ljubi Ado. Kdo ve, kaj prinese čas? Zakon se razveže, pride taka postava danes — jutri. In Torini, četudi prisiljen od razmer, se ne bo še oženil. On ljubi svojega dečka Nina, on hodi za njegovo materjo, za njo, za Ado ... In če bi se tudi hotel oženiti, kaj potem ni več nje, Ade, prevarjene deklice, vznemirjene žene? —

Kakor da čuti tašča, kam in kod se vrte snehine misli, pritegne nemirno pelerino, podrsa z nogo in posvari: „Ada, kje sta otroka?“

„Nina vidim,“ se vznevolji Ada, „a Rika“ — hotela je reči: „Naj bo, kjer hoče, otrok Andrejev!“ A prestrašena lastne misli in taščine žalosti, je umolk-

nila. Sneha in tašča molčita, nad njima šume kostanji, pred njima hodijo olepotičeni veseli ljudje.

Nevoljen vzklík Strgarčin, kateri se je lice nena doma stemnilo, predrami Tržačanki. „Glejta,“ zašepeče prijateljicama vsa razburjena, „poglejta to dekle... Povem vama nekaj — naj gre naprej...“

Jelušička pogleda deklico, ki je šla mimo. Rado vednost in usmiljenje začuti zanj. Sama med šumno družbo. Zamišljena, otožna. Ta je gotovo prevarjena, zapuščena... Bela bluza, sivo krilo, širok slamnik. Obraz še mlad, toda mrtev, lasje se svetijo belo okrog čela. Nad nosom je guba, kakor da bivajo obrvi stisnjene v mučnem premišljevanju, usta so trpka, kakor da pravijo vedno nekaj žalostnega, kakor da prosijo usmiljenja, so mrkle oči. — Zdaj zagleda Strgarico; mrtvi obraz se razžari, oživi, glava se nagne v pozdrav, oči prosijo... Neprijazno odzdravi košata žena in opomni sosedama:

„Vidita, povsod se to godi... Dijaške norosti. Stanovali smo skupaj z njeno materjo... In Milan — naš kapitan...“

„Vaš kapitan?!“

„Da, naš kapitan. Otroci. Mi nismo bili zato. Ob poroki je treba šteti — njena mati, učiteljeva vdova, pa ni imela kaj šteti. Pa se je napravljala, ta Nevenka, je upala neumnica, sanjerala je, namesto da bi se učila. Lahko bi se bila že davno omožila. Pa je hotela biti kapitanova gospa. Moj mož pa je rekel: Kapitan dobi lahko tisočake... Zdaj je otroška vrtnarica, možit se noče, mati ji je umrla; dve sestri ima, ena je omožena v Trstu, ima železniškega uradnika, ena je učiteljica na Vrhniki. Možit se noče, lazi tako sama okoli... No, vidite, če ni to neumno: Milan se je oženil — ona pa pravi, da mora držati besedo: Nikdar drugega! Kaka neumnost! Zakon enega razveže vse obljube drugega...“

„Kaka neumnost!“ vzdihne stara, ponavlja mlada Jelušička in vzdigne oko proti nebu: Zakon razveže res vsako obljubo? Pogasi ljubezen do drugega? Ali je greh zvestoba oženjenemu, greh zvestoba omožene neoženjenemu? — Goste so se strnile veje kostanjev, ne pogleda tolažeče modro oko neba na vprašujočo, sama zelena tmina je nad njo. Greh?

„Pojdi vendar po otroka,“ opomni tašča zamišljeno sneho. „Gospod Strgar nas čaka na Rožniku.“ — Leno se vzdigne Ada. Bel turban se ziblje med visoko travo, hreščeč glas hiti proti jezercu: „Nino! Rika!“ — Stara tašča šepeče naglo Strgarici:

„Vi se jezite, gospa moja, Vi se jezite, ko vidite to dekle, ki Vam vendar ne dela greha in nemira v rodbini. A pri nas! Gorje meni, stari revi! Saj jo vidite, kaka je ta moja sneha! Zapustil jo je Bog! Saj še ne veste, gospa moja, zakaj smo pravzaprav tu. Vi mislite radi škrlatice, da, in da se po-

pravim jaz. Andrej sam, ubogi, slepi revež, misli tako. No, vidite: Povedala sem Vam, čigav je Nino, povedala, kako je prigovarjal Vaš kapitan, da je vzela Ada Andreja. Bila je dobra ubožica prva leta, dobra za vse. Oblačila me je, česala, negovala. Pa je prišel ta nesrečni kapitan Torini. Vzbudila se mu je zopet strast do Ade — in ta neumnica zopet misli, da bi jo vzel, če bi bila prosta, in prezira lastnega otroka, zapušča mene, zanemarja moža in hišo, poslušajo samo, kod hodi Torini, kdaj pride, nabira sluhe o njegovih ženitvah, leta na pot njegovim nevestam... Poglejte, koliko skrbi imam... Naš človek, Andrej, gospa moja, je dober kakor pečen kruh, vse ji naredi, paglavca ima skoraj rajši kakor lastnega otroka — a da kaj zasumi, nas postreli vse skupaj... Še ima samokres in še slišim, kako je rekel Adi na poročni dan: To orožje naju je seznanilo. Dam ti svoje pošteno ime. Nikdar ne bo več med nama besede o minulem. A da se kdaj Torini zopet približa svoji žrtvi, da pozabiš ti svoje dolžnosti — bo razsodil samokres... Pomislite, gospa moja, moj strah, ko je imel Nino škrlatice! Andrej je skrbel pri otroku, pred hišo pa je postavil, po hodniku pa je pohajal Torini... Da ni umrl nesrečni otrok! Umirali so drugi — ta je ostal — nam v nadlogo... In vsak čas sem se bala, da se zgodi nesreča. Bal se je tudi Vaš kapitan in nas poslal sem. Rekel je zdravniku, in zdravnik je rekel Andreju. Dobričina Andrej je bil takoj voljan. Prišli smo sem. Tačas, méni gospod Milan, se bo oženil Torini. Ada, ki je mnenja, da je Torini na morju, je brez skrbi. Ko se vrnemo v Trst, bo Torini oženjen — in vse bo v redu; moder je Vaš kapitan, gospa moja.“

„A tako so te stvari,“ se čudi Strgarica.

„Da, tako. Torini se oženi v Cormonsu. Bogata hiša, lepo dekle. Vsak naj gleda, da si pomaga. In Milan, ki ima večne sitnosti s svojim nekdanjim kapitanom, bo tudi rešen. Ko pride Milan sem, na sokolsko slavnost, bo vse pri kraju. Milan raztolmači Adi... Bog daj konec grehu!“

Stara tašča sklene vele roke in pozabi, da je mislila, da ne ve Strgarica vseh skrivnosti Adinega zakona. Le-ta pa se obrne v stran, da skrije zadovoljen smehlaj: Kaj misli ta revica, da ni odkril Milan materi vsega, da ji ni zabičil paziti na Tržačanki, da mu ne zmedeta štrene? Kar se skremži zadovoljno lice: Tam gre Nevenka, Milanova mladostna ljubezen. Kaj, če se vidita z Milanom — če se obudi tudi v njem tako kakor v Jelušički? Dozdaj, vsa ta leta se nista videla...

Obema materama stisne nekaj srce. Dan je krasen, kakor da je objel žar večne lepote zemljo, kakor da ni več smrti, ne žalosti — le človeške nebrzdane strasti kličejo temne sence v ta kras.

Ada se vrne z otrokoma. Otroka ji pripovedujeta o čudni živalci, zeleni in urni, ki skače po jarku, o hitri kobilici na travniku, o čebelici, ki se je zaletela Riki v svetle laske. Ona ju ne posluša. Pogledala je zamišljeni materi in ugenila, o čem sta govorili. Stisnila je ustni in pritisnila kodrasto črno glavo lepega dečka k sebi. Žalostno pogleda mater belolaso dekletce in se prisloni k babici, proseč:

„Gremo h gugalnici?“

„Da h gugalnici!“ poskoči Nino.

Žene pokimajo, otroka vpijeta: „H gugalnici!“ in se spustita v dir. Počasi jima slede ženske. Pred njimi gre sivo krilo, bela bluza. Temne sence padajo na pot. Ali so zrastle pod mrklimi očmi zapuščene?

Strgarica vidi, da se zibljejo za Nevenko peresa in cvetlice na slamniki. Še trepeče na ustih zadnja opazka kritikov. Tudi o njej izpregovori kdo besedo. Dostojanstveno se drži kapitanova mati, glavo drži pokonci. Stara Jelušička se spomni, da ima pošepane pete, in spusti naglo svoje čudno krilo, da drsa in pometa po tleh. Mlada se ozira rado vedno na desno in levo, gleda za sivim krilom Nevenkinim, ki se kaže že daleč med belimi krili drugih deklic.

„To je pa mati onega...“ pravi glasno stara gospa na klopi mlajši gospe. Strgarica jo pogleda strupeno. Ugane, kaj sta govorili prej. — O Nevenki. — Da ne morejo pustiti ti pohajkovači starih čenč! Kaj poreko šele, če se Milan slučajno snide s staro znanko, če ji privoščijo besedo? Grdo pogleda žena za Nevenko, katere bela bluza se pokaže na razpotju pred Radeckijevim gradom in izgine na desno. Strgarica jo ureže na levo, otroka tečeta k amorčku v vodi, ki se koplje in umiva tako vztrajno, pa je vendar zmeraj rjav. Za njima hiti vreščeč klic: „Nino! Rika!“

II.

Proti Francoskim okopom gre Nevenka. Samotnih steza si išče samotno dekle. Preplaši se, ko sliši korak, ko sreča človeka: Ali ve tudi ta njeno povest — obsoja tudi ta njeno zvestobo?

Še šume Nevenki po ušesih brezsrčne opazke, ki so hitele od klopi do klopi, ko je šla po dreveredu: „Kaj pa ta? Se res ne bo možila?“ — „Oh, ta spada v srednji vek s svojo večno zvestobo.“ — „Živ anahronizem.“ — „Je to čednost, neumnost ali zloba? Prosim vas! Ostati zvesta možu, ki jo je pustil že davno. Negovati tako čuvstvo kot nekaj svetega.“ — „Tako čuvstvovanje res ne sodi v naše dni.“ — „Zdaj je ljubezen in prijateljstvo od danes do jutri in ceni se samo, če ima pameten namen, dobiček.“ — „Le praktično, praktično! Mnogo otrok si obljubi večno zvestobo — do drugega semestra...“

Tako so sodili zakonske gospe in gospodje njeno zvestobo... In one rosoglavke pod kostanji, kako plaho so jo gledale... Otroci, ljubki otroci! Varuj vas Bog moje usode!

Med molčečimi hojami hodi Nevenka. Ustavi se ob šumljanju vodice, ki si išče poti pod listjem, preko kamenčkov, grgrajoč, tožeč. Tako si išče njena duša vedno iste poti... Veverica skoči od drevesa, se zaziblje na koncu veje, je že na drugi, na tretji. Tam na visokem vrhu zažgoli kos. Srečna vodica, srečne živalce! Nihče vas ne bega, ne nagovarja in ogovarja — srečne živalce! Srečno grmovje in tiha trava, ki ne poznate želja, solza. Človeka pa, samotno slabotno dekle, suje svet na desno in levo. Ne misliš, ne hodiš, ne delaš jim prav. Vsak si lasti pravico do tebe — a nihče ti ne da duše, srca, pomoči. Da je ostala zvesta prijatelju otročjih let — kaka pregreha! Kaj ni samo ena ljubezen, ena resnica? Lažejo usta ali srce, ko prisegaš drugemu? O ve večkrat preslikane podobe! Samo eno kraljuje v Nevenkinem srcu. Če je umrla njegova ljubezen, njena ne more. Do hladnega groba, je rekla otrok, do hladnega groba, pravi dozorela deva. Koristi seveda nima. Samo sum in obrekovanje ji rodi njena zvestoba. Kaj mu hoče Nevenka, njemu, ki je srečen soprog in oče. Še sestre v Trstu ne obišče, da ne bi naletela slučajno nanj. Kar je bilo, je seveda bilo! A da ne more pozabiti otročje idile, sanj in upov dekljskih let, da se zgrozi večkrat ob misli, da se ji bliža starost in je njena roka brez opore — kdo ji more zameriti?

Po samotni stezi hodi samotna. Pred njo vstajajo spomini. Malo radosti je užila Nevenka. Bila je učiteljska sirota. Srečna je bila samo tedaj, ko je skakala kot otrok po vrtu pred šolo v hribih, kamor je vrgla služba očeta, mladega učitelja, in odkoder ni bilo zanj več izhoda. Mlada žena si je želela v bližino mesta ali trga, njemu je del težko ostri zrak gora. Kompetiral je večkrat, ali zastonj; ni imel prijateljev. Trud in razočaranje sta pomagala bolezn, ki je klila potuhnjeno v njem. Ko je zapustil vdovo in tri hčere, je bilo Nevenki devet let.

Mati vdova bi bila nemara laže izhajala na kmetih. Učila bi dekleta kvačkanja in pletenja, vaščani bi ji prinašali kolin, od žetve in paše. Pa kaj bi z deklicami? Na kmetiški grunt bi se težko možile, ker je treba dote. Druge prilike pa ni v hribih. Gozdar ima, če pride nov, že kaj izbranega, mestni uradnik si ne bo iskal v hribih neveste, pošiljati jih v mesto radi izobrazbe, bi bilo združeno z nedosežnimi stroški. Mar naj postanejo kmetiške dekle? Rajni mož je sanjaril, da postanejo njegove hčere učiteljice. Vdovi so svetovali prijatelji, da je najboljše, če gre v Ljubljano in vzame par dijakov na

hrano. Zares. Znanka v Ljubljani je preskrbela stanovanje za avgustov termin in najboljši kmet v vasi in bližnji gozdar sta se dogovorila za svoja dva dečka: Štiri rjuhe, štiri brisače in nekaj v gotovini, nekaj v blagu.

Otroci so se veselili in se bahali, da gredo v Ljubljano. Zdela se jim je Ljubljana nekak paradiž. Hiša pri hiši, vse velike. Svetla okna in za njimi vse, kar je lepega na svetu. Učiteljeva vdova je porosila z prebriskimi solzami prostore, kjer je deloval in se mučil njen dragi rajni — in je šla brez njegove opore v svet... Otroci niso umeli materine žalosti. Nevenka je menila zatrdno, da bo deležna v mestu vseh dobrot. Začudila se je, ko so se nastanili v ozki ulici in so hodili preko dvorišča, ograjenega od treh strani od umazano sivih, razpraskanih hiš s hodniki v nadstropju, s slabimi lesenimi stopnicami. Četrto stran dvorišča so mejile črnolesne drvarnice.

Ti prelubo in prelepo Jakčevo dvorišče! Po stoinpetdeset otrok, stranke vseh vrst. Različni obrazi, različni opravki. Tu karami, tam drvar, perica, tam uradnik. Otroci pa ves dan po dvorišču kakor kupi mravelj, samo ob urah šole je potihnilo nekoliko vpitje. Zdaj se je vežbal tu cel polk mladih vojakov papirnatih čak, oboroženih z bridko leseno sabljo; zdaj so brusili škarjice, delili barvice, tehtali dušice, katere so odnašali hrumeči vrage v pekel bližnje drvarnice ali angelci v hišni kot, za tedaj nebesa. — Ljubezen in sloga je edinila ob takih hipih uradniške otroke iz nadstropja in drvarjeve z dvorišča, šolarčke in drugošolce. Ginjene so se spogledovale matere odz dolaj in zgoraj, se nasmihale druga drugi. — Pa le prehitro se je izpremenil večkrat ves položaj: Peter je sunil Pavla... Nakrat je nastal po dvorišču glušeč krik, na hodnikih in vratih so se pokazale matere in sestre. Peter in Pavel sta se lasala in rvala — drugi otroci so se razdelili naglo v dve stranki, ki sta se vrgli, močni v prepričanju, pogumno v boj. Lesene sablje so pokale, čake so se spuščale do ust, rokavi in hlačniki so reskali s tistim usodepolnim glasom, ki naznanja, da bo pela palica... Tedaj je zapuščal slabejše pogum, sramotno so klicali: „Mama! Mama!“ Na tak klic so priletele... V različnih toaletah in frizurah... Krepe pesti so hitro izraynale neenakost boja, psovke so letele na otroke in njih matere — in so našle odmev. Matere so nadaljevale med seboj, kar so bili začeli otroci.

Kjer je bil ravs in kavs, tam je bil tudi Milan, Nevenkin mali sosed, sin poštnega poduradnika Strgarja. Droben in gibčen, je osuval svoje tovariše, še preden so se zavedeli; jezičen in predrzen, je dokazal vselej svoji in drugim materam, da ni bil on, ki je

začel. — Velikokrat je bilo umazano dvorišče pozorišče Milanovih junaških činov. Časi ga je podila cela truma, a on se je ustavil zdaj pred odprto drvarnico in metal polena na nasprotnike, zdaj pri vodovodu in pošiljal velike curke na kričeče dečke. Smeh in vrišč je priklical hudega hišnika, ki je lovil z bičem otroke. Umikali so se mu smeje, mu kazali jezike in dolge nosove. Glavni krivec, Milan, pa je nagajal z varne višine hodnika hišniku, kažoč mu z raznimi znaki svoje zaničevanje, in kimal Nevenki, ki je ob takih prilikah trepetala zanj. —

Bili so sosedi. Hodili so po istih stopnicah, imeli so isti hodnik, in obešali perilo na isto vrv. Otroci in roditelji, vse je bilo enega srca. Če je rezala Strgarica kruh, ni prezrla sosedovih otrok, in Kranjčevka, Nevenkina mati, je dajala sosedovim celo večje kose nego svojim. Če ni šla Strgarica na trg, ji je prinesla Kranjčevka kako stvar, in obratno. Če je vdova kupovala drva ali sploh imela kak opravek, pri katerem več razumejo moški, je rad pomagal Strgar; Milan je odnašal štruce k peku, prinašal peharje, zemlje. Nobene boljše stvari ni skuhala sosedka, da je ne bi dala pokusiti sosedi, nobene novice se ni veselila ena brez druge. In otroci so bili kakor ptički istega gnezda. Zdaj so vse razvlekli tu, zdaj tam, zlasti kadar so se igrali svatbo, na kateri sta bila Milan in Nevenka ženin in nevesta. Majnikove večere so šli skupno z materami po prelubi Šentpeterski cesti k šmarnicam, poletne dni jih je šlo celo krdelo na Golavec po borovnice, odkoder so se vračali umazanih ust in prstov ter raztrganih oblek. In če je pela šiba Strgarjevim pesem modrosti, so se jokali Kranjčevi.

Nevenka bi si ne mogla takrat predstavljati življenja brez Milana. Ob skupnih izprehodih ji je nosil, že gimnazijec, pelerino, jo je spremljal v cerkev. Kakor brat in sestra. Ona je bila počasna, krotka, on vihrav, hude jeze. Hitro se je skregal z brati, se sprl z roditelji; a Nevenka ga je ukrotila z dobro besedo. Ko je jel hoditi v drugo šolo, si je Milan zasnoval bodočnost tako: Mornar postanem. Na nepoznatih otokih so še skriti zakladi gusarjev. Prinesem ti jih, Nevenka. V zlati kočiji se boš vozila do srebrnega gradu. Luči v gradu bodo diamanti, vrata bodo iz slonove kosti, stopnice iz marmorja.

Seveda. Takrat je prebiral „Robinzona“, „Malega kapitana“, „Zaklad na otoku“, in druge take reči, ki so budile v živahnem dečku željo po čudežni vodi, ki nosi hiše na jadra, ki hrani v sebi neznana bogastva. Strgar je peljal dečka o priliki službenega opravila pri glavni direkciji v Trst. Kar je pravil potem Milan o ladjah, je elektriziralo celo Jakčevo dvorišče. Vse je delalo samo barke in barke. Na jadra, na par. Vsi stari šolski zvezki, vse zaloge

papirja, hranjene za potrebo zavijanja, vse se je izpremenilo v brode, ki so plavali po škafih v kuhinji, po sodih na dvorišču. Ko so bile tiste luže mladim brodarjem premajhne, so uhajali na Ljubljano. Nekoč so spremljali tovariši zelo slovesno Milana, ki je nesel ravno dovršen brod iz močnega rjavega papirja. Spustili so ga s huronskim krikom, ki je privabil ves Šentpeterski nasip za vodo in priklical redarja. Dečki so se spustili za brodom v vodo — slamnata bilka, prišla bogve odkod, je ustavila močno barko, zibala se je, se nagibala v stran. Zaneslo jo je v sredo Ljubljane. Nagel in nepremišljen je hotel Milan za njo. Kar mu zmanjka tal ... Da ni bilo Krofovega hlapca, ne bi bil prišel Milan živ iz vode. Drugi Robinzoni so se rešili srečno na zeleni ljubi breg Ljubljaničin, Šentpeterski nasip se je oddahnil — dečki so bili — na predlog redarjev — tepeni kot slama. Strgar je prepovedal Milanu pomorske vožnje in čitanje knjig o morskimi zakladih.

„Ne bom mornar, navaden mornar, ki pleza po vrvi,“ je kričal Milan pod očetovo leskovko, „kapitan bom, da veste ...“

Kapitan! Strgar je izpustil dečka, se zamislil: Zakaj ne bi postal njegov sin res kaj višjega! Saj je bil Strgar podčastnik pri c. kr. mornarici. Njegov znanec Alijančič ima sorodnika, ki zavzema neko višje mesto v svetovnem redu. Morda se posreči

Strgarju, da dobi za Milana štipendijo na mornariški šoli. „Samo dobrega izpričevala je treba, Milanček,“ je zabičeval sinu. — Odslej je sedel nemirni škratelj kakor pribit pri knjigah in nalogah; četrto šolo je dovršil z odliko. Prošnja je romala na ravnateljstvo mornariške šole. Tiho in težko pričakovanje je prišlo na Strgarjeve in Kranjčeve: Kakšen bo odgovor?

Odgovor, ki je prišel, je povzdignil Strgarjeve v oči vsega dvorišča: Milan je bil sprejet! Ta in ta dan se mora javiti še enkrat vojaškemu zdravniku in ta in ta dan mora priti na kolodvor, kjer ga sprejme in odpelje vojaška šarža.

Pri Strgarjevih je nastalo letanje in vihanje. Čutili so se nakrat zelo važne — vse, kar so govorili in delali, je šlo po vsem dvorišču. Milanova starejša sestra je hitela plesti nogavice, mati je menčala in prala, Nevenka je znamovala Milanovo perilo, Kranjčevka je robila brisače. Občudovan je stal Milan med dečki. Naslonjen na hodnikovo ograjo, dolgo pipo v roki, ga je zadovoljno motril oče in razlagal glasno, da se je slišalo lahko po vsem dvorišču, kako potrebno je, ako ima človek protekcijo in zasluge. „A brez zaslug se še kam pride — brez protekcije niti v tvornico ne moreš.“

Kakor pravljica je šlo po dvorišču: Skrivnostne Strgarjeve zasluge za domovino in protekcija — so spravile Milana v mornariško šolo. (Dalje.)

Klovn.

Zložil G. Koritnik.

Igral je vlogo žalostno —
mislili so, da obleče se v klovna,
a on, ki je ljubil dan bolj kot temó,
prezrl je maske in srca otrovna.

Resnice željan je po solncu hlepel,
da v krvi so vroča mu plula lica,
močan v svoji duši je čakal poklica,
se hranil s svobodo, boril se, trpel ...

Njegove oči so prešle teme,
prodrle, razbistrile društvo in čas —
in kar čez noč enkrat mu prišlo je vreme,
da v masko zagrnil je svoj obraz.

Zavriskalo društvo je silne radosti
in gnalo na oder je smešnega klovna,
a spaka glej: klovn je jel rasti in bosti
na odru v postavi rogatega ovna.

Iz naših dni.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

III.

če je nesel kovčeg, mati zavitek črnega platna, sestre košek, bratje papirnate zavoj: sadje, gnati in kruha — da ne omaga prihodnji kapitan na svoji dolgi poti. Vse dvorišče je bilo na nogah. Matere so želele dobro srečo, večji dečki so gledali zavidno, manjši so kazali jezike in osle, deklice so podajale roko Milanu, ki je prevzetoval in pozdravljal po vojaško. — Tako so šli Strgarjevi, ž njimi Kranjčevi. Po Resljevi cesti se je pomikal ta izprevod, ljudje so se ustavljali in ugibali, kdo odpotuje: oče, sin, ali cela družina?

Ko je odpihal vlak, si je obrisala Strgarica oči, Ferdo je pošepnil bratom, da bo odslej njihov kos kruha večji, ker bo enega manj, sestra sta pristavili, da bo več prostora. Nevenka je stala kakor okamenela, vsa duša ji je silila v oči in te so strmele za vlakom. Hlapon za hlaponom se stresa, drdra, dim zakriva okna in robce, ki vejejo poslednji pozdrav — in Nevenki se stori inako... Kakor da je odrezan zdaj zazmeraj njen prijatelj od nje...

„Pojdi no, ti zijalo!“ jo je sunila sestra Staša, „kaj ne vidiš, da so že vsi pri izhodu?“ — Tedaj je zaihtela Nevenka. Glasno in bridko, kakor da se je utrgalo nekaj v njej.

„I, kaj pa počenjaš?“ je stopila mati k njej in jo pogledala presunljivo. „Ne delaj mi škandalov,“ je dostavila z izpremenjenim glasom. Takrat je ugenila mati... „Saj ni škandal, če jočem za zaročencem,“ se je uprla Nevenka.

„Kaj!“ so rekli Strgar in Strgarica, mati in Staša. Vse je stalo odprtih ust, za očmi se je nabirala jeza, ustavljena samo hipno od začudenja. A bili so že na peronu kolodvora. —

„No, da!“ je odgovorila Nevenka naivno-važno, včeraj sva se zaročila, se zmenila, da se vzameva, ko bo on kapitan... Ko bo imel denar, mi bo kupil prstan...”

„Malik ti neumni,“ je rekla mati, „misli rajši na šolo; kakšni so ti otroci dandanes...” In pogledovala je Strgarjeve. Milanova mati se je nasmejala prisiljeno: „Glej, glej... Zgodaj je začel Milan...” Oče pa se je otresel in udaril po mizici pred izhodom kolodvora: „Otroška pamet! Kaj pa misliš! Kapitani so veliki gospodje, oni se ženijo bogato. Milan nam bo moral vračati, kar pristradamo zanj... Milan ima sestre in brate...”

Skupaj so odšli na kolodvor — vsak zase so se vrnili. Strgar je šel na jezo še v gostilno, in ko je prišel domov, je bil ves divji. Kranjčevka se je oglasila, ko je slišala zabavljanje. Dvorišče se je veselilo, da sta se skregali enkrat oni dve ošabnici, da sta si očitali, koliko kruha sta dali druga druge otrokom, koliko moke in masti sta si posodili. „Beračija je pri vas,“ je vpil Strgar, „tretjega hodite že na posodo... Takale punca — pa mojega kapitana! Njemu prinese nevestica vreče cekinov. Ti beračija taka!”

„Saj smo rekle,“ so trdile sosede, „preveliko prijateljstvo se utepe.“ Strgar pa odpove stanovanje, češ ker noče živeti več v taki sosesčini, a njegovega sina naj puste popolnoma pri miru. — Bilo je ravno ob četrletju. Več dni je hodila Strgarica po mestu, prihajala trudna in blatna domov. Tožila je, da si je ogledala brez števila lukenj, a ni našla primerne stanovanja. „Kar je kaj, je silno drago, otrok se brani povsod. Zidajo in zidajo, pa vendar ne naredo stanovanj za revne ljudi.“

„Kaj revne!“ je rekel razdraženo Strgar. „Saj nam povišajo plačo, le vzemi kaj boljšega. Kapitanovi tudi ne morejo stanovati v vsaki luknji — sram me je že, da smo med to pakažo.“

Strgarica je najela stanovanje za štiristo kron. Po dvorišču so jo ženske zasmehovale; nadele so ji ime kapitanovka. — Tisti trije meseci po odpovedi so bili mučni za sosednji si stranki. Sosedji sta bili vajeni povedati si najmanjšo stvar — vse sta si potožili, skupaj sta se potolazili. Zdaj jima je bilo, kakor da jima je kdo odrezal glavo in iztrgal srce. Večkrat je krenila noga, kar tako iz navade, na sosedov prag... Jezik je mignil na pozdrav — pa domislila se je hitro Strgarica: „Našega kapitana — ne boste ga imele!...” „Vi in vaš kapitan — kdaj bo še iz njega kaj,“ je odgovorila Kranjčevka. Oprezovali sta na pragu, da nista stopili obe nakrat na hodnik — in večkrat sta pomolili ob istem času glavo izza vrat — in se skrili. Če sta se pa že dobili po nesreči na hodniku, sta si obrnili hrbet. Kranjčevkino perilo je bilo Strgarici napoti, odvezala je svojo vrv; Strgar je odstranil klop, na kateri so sedeli skupaj. Dogajale so se tiste majhne, a tako sitne stvari, s katerimi greni lahko sosed sosedu življenje. Vse dvorišče je razsodilo, da sta tisti čas shujšali prejšnji prijatelji. Bili so res neznosni me-

seci, neznosno ponižanje za Kranjčevko in Nevenko. A Nevenka se je tolažila s prihodnostjo; mati pa se je je bala. Dobre sosede iz bližnje hiše so ji hodile vedno praviti, kaj je rekla Strgarica; oni pa so nosile na uho Kranjčevkine besede; tako ni bilo miru, dasi je bila večina dvorišča za Kranjčeve.

Trpeli sta materi, še več otroci. Nevenka se je ogibala sosedovih, ali njeni sestre nista mogli prestatjati brez onih; oni pa so zopet silili k Nevenki, ki jim je pravila pravljice. Otroci so bili tepeni, zaprti. Prepovedano jim je bilo pozdravljati in odgovarjati. Drugi mesec se je razširilo sovraštvo roditeljev na otroke. Strgarjev Ferdo je delal Nevenki šobe, Staša Kranjčeva je polivala Berto. In zaradi vsake take sitnosti se je znašala mati nad Nevenko. Nevenka pa se je tolažila s tem, da je pisala Milanu in mu potožila. On ji je odpisal, da ve že vse; da mu je prepovedal oče pisati Nevenki, a to nič ne de; samo denarja da ni, porcije so majhne, želodec se stiska. Sicer naj se Nevenka nič ne boji, on postane gotovo še kaj posebnega in jo vzame prav gotovo. Nevenka je vsa vesela pokazala materi list, a mati jo je hudo ozmerjala: „Na šolo misli, na knjige! Tu je gotova prihodnost, ti avša neumna! Prepovem ti, pisati mu le še črko; dovolj je sitnosti in besed, že tako izprasujejo pismonošo . . .“

Bridek je bil dan, ko so se selili Strgarjevi iz hiše. Odšli so brez pozdrava, zapustili pajčevine na steni, smeti po tleh, in dolgčas, da bi se kar izjokal. Nova stranka, ki je prišla z Notranjskega, neka sestra s svojimi brati dijaki, se je morala šele vživeti v nove razmere. Bogve koliko niso občevali nikdar. Nevenka je imela toliko tajen, učenja, in njena mati toliko skrbi. Strgarjevi so ji pošiljali vsak čas kako neprijazno pošto — deklicam ni šlo v šoli. Uboga mati! „Ne pisati,“ je rekla. A Nevenka je hodila v prvi letnik pripravnice in je dobila znanke, svetovalke. Pisala je v šoli. O počitnicah sta se dobila z Milanom v Tivoliju. Tožila mu je, kako težko je učenje, a on, kako težko je stradanje. V šoli ne režejo takih kosov kruha kakor doma. „Ali vse to bo minilo in tedaj, Nevenka . . .“

Tedaj! Svetel sen, ki je motil preparandko . . . Nič kaj ni šlo z učenjem; profesorji so se rogali njenim nalogam, v stavke in zvezke se je kradlo tako rado ime Milanovo, v glavo ni hotela pedagogika, matematika — a njena pisma so dopadala součenkam: „Kakor gleda truden potnik večerno zvezdo . . . Učenje je težko — misli hite vedno za teboj . . . Če rišem, narišem srce, cerkev in oltar, če pišem, napišem samo tvoje ime, če računim, štejem samo leta, dni, ure . . .“

Taki in enaki so bili njeni srčni izlivi. Milan je odgovarjal: „Ne zabi me, Nevenka! Zvesto te ljubi

mornar. Dom ti sezida ob velebnem morju. Streho bo pokrivala roža ovijača, mirta in lovor bosta senčila okna. Morju izrgam skrite zaklade in jih izročim Nevenki, moji ljubezni, ki ne uvene nikdar.“

Vtem se je povzpela Nevenka na nekakšen način v tretji letnik. Tisti čas je prišel v Ljubljano mlad učitelj, ki je služil na mestu pokojnega Kranjca. Prišel je pozdravit vdovo svojega prednika. Bil je fant markantnega lica in nastopa. Čital in učil in premišljeval je mnogo in imel svoje posebne nazore. Mislil je, da bi moral biti učitelj kakor svečnik, kakor luč narodu. Hotel je mnogo, a pri tem mu je bilo potreba idealne ženske, delavne žene. Razkladal je Nevenki, kaj vse misli preosnovati; rada ga je poslušala, rada mu je pritrdjevala. Ni mu hotela uga-jati, ni se mu laskala, saj se je smatrala za zaročeno. Vendar — snubač je bil tu in ugajal je materi. Ona je želela, da spravi Nevenko v kraj, da ne bi mislili Strgarjevi, da res čaka Milana. S kakim veseljem bi šla potem mati k nekdanjim prijateljem in jim povedala: „Hčer sem omožila . . .“

Uboga mati! Zaman je dokazovala hčeri, da so njeni upi golobi na strehi — da je pametno, da vzame moža, ki ne išče ne lepote, ne denarja, samo dobro srce. „Učitelj!“ je izpregovorila Nevenka zategnjeno in rekla, da bo Milan kmalu kapitan, da ga počaka, če je treba tudi deset let.

„O ti neumna punčara!“ se je razžalostila mati. „Kruha ji nudi, pa grabi po kamnu. Hočeš dobro? — Ne. — Hočeš slabo? — Da. — Nikdar te ne vzame Milan, zapomni si to, Nevenka. In če bi bili tudi zadovoljni Strgarjevi z našo beračijo — fant sam ne ve, kaj obljubuje, ker je otrok — hodile bodo za njim lepe in bogate. Ti nisi lepa . . . Ne veruj mornarju . . . Vzemi učitelja, ubogaj mater, ki ti hoče dobro. Kapitan, kapitan . . . V pristanišču, na ladji in na domu so mu za petami, mu ponujajo blago in srce . . .“

Prvič je grizel črv dvoma mlado srce: Vozil se bo ob solnčnih bregovih, se ustavljal ob bogatih mestih. Tam so deklice krasotice. Vabile ga bodo oči krasne in vroče kakor noč juga, vabila ga bo omamljiva beseda . . . Ne veruj mornarju, dekle! Lakomni svet ceni samo lesk lepote, cvenk zlata; nežnost in krotkost duše — kdo uvaža to? Čakati hočeš? Starost in sramoto dočakaš. — Kaj če ima mati prav? A četudi, četudi — ali more ljubiti Nevenka drugega?

IV.

Pusto je postalo Nevenki doma, rada se je zamujala pri znankah, s strahom je prihajala domov, postajala je na temnih stopnicah in poslušala, če ni

morda učitelj zopet tu... Če je slišala moški glas, se je obrnila preplašena, blodila dolgo po ulicah. Ko se je vrnila, je previdno izpraševala hišnico, če je videla, kdo da bi bil pri njih; že oddaleč je jela praviti materi čudne, večkrat izmišljene novice, sanje in številke, ki bi morale priti po teh sanjah; samo da je zmotila mater, da ni začela svoje večne nadležne pesmi: o kruhu, o učitelju, o njeni trmi, o Strgarjevi ošabnosti in mladeniški neveri. Najbolj hudó so dele Nevenki materine solze, ki so jo bolele, toda je niso prepričale. V takem položaju seveda se ni mogla učiti, in ko so prišle počitnice, ko so hitele tovarišice žareče veselja na dom, se ni upala Nevenka do matere.

„Ne bom te več gojila in podpirala tvojih neumnosti. Vzemi učitelja ali pa si poišči službo. Za pestunjo te že vzamejo. Jaz moram skrbeti za tvoje sestre. Naredila si mi sive lase, mene in sebe spraviš v grob s svojo trmo — ti zanikrno, neubogljivo dekle! Da bi to vedel rajni papa! O, jaz revna, zapuščena vdova! Kolikor me ne jedo drugi, me pojedajo lastni otroci. Marija, ti se me usmili!“

Tako tarnanje je mučilo Nevenko, vendar ni doseglo nameravanega smotra, da bi rekla hčerka da! in vzela učitelja, ki ne zahteva ne dote, ne bale, ker ima že sam svoje pohoštvo, dočim bi bilo treba Milanu — če bi bilo res kdaj kaj z njim — vsaj lepe hišne oprave, perila. To pa stane in kje vzeti? Da je zdelala Nevenka, bi potrpele mati še drugo leto; ko bi odšla potem v službo, naj bi varčevala, se pripravljala — in, če bi ne bilo moke iz te pšenice, bi imela vsaj stalno službo, pokojnino. Tako je najbolje, da gre...

„Pa grem,“ je rekla Nevenka in stisnila obrvi. Hotela je h gospe Vrčevi, kjer izve za najbolj fine službe. Če gre tudi za otroško varuhinjo! Imela bo vsaj svojo sobo, svojo plačo; prihrani si kaj in ne bo gledala zmeraj kislih obrazov. Pa znanci in prijatelji so jo ustavljali, so dajali po navadi vseh znancev in prijateljev — ne da bi jih kdo prosil — svete materi in hčeri. Ta gospa je dejala: Naj ponavlja, kaj je eno leto; če ste jo gojili do letos, jo boste še dve leti. Druga je izpodbijala prvo, češ: Saj ne bo zdelala nikdar, kako naj se uči zaljubljenka? Tretja je očitala Kranjčevki, da je sama kriva, kaj je puščala otroke vedno vkup — ona bi ji bila že davno rada kaj rekla, pa saj je stara Kranjčevka štiriindvajset let in ne potrebuje variha, ne zaščitnika. Četrta, peta in deseta, vsaka je imela svoje mnenje. Strgarjevi prijatelji so rekli, da bi trebalo nabiti Nevenko, ker noče rešiti svoje matere skrbi — omoži naj se. Sicer je mlada, pa tako blago ni nič boljše, če leži — in obleži kaj rado. Deklicam je treba zgodaj od hiše. — Strgarjevi nasprotniki so pa ve-

deli, da bo jezilo roditelje prihodnjega kapitana, če ponavlja Nevenka letnik in čaka doma. „Saj se zgodi toinono,“ so prigovarjali materi. Mati je bila dobra kakor vse matere. Težko ji je delo, da bi šlo mlado dekle v službo, v nevarnosti, in rajni mož je rekel, da naj bo učiteljica.

„Naj pa ponavlja, naj poizkusi še enkrat,“ je odločila mati. „In če še letos ne naredi koristi, se bo učila kuhati in šivati. Ena ali druga sester bo vendar dosegla maturo, in če ni drugače, pojdemo vse k njej.“ Seveda je mislila mati le na učitelja: On počaka — Nevenka se premisli. — Eni znancev so kimali na ta odlok, drugi so skomizgali z ramo.

Tiste počitnice ni bil prišel Milan. Sošolec, sin bogatega Koprčana, ga je povabil na svoj dom. Nevenki je pisal, da je zanj dobro kot še nikdar, ona naj se pa drži trdo radi učitelja. Še par let učenja na morju, potem...

Začelo se je šolsko leto, začela se je muka. Milan ni pisal več tako pogostoma, ni prišel za Veliko noč. Bil je na morju — in Nevenkine misli so bile pri njem. Prvi semester je zlezla, drugi ni prinesel zaljubljenki slave: On se vozi ob solnčnih bregovih, mamijo ga žarne oči, sladke besede. Nevenka ni lepa in ni bogata. Kako naj se uči mornarjeva nevesta?

Ostala je doma, se učila šivati, kuhati. Ko je končala te kurze, se je oglasil — pogledaj ga, učitelj... Mati je napadla hčer z vsem svojim orodjem, pa solze, pretnje in prigovarjanje niso omajali trdnjave. Učitelj je šel in se oženil z drugo. Strgarjevi so sporočili Nevenki, da je res prismojena, da ni vzela bedaka. „Učitelj učiteljevo, to gre vkup,“ je rekla Strgarica, „in kapitan kapitanovo.“ — „Ne prosim vas ničesar,“ je sporočila Nevenka v odgovor, „sama si prislužim, sama vse napravim.“ — Jela je šivati svojim sošolkam. Noč in dan je brnel železni kolo-vrat, noč in dan je hitela igla. Nobene zabave razen dela, nobenega veselja razen kupa perila, ki je rastel z vsakim mesecem; razen pisem, ki so pa postajala tem redkejša, čim se je bližal konec čakanja. Že je vozil Milan na veliki ladji za malega kapitana. Torini se je zval poglavar ladje, vesel človek, dobra duša, kavalir, kar ga je. Tako ga je opisoval Milan in tesno je postajalo Nevenki ob tem popisu. Slutila je nekaj.

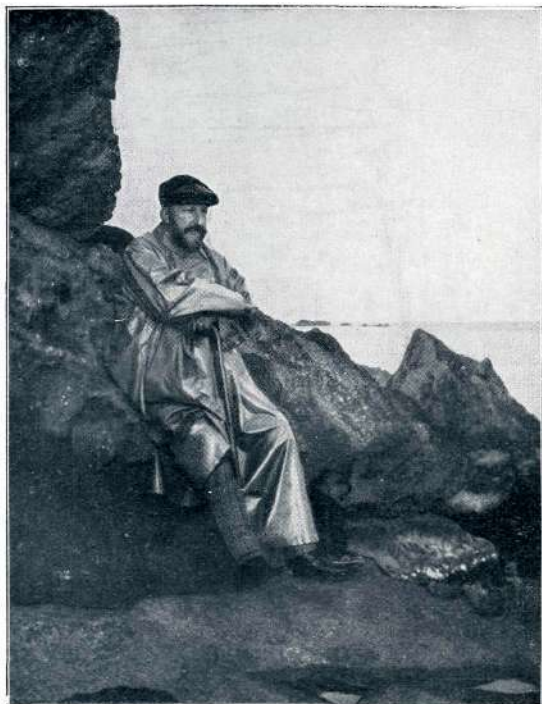
Milan je naredil kapitanski izpit in hotel nastopiti službo drugega kapitana poleg Torinija, narediti parkrat pot Bombay—Trst, in se poročiti z Nevenko. A nakrat je orel postal kraljiček, mesto velikega parnika „Delfina“ si je izbral Milan mali obalni parnik „Koper“, mesto široke poti oceana je brodaril iz Trsta v Koper. In nobenega pojasnila, nobenega odgovora na vprašanja...

In nakrat: Bel papir — zlat rob — zlate črke. Kaj plešejo tako divje te črke? Kaj pravijo? Je to mogoče? „Staša — Staša — beri mi, kar stoji tu!...“

Prestrašen od sestrine blodosti je otrok nerodno bral... Nevenka se je prišla za glavo. Bile so one, ravno one besede: „Zlata Marušičeva — Milan Strgar — poročena. Koper—Trst.“

Koper—Trst! Zato ni šel po bogastvo na veliko morje; čakalo ga je doma — ona pa — ona je pričakala sramoto in prevaro.

„Kaj ti nisem pravila,“ je tarnala mati. „Bila bi me poslušala, pa bi sedela zdaj pri kruhu; a tako imam sramoto, zasmeh. Še na trg se ne upam. Str-

BOLGARSKI CAR FERDINAND OB ČRNEM MORJU

garica se baha in pravi: Tridesettisoč je priženil Milan. Trgovčeva hči je iz Kopra. Radi nje se ni podal naprej. Vse življenje bo kapitan malega parnika, ker hočeta oče in ona, da je doma. Oni Torini, sin uglednega Tržačana, je pomagal Milanu do mesta in neveste. Naš kapitan! To gre po trgu...“

Materinemu očitanju in zasmehu je uhajala na Golavec; tam je blodila sama vse dni, vila roke, se borila z obupom, se prijemala za glavo. O čudno! To je ona in ista — njena glava! Čelo, za katerim vre zdaj tako, je poljuboval Milan — zdaj je zagnal sekiro vanje... In rana peče, peče... Čakaj me, je prosil, je pisal tolikokrat. Čakaj me! Kje?! Ob morju? Ob prepadu? ob reki?

Glej, glej, kako se blesti v solncu, se zvija, ovija Golavec... Ljubljana, ti temnozelen... Toliko je globoka, da zagrne vse bolečine, tako je usmiljena, da se ohladi v njej pekoče oči... Voda je. Kakor vsaka, teče v morje. In ob morju hodi, po morju vozi mladi kapitan... Povedala bi reka morju, morje kapitanu o oni, ki čaka zavita v protje Gruberjevega kanala. — In šel bi, prišel bi mladi kapitan k njej, ki čaka, ki je čakala sedem let...

O, kaj šume jelše zasmehljivo vedno eno in isto pesem: Kapitan, kapitan! Ne veruj mornarju, dekle! — A čuj! Drugo pojo prešerni jeseni, prikimujejo jim gostolase jelše: Oranžin cvet je v laseh in dolga se vije bela vlečka po preprogi svetlišča, in dragocena je svila in svetli so dragulji, ker je bogata nevesta kapitanova. Po zaklad je šel na otok... Vzemil k zakladu še bridke solze zapuščene, vzemil jih, nevesta mlada, naj ti bodo poročni dar od Nevenke...

Oranžin cvet je v laseh neveste. Sveče gore — mladi kapitan prisega... O stoj! Kaj nisi prisegal drugi?! Obstane ženin, se zamisli. Ali vroča je nevesta z južnega kraja, kakor plameni so njene oči. Zato gori in zablija kapitan ob njej... Ženin sta in nevesta — na veke združena, a ti — na veke ločena...

A ti, Nevenka — ti bodi nevesta samotnemu boru, ti, Nevenka, bodi tovarišica jelkam in smrekam... Ti se obesi, Nevenka, na zeleno drevo — naj ti bo poročni venec bodeča veja — šumno, glasno ti zapoje gozd poročno pesem. Huj, kako gre vrišč in smeh po lesu: — Nisi marala učitelja, čakala si kapitana — voziti si se hotela na ponosnem brodu, v časti in sreči. Zdaj pa sezi, Nevenka, po potni palici, romaj in trkaj na ljudska vrata, vprašuj, kje je prostora za zapuščeno nevesto, kje ji je pogrnjena miza, kje ji je pripravljen dom za njeno starost? Vprašaj, kam so se zatekla leta mladosti, vprašaj, kod se vrnejo — da pričneš novo življenje brez varljive nade, brez prostega srca.

Pod bori je drvela naprej in naprej... Stiskala si je z rokami senci, prosila Boga: Samo zblazneti me ne pusti, samo zblazneti ne!... Pošlji mi smrt, smrt!...

Tiste dni so se posrebrili mladi deklici lasje. Smrti ni bilo. Telo je prebolelo, duša otopela. Tujila se je ljudem, skrivala kakor krivdo svojo nesrečo. Z delom si je služila grenak kruh, ona, ki je menila, da ji bo rezala ljubezen belega in rahlega. —

Sedem let je zdaj od tega. Sedem let. Rahlo so vzela ostrino žela žalosti. Še peče in boli rana, vendar ni več obupnega divjanja, vendar se je umiril nož ljubosumnosti, ki ji je rezal prva leta srce. Takrat jo je prijemalo, da bi bila šla v Trst. Da bi počakala njega in njo... Rekla bi, naredila bi —

kaj, ji ni bilo jasno. Uneslo se je tudi to, prišle so druge skrbi. Sestri sta vstopili v pripravnico. Staša je bila v tretjem, Pavla v prvem letniku, ko je jela bolehati mati. In ko je delala Staša maturo, je priporočila mati svoje otroke Bogu, Nevenka jim je morala biti sestra in mati. Da bi delala Pavla dolgo pot štirih let pripravnice, ni kazalo; dala jo je v trgovski kurz, ji dobila službo v Kranju. Tam se je seznanila s poštenim fantom. Čakala ga je štiri leta, da sta si pripravila kaj. Ostal je mož-beseda. Zdaj je v Trstu. Staša je učiteljvala dve leti v hribovitem kraju in dobila potem po posebni protekciji mesto na Vrhniki. Sestrarna je dobro. Pavla vabi Nevenko k sebi v Trst. Lahko bi se omožila tam. Ona ima vedno kakega gospoda na stanovanju, in po ljudeh pride in gre vse. Nevenka noče tja. Ne mara slišati o možitvi, ne mara videti izgubljene sreče. Sicer je zdaj primerno dobro tudi Nevenki. Blaga gospa, kateri se je smilila, je trkala in prosila toliko časa, da je dobila Nevenka službo otroške vrtnarice. Preskrbljena je za silo. Ko bi le ne bilo hudobnih ljudi in spominov! Oni slede v cerkev, v krog njene drobne čredice. Otroci jo spominjajo, da ima Milan dve dekletci. „Zelo srčkani,“ piše sestra iz Trsta.

Večkrat naleti Staša na Milana. On prebledi in umolkne, če govori z ženo. Če je sam, se zdi, da bi se rad ustavil in povprašal kaj — a Staša hiti neprijazno mimo njega. Zakaj, sestra moja? Kdo mu zameri kaj? Neumna je ženska, ki veruje in čaka. Da. Bila bi vzela takrat učitelja Dolenca...

Večkrat naleti Nevenka na Strgarjeve. Ni jeze med njimi. Ob materini smrti so bili prišli pokropit, spremit. Tolažili so tedaj Nevenko, ji svetovali, da se omoži, in ji povedali, da je Milan srečen. Srečen! Nobena solza obupane mu ni skalila miru. Daj Bog, da bi bil, ostal srečen — daj Bog, da se pogovoriva enkrat mirno o minulem, da se nasmejiva komediji življenja... Zdaj, to čuti Nevenka, ni še čas za to. Čas in trdna volja sta nasula pepela na požar obupa. Ali pod pepelom tli še in peče — še jo zaskeli, ko zagleda Milanovo mater.

Strgarjevim ni prav, če jo vidijo samo — prav ni to drugim. Naj vam ne bodo mar samotne samotne poti, kot vam niso bile mar njene solze. Prosto skače ptičica po gozdu, prosto si išče vodica svoje poti — človek pa stoji pod vednim nadzorstvom ljubega bližnjega, javnega mnenja.

(Dalje.)

Dihanje njiv.

Zložil Radoslav Bevč.

V pričakovanje sveto
odeto
je polje
bilo
in kmet je šel
ves sladke volje
med njivami
in govoril tako:

„V tej zemlji zrnje sniva mi —
Bog sam mi ga je dal;
zato: zakaj bi trepetal,
saj On je poln dobrote same
in če bi grešnika me kaznoval —
le svoje vzame.“

Ko šel je mimo znamenja
se je odkril,
pokleknil na kup kamenja,
in glas njegov
se je v molitev spremenil:

„Bog Oče, Sin in Sveti Duh!
Dajte mi samo to,
kar rabi duša moja in telo —
Bog Oče, Sin in Sveti Duh!“

Obraz neba bil resen je, teman —
a kmet domov se vračal je boječ, udan.
In ko poletje je priromalo
v deželo, da bi videli tedaj
vsa čuda, slišali vse pesmi, kar izpel jih gaj
in v polju prepelica:

„Pet — pedi, pet — pedi,
pojdit zet,
že se mudi!...“

In v razoru ženjica:
„Reži mi, srpič, reži mi,
tri nagelje rdeče vreži mi!...“

In fant od steze ji odpoje:
„Daj, šopek duhteči zveži mi
in s trakom rdečim ga trikrat ovij,
poškropi ga s kapljami rdeče krvi!...“

In kmet vesel je žetve svoje:
„O sveta Trojica,
to polje poglej!
Bog Oče, kar dala je Tvoja desnica,
kar meni si Ti pritrpel,
Bog Sin, in Bog Sveti Duh, kar mi Tvoj
žegen je dal —

ne bom vsega vzel,
samo za živež in spómladno kal —
a drugo Ti sprejmi nazaj,
za Svojo čast, zdaj in na vekomaj!...“

vekaj, bogve odkod, naseli se mu v srce in ga miče in vabi v meglo in pogubljenje. — Romal sem svojo pot in sejal po pustem kamenju grenke solze, grenke znojne kaplje, toplo srčno kri. Morda so ostale na večno prikrite tujemu očesu, a tekle niso zastonj te solze, ni zastonj ta znoj, ta srčna kri! Treba je bilo z njimi blagosloviti pot. Vsak korak, vsako stopinjo je bilo treba posebej blagosloviti z odpovedjo, z vdanostjo, s trpljenjem, sicer bi ne bilo milosti in ne bilo bi zaslužnja po lahkem in udobnem potu. — Morda so se ozirale oči nazaj, a nič več se ne ozirajo in noga ne zastaja več: pred mano je cilj, visok, svetel, jasen. O Vitovska Gora, kraj blagoslova in milosti božje poln, kraj miru in pokoja! Srce ne hrepeni zastonj in oči ne strmijo več brez upanja! —

Strma je pot, a ni več dolga, in ne dolgo, ko prestopim tvoj blagoslovljeni prag, ko vstopim v tvoje svetišče! Nič več solz v očeh, sama tiha, blažena radost v njih; nič več hrepenenja; mir in pokoj in vdana odpoved; pozabljena bo vsa dolga pot, strma in težavna pot; oko se ne bo več oziralo v dolino: mrak in megla v njej; ne bo se več oziralo skoz okno v svet. Naj sije solnce skoz okno, naj potrka nevihta nanje, ne bo se več oziralo skoz. Mir in pokoj v objemu tvojega svetišča, bogato plačilo za trud, za ves nemir, za vse hrepenenje, izgrešeno in neizgrešeno! O Vitovska Gora, zrejo te oči, srce hrepeni; korak ni več truden in nič žalosti ni v očeh; množi se upanje in z njim raste hrepenenje.

Pozdravljena in blagoslovljena!"

Iz naših dni.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

V.

Na Tivolskih travnikih so vzrastle lesene lope. Spretno roke so jih okrasile s smrečjem, s trakovi narodnih barv, s pisanimi lampijončki. Visoko dvigujejo belodebli mlaji zelene, z zastavicami prepletene glave. Veseli otroci poizkušajo plezati po gladkih deblih; važno hodijo dame slavnostnega odbora od lope do lope, kritizirajo, popravljajo, naročajo in razlagajo fantastično oblečenim dekletom, kaj in kako. Po mestu vihrajo trobojnice. Na Dunajski cesti čaka slavolok gostov iz Češke, Hrvaške, Slovenske. Na kolodvor prihaja kočija za kočijo. Gospodje od odbora, visoke cilindre na glavi, bele trakove na rokavih, izstopajo, hite sprejemati goste. Okrog kočij in restavracijskega vrta se gnete radovednost. Vse bi ujelo rado kako besedo pozdravnega govora, vse bi videlo rado prišlece. Iz gostilen vre pogovor in petje, po cesti se svetijo rdeče srajce, novi klobuki, pisani solnčniki.

Med gručami pred kolodvorom hodi Nevenka. Sama je, dasi so počitnice in sta tedaj navadno skupaj s sestro Stašo. A Staša je odšla v Trst. Povabila jo je bila omožena sestra. Seveda, v Trstu je več zabave nego v Ljubljani. Pri sestri stanuje ne več mlad uradnik, ki razkazuje Staši v svojih prostih urah zanimivosti veletrgovinskega mesta. Pavla je sicer hotela, da bi prišla k nji Nevenka. Namigavala ji je nekaj radi onega uradnika: „Skraini čas je, Nevenka — po prijateljih in znancih se naredi vse. —

Bridko je samovanje v starosti...“ — Nevenka ji je odgovorila užaljena: „Ali sem tudi tebi na poti?“ — A Staša je dejala, da mora iti pogledat fanta, čigar hvalo poje tako vneto Pavla. Šla je in je ni več nazaj. Naj le bo tam. Saj so vse in vsi enaki, vsi imajo v mislih samo močitev — kakor da je to res edina uteha ženske, kakor da ne more biti ženska sama in zadovoljna. — Ali ko hodi Nevenka tako sama med gručami, ko se ozre ta in oni za njo, vendar občuti bridko svojo zapuščenost. Drznim pogledom se umika za kopo žensk, se stiska k ograji železniških uradnikov. Koga čaka? vprašujejo pogledi, in res — koga čakaš, Nevenka? Kaj te je privedlo na kolodvor? O, čudnosladko jo je vznemirilo v sanjah. In ko je vstala, ji je prišla na misel pesem o ljubezni, ki mami in vabi brez pokoja — prišel ji je spomin na rošno jutro, ko je hitela na kolodvor, da vidi Milana. O! Danes, ko pričakuje in se pozdravlja vse, danes pride tudi k njej drag gost — iz neznane daljave se vrne k njej danes mladost in njena sestra, radost...

„Iz bratskog zagrljaja“ zapojeta navdušeno dva dijaka, iz gruč pritegnejo drugi, veselo zašumi pesem bratstva nad kolodvorom. Nevenka zardi od ginjenja in blede. Tako je pel, to pesem je pel tako rad Milan. Njegov glas je bil tedaj še otročjemahak, vendar je obetal mnogo. Rad se je postavljaj, da je tenorist — zdaj je gotovo izboren pevec. — Da, da ... Slovenec in Hrvat ... Draginja raste vsak

dan — a tu: Nove obleke, potratni slamniki — in brat in brat. — To se bo pelo in pilo vso noč! Oštirji bodo imeli naroden praznik — gosti prazen žep. — Nevoljna se ozre Nevenka. Dva stara gospoda, potna in čemerna, izražata tako svojo nezadovoljnost, vržeta Nevenko iz sanj minulosti. Pobita gleda za njima. Draginja in navdušenost — narodna stremljenja in potreba kruha, to res ne gre vse v en koš, star človek se smehlja pomilovaje vzorom mladine. — Vlak za vlakom prihaja. Ljudje odhajajo h kosilu, drugi prihajajo — Nevenka stoji; ne ljubi se ji domov, kjer jo čaka mrzlo ognjišče, nepokrita miza. Gorenjski vlak. Znani obrazi se prikažejo in izginejo med valujočo množico. Nevenkino oko se ustavi na možu zadovoljnega lica, rejenega života. Na kretnjah samo spozna Nevenka svojega nekdanjega snubca, učitelja Dolenca. Kako se je zredil! Znamenje, da je dobro rešil problem življenja. Kako filistrsko gleda zdaj! Obložen je s kupom sukenj in dežnikov — ozira se, smehlja. Komu? — Iz gneče se izmota žarečega lica mlada, krepka žena. Oblečena je bolj starokopitno, ob roki vodi okroglo kepico v belem krilcu, za obleko se je drži deček, ki nosi gotovo prve hlačice, ker postavlja tako ponosnonerodno svoje zalite noge in gleda tako izzivajoče iz debelih lic. Po pravici — saj se je zanimala vsa vas za važni dogodek: Učiteljev deček ima prve hlače in gre v Ljubljano!

„Hodi vendar, Marina,“ pokliče Dolenec ljubeznivo. Ona pospeši korake, otroka tečeta. Žena se obesi na moža, poleg sukenj in dežnikov naj nosi še njeno ne premajhno težo; deček v hlačicah se ga prime. Tako obložen zakonske sreče gre mimo Nevenke, a je ne vidi. On je srečen, on, ki je zatrjeval, da bi mogel biti srečen samo ž njo, on, ki je poslušal nekdanj smrtnobled njeno odklonitev. Vse je lahko srečno brez Nevenke. Ona je nepotrebna, ker ni potrebna za srečo nikogar. Da bi bila zagledala Dolenca samega, žalostnega, bi stopila k njemu in mu rekla: „Priatelj, ne togujte! Usoda najina je taka ...“ Razočarana se obrne od srečnega moža proti kolodvoru. To videti, jo je gnalo sem? To je pozdrav iz tiste prečudne dežele, v katero romajo vedno misli in želje?

„Ustavimo se tu,“ predrami Nevenko ženski glas. Bel pajčolan zamahne v nagli kretnji. Tržačanka, ki stanuje pri Milanovi materi, katere je polna Ljubljana! Kakor da zasleduje Nevenko, jo najde povsod, kamor gre. Če išče Nevenka na gradu miru in samote, je tam Tržačanka s svojim strastnim obrazom, s svojo pobito materjo; če gre pod Rožnik, skačeta tam Tržačankina otroka, jo opazuje njen prodirni pogled. Kaj hoče ta ženska? Gotovo ji je povedala Milanova mati njeno zgodbo; — kakor da ni nihče nikdar

storil takega greha! — „Sem, Nino! Mama, držite Riko!“ zapoveduje Tržačanka in pogleda vsiljivo Nevenko. Ona se hoče umakniti. Toda ob turbanu se ustavi ponižni šapotel, slabovidne oči stare Jelušičke pomilujejo Nevenko, ji govore nekaj tako otožnega, da obstane in motri krasnega dečka.

„Ne suvaj gospodične, Nino,“ začne razgovora željna tujka; „dečki so tako nemirni, saj veste, gospodična; ali čakate koga tu?“

„Nikogar,“ odmaje Nevenka. A vsiljiva Tržačanka kakor da ne veruje, kakor da ve, kaj želi Nevenka. Živahno ji zatrjuje:

„Tudi mi ne čakamo nikogar. A človek gre tako, da vidi ljudi, da mu mine čas.“

„To je res,“ pritrdi Nevenka, nevede kaj bi rekla.

„Tudi naša gospodinja — veste, gospodična, mi smo iz Trsta, smo tu na oddihu, moj mož je mašinist na ladji, in to je njegova mati — naša gospodinja bi bila šla rada z nami, pa ima toliko kuhe in peke. Njen sin pride nocoj iz Trsta, z ženo, da veste, gospodična.“

Kakor da je omamilo Nevenko. „Nocoj?!“ ponovi nevede, glas, roke, kolena se stresejo. Pride! Ni je varalo upanje. Kjer se bratita Slovenec in Hrvat, tam mora biti poteg tudi Milan, saj ni pozabil v Trstu rodnega glasu, narodnih osnov, kakor je bil pozabil svoje prve ljubezni. Milan pride! O čujte, javorji in kostanji! Oblecite se krasno, vihrajte, zastave, pozdravljaj, narod! Milan pride, vrne se mladost — četudi le za dan, za hip — vrne se ...

„Ona ni bila še v Ljubljani,“ udari Tržačankin glas Nevenko. Strese se. Ona! Pozabila je ... On pride — s Koprčanko, z bogatinko, ki ga je ukradla revici ... A zakaj ji ta ženska vse to pripoveduje?

„Moj mož je na ladji kapitana Strgarja,“ pojasnjuje tujka. — Na njegovi ladji! Zato tedaj se ji bliža ...

„Da, gospodična,“ polaga Jelušička pomirljivo svojo roko na lakot razburjene deklice, dočim kima stara pomilovaje. „Da, gospodična. Vem vse. Razumem Vas, ubožica, razumem in občudujem. Da sem sledila Vašemu vzgledu! Samo enkrat ljubiš, in bolje, stokrat bolje je, ostati neomožena, kakor vezati se na drugega — ko je srce pri prvem — žalostiti dobrega, blagega človeka ...“

„Kaj pravite, gospa?“ se zdrzne Nevenka, pogleduje otroka.

„Vi ste poročeni in ... To je vendar ...“

„Greh, kajne? Tako me je učila mati, tako nam pridigujejo vsak dan: Ne želi svojega bližnjega žene. Hahaha! Silno lep je ta nauk — ali življenje je tako, da nas postavi pogostoma v nasprotstvo ž njim.“

„Ada!“ prosi in svari taščin bolni glas, otroka poslušata razvnete matere nerazumno govorico, Ne-

venka strmi v njo. A ona nadaljuje strastno: „Enaka, ali vsaj podobna nama je usoda — obema se lahko izpremeni danes ali jutri — kar je zvezal, to razveže človek...“

„Ada!“

Trmasto strese sneha glavo na ponovljeni taščin opomin, sune z roko v Nevenkin lakot, zaprosi jo, da pohiti naprej ž njo. Skoz gruče ljudi, mimo vrtov, proti Dunajski cesti. Pod javorjem ob koncu ceste se ustavi Tržačanka, in začne hiteti govoriti; oči in roke pomagajo besedi:

„Vam, Vam ki se niste dali zvezati, Vam, ki hočete sami svojo pot — dasi ni vreden Vaš kapitan tolike zvestobe — Vam morem povedati svojo zgodbo. Ne glejte me tako plašno, gospodična. Nisem kaka ničvrednica. Poštenih ljudi hči sem. Moj oče ima gostilno ob morju pri Devinu — ste že videli Devin? Tam je lepa podrtina gradu. Ob samem morju. Tja prihajajo radi Tržačani na lep razgled, na dobro vino. Prihajajo v samodržih, v ladjah, napolnujejo s krikom in vikom obrežje — drugačni ljudje so to kot Ljubljanci. Jaz sem svojih staršev edina hči. Razvajenka. Majhnemu otroku so se mi laskali gostje, da sem lepa, dajali so mi slaščic, občudovali so moje blebetanje. Oče ni poslušal rad hvalisanj, a materi so dobro dela. Moja mati je preprosta žena; nosi se po starem, ne misli daleč. Ne vem, kaj jo je premotilo, da je želela hčerki tržaške obleke, klobuka; kaj jo je prepričalo, da postanem velika gospa. Dala me je v samostan. Pa tam ni bilo za mene. Delo in učenje mi ni ugajalo. Skrbne učiteljice so zapazile kmalu, da se vdajam sanjam ničmurnosti, da motim svoje součenke, jih pohujšujem. Svarile so mater, poučevale in grajale mene. Včasih so imele take besede velik vpliv name. Zahrepenela sem po pobožnosti, zapuščala ob prostih urah družbo součenk in preklekavala v kapeli. Ali moj ničmurni duh se ni mogel vglobiti v molitev; v tihoti kapele so mi stopile še bolj živo pred oči slike prihodnjega življenja: Slovela bom kot najlepše dekle ob morju — po ladjah in po cesti bodo prihajali snubači — jaz bom izbirala, zametala, dokler ne pride kraljevič v belem samodrču... Sedela bi razpletenih las na skali ob morju, on bi mi ponudil kleče svojo deželo. — Zaupala sem take sanje in želje tovarišici, ki je raznesla moje besede po celem samostanu; posledica je bila ogorčenje in zasmeh. Pisala sem materi, da naj me vzame domov. Prišla je in slišala je grenke, toda zelo resnične besede gospe predstojnice: Vi ste mati, ki sili sama hčerko v propast. Namesto da bi ji sadili v srce cvet pobožnosti in ponižnosti, ste ji napolnili glavo s prazno domišljijo. Njene zmožnosti in njena zunanost niso take, da bi ji obetale posebno prihodnost; nasprotno, tirale jo bodo naravnost

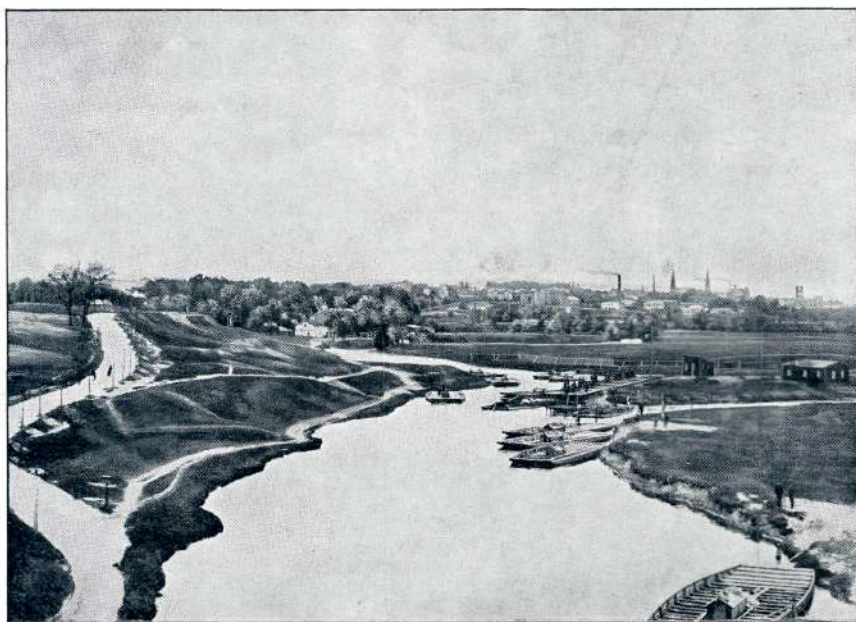
v pogubo. Veliki gospodje potrebujejo tudi velikega bogastva, stanu in izobrazbe. Držite si hčerko doma, navajajte jo k delu, kot skromna gospodinja lahko postane srečna.

Moja mati je bila vsa poparjena. Pa ko sem prišla ob koncu leta domov, je zopet pozabila svarjenja učiteljic. Saj je vendar treba, je rekla očetu, ne ve se, kaj pride — dajmo Delo v mesto, da se nauči kuhati in šivati, — ne ve se, kaj bo ž njo... Šetala sem po Trstu... Ko sem se vrnila, sem nosila tržaško frizuro, visoke pete, pahljačo, moko na obrazu. Staršem se je zdelo imenitno, Devinci so se mi posmehovali. No, jaz sem imela dovolj opravka s svojimi lasmi in obleko. Najrajša sem stala pred zrcalom, si natikala prstane, cvetje v lase in nedrije. Sedevala sem na verandi, knjigo ali kvačkanje v roki. In čakala... Nič čudnega, gospodična, če nas imajo moški za igračo, ko nimamo same zmisla za resnost življenja. In naše neumno berivo! Tiste povesti o sami ljubezni so pravi strup za mlada dekleta. Jaz sem čitala najrajša prizore, kjer odkrije junak junakinji svoje srce, in sem si predstavljala, kako in kaj bi odgovorila jaz v takem položaju. — Prišel je prvi pravi snubec. Ne v samodrču, v koleslju; ni bil imeniten gospod, pač pa ugleden fant iz Bazovice, samostojen gospodar, kateremu je umrla mati in si je moral iskati gospodinje. Zal fant, pošten fant, gospodična! Da nisem bila tako neumna, bi gospodinjala zdaj v Bazovici. Pa jaz sem bila vajena poklonov izletnikov, gladkega laškega prilizovanja — oni se mi je zdel neokreten, posmehovala sem se mu, ko je prišel drugič in tretjič k nam. Ti, ta se bo ustavil tukaj, je razsodila moja mati. Jaz sem se smejala. Kraljičina izbira in prebira, ne vzame prvega. Bazovičan je sedel pod murvo, gledal mene in pravil očetu, da mu ni potreba dote, njegova hiša je brez dolga, njemu je treba samo pridne gospodinje. Gotovo, gotovo, je pritrdjeval moj oče in pomikal okroglo kapo po glavi, samo take gospodične, kot je naša, ne iščite, prijatelj, to ni za gospodinjstvo, to se lišpa, ti čita in kvačka ves dan, da bi prišla za lonec, kaj še — saj se opeče.

Bazovičan se je nasmejal očetovi odkritosrčnosti in trdil, da se po poroki izpremeni marsikatera pridna v leno in narobe. Pri njem je treba gospodinje, da ukazuje, ne da bi delala. — Če ne zna delati, ne zna ukazovati, je ugovarjal moj oče in popisoval šaljivo moje navade. Njemu se ni niti sanjalo, da ima snubca pred seboj, a mati je prisledla, je grajala očeta in hvalila mojo pridnost in moje znanje: Dandanes je največ omika. Naše dekle je izučeno na vse strani, lahko postane gospa ali kmetica. Ne pustim je garati, naj uživa mladost. Oče bi pač najrajši videl, da bi mu spekla pred zarjo kruh, kakor

se hvali lažnivo Lukačan o svoji Marjeti. Pa kaj ima fant od tako pridne? Izdelano revo dobi, ki se rada odpočije, ko dobi moža.

Od Devina do Trsta je šumelo o moji sreči. Botri in tete, vse me je blagrovalo. A jaz nespametnica! Dobro mi je delo blagrovanje, dopadla se mi je velika hiša, bogato polje — ali Bazovičan je nerodno postavljaj besede, kadar je govoril z menoj, pri hoji je imel nerodne noge — jaz nisem čutila tiste sreče, o kateri se govori v ljubezenskih povestih. Klobuk boš pokrila, vozila se boš k maši, mi je dejala mati. Uvaževala sem take razloge. Bila sem izprošena nevesta. Čez šest tednov bi morala biti poroka. Kar se pripelje, se ustavi pred našo

„KOT TREH CESARJEV“ PRI MISLOVICAH V ZGORNJI ŠLEZIJ
kjer se stikajo Avstrija, Nemčija in Rusija

hišo bel samodrž. Mlad mož, čigar lepote ni pačila širokouha kapa, je klical: Hej ošterija — vina sem! — Skočila sem k njemu. Mudilo se mu je — ali ni šel naprej. Dolgo je stal samodrž, dolgo je sedel lastnik pod murvo, se laskal prismojeni kmetski revici. Ko je odšel, je nosil v gumbnici nagelj z mojega okna.

Jelušička zastane in se oddahne. Njene oči se zamaknejo nekam. Morda vidi pred seboj lepo sliko, kajti obraz ji razsvetli sanjav usmev, oči se ovlažijo, ko povzame: „Gospodična! Torini slovi za najlepšega pomorskega častnika, za najlepšega Tržičana. Zgodaj se je seznanil z ženskami — stare in mlade, od šivilje do guvernerjeve gospe, od subretke do primadone, vse v Trstu nori za njim. Il bel moro, il

bel capitano, ga imenujejo. Kako naj bi bila ostala hladna napram njemu? Čednost samo bi me bila mogla obvarovati, a te čednosti, skromnosti in pobožnosti nisem imela! Gospodična, zahvalujte Boga, da je ostala čista Vaša ljubezen, da se je spominjate brez sramote. Mene so opijanile besede lepega moža. Bil je tudi tedaj kapitan na Delfinu, vozil od Trsta v Bombay. Povedal mi je, da bo njegovi ženi lahko varati ga, ker ga ni po pol leta domov. Ugovarjala sem mu, da niso ženske take, no, on se je smejal, mi našteval nezveste ženske in mi obljubil, da me vzame, ako mu ostanem vedno zvesta. Zaklela sem se — vse drugo si lahko mislite, gospodična. On je čakal svoje ture in imel čas spravljati ob pamet ubogo dekle; morda je tudi veroval takrat sam svojim obljubam — saj človek ne more vedno, kar bi rad. O gospodična Nevenka, jaz prevarana, zapuščena reva ga zagovarjam še vedno . . .“

„Ženske smo vedno take,“ prikima žalostno Nevenka.

„Ženska veruje vse, odpušča vse. No, kaj Vam pravim. Kar je prišel kapitan, sem bila čisto zmedena. Bazovičan mi je postal zoprni, vse moje ničemurne sanje so se obudile . . . Oče je videl moje neumno počenjanje, prepovedal mi je streči Toriniju, bližati se mu. Ali mati me je podpirala in tačas, ko je menil oče, da sedim pri delu v svoji sobi, tačas sem čakala na cesti Tržičana. — Gospa postaneš, se je veselila mati, res te išče sreča, ko te zasnubi kapitan, odpovemo Bazovičanu. — Uboga, v hčerko slepo zaljubljena mati! Da je bila modrejša, ne bi trlo hčerke toliko gorje. Povem Vam, gospodična, da bom ravnala jaz čisto drugače s svojo Riko. Strogo . . .“

Jelušička se zagleda nekam trdo in ostro ji leže okrog ustnic. Nevenka jo opomni: „Vi ste tedaj odpravili Bazovičana?“

„O ni bilo treba, izostal je sam. Po prvem Torinijevem obisku. Kako je bilo potem pri nas, Vam ne bom pravila. Oče in mati sta se kregala venomer, jaz sem hujšala, bledela. A tedaj sem verovala vendar še. Rekel je, da pride še. Jaz sem čakala, noč in dan. Tako dolgo, da sem brala v „Piccolu“, da je odplul Delfin v Bombay; kapitan mu je Torini. Odšel! Brez pozdrava in obvestila . . .“

Pa morda mu je branil oče, bogati, ponosni Tržačan... Pisal bo s poti svoji nevestici, vrnil se bo k njej. Nič — nič! Prvi mesec, drugi, četrti — nič! Kakor v grozilih sanjah sem hodila po hiši — kaj bo, ko izve oče — kaj bo, če ne pride? — Skrivala sem se pred ljudmi, ki so mi čitali s čela mojo sramoto. Oče se je veselil, da ni več kapitana, od Bazovičana se ni slišalo, da bi se ženil kje drugje — tako je upal oče, da se vrne, da pozabi razžaljenja. Zabičeval mi je, da ga moram sprejeti prijazno, ako pride. Res je prišel. Ali beseda, katero je odgovoril očetu na prijazni pozdrav, je vrgla očeta kakor iz oblakov... Prigrmel je k meni, me vlekel za lase pred Bazovičana in vpil: Povej — reci, da ni res! — Vsa cesta od Trsta do Ljubljane govori o tem, je pljunil fant predme. Obdržite si tržaško ničvrednico!

Strmela sem v besnega fanta, ki je treščil steklenico ob tla in skočil na svoj koleselj, v očeta, ki je stal kakor ošvignjen od bliska. Ko se je zavedel, je prijel stol, da mahne po meni; mati me je potegnila stran in me skrila v hlev pred prvo očetovo jezo. Saj jo vzame, je tolažila, pri gospodi ne gre

tako naglo. Oče mu ne pusti. Pa Torini jo vendar vzame. Kaj? Naše Dele ne? Saj se je izučila v mestu, zna gosposko šego, nobenemu grofu ne bi delala sramote.

Jaz pa sem čepela v hlevu — po ušesih mi je grmela tista strašna beseda... Ničvrednica! Kako je smel, kako se je upal vreči jo meni v oči? Kaj nisem jaz kraljičina, ki si izbira ženina, kaj nisem najlepše dekle v Primorju, ponos očetove hiše? Kapitanova gospa in nevesta. — Nič ni vse tisto, je rekel Torini. Pred Bogom sva mož in žena. A svet mi pravi — vlačuga. O Torini! Malo po malem je umirila mati očeta. Zvečer me je peljala skrivaj v kamro. Tam sem se skrivala, sem poslušala razgovor matere z znankami, njen prepir z očetom. Vse se je vrtelo le o tem: Ali vzame Torini Delo ali ne? Ene znank so navajale zglede, kako je bilo v tej ali oni hiši: Ugleden bogat gospod. Ni je zapustil zapeljane. Zakaj bi ne vzel kapitan gostilničarjeve hčere? Druge so odmajevale in navajale protidokaze. A najbolj je potrla materi srce Kobolica, ki je povedala, da je slišala od Maričke, ki služi pri Kastelicu, da je Torini znan zapeljivec. (Dalje.)

Ne veruj!

Zložil dr. Leopold Lenard.

Ne veruj v zvonki smeh,
ne veruj v žar oči!
Bolesti polni greh
iz njih le govori.

Grm s cvetjem je pokrit,
ko je pomlad prišla,
je cvet še nerazvit,
že v sebi črva ima!

Iz cveta tega sad
ne bo postal nikdar!
Zaman nad njim pomlad
razvila svoj je čar.

Kot pestri cvet ta smeh,
na ustnicah žareč,
in ogenj ta v očeh,
navdušenja kipeč,

preminul bo še prej,
kot prešla bo pomlad,
kot pade s svežih vej
prerano zreli sad.

Ostal bo le spomin
na dneve nad in sanj,
poln tihih bolečin,
perečih žalovanj.

Iz naših dni.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

Pretekali so meseci. — Od Torinija nobenega glasu. V svoji čumnati sem dušila jok deteta, da ga ne sliši oče, ki je prisegel, da zavije vrat tržaški zalegi. Negovala sem dete, čakala Torinija. Kar dobimo vest, da je sicer priplul z „Delfinom“, a odplul takoj z drugo ladjo v Aleksandrijo ...

— Zdaj hočem biti na jasnem, kaj imam v hiši, je rekel oče in se odpravil na pot v Trst, v palačo Torinijevo. Videl je, da mora biti tam neizmerno bogastvo. Toda kaj ni poštenje dražje od vsega, kar je na svetu? Je, in Torini bo popravil, bo uredil zadevo, oče bo poslušal očeta. Poslušal ga je res. A zardel je jeze in vrgel baržunasto čepico z glave: — Nova oslarija Alfredova! Kaj hočete, prijatelj? — Treba je, da se sporazumemo. —

Toda ko je moj oče povedal, da želi, da se Alfredo poroči z menoj in mi tako vrne čast — se je nasmejal stari Torini glasno: — Nič drugega? No, prijatelj — potem je pa tudi vse v redu — kajpada! — Potrepal je mojega očeta po ramah in dejal dobrovoljno: Le pojdite domov, naj počaka nevestica, da se vrne ženin. Hahaha! Zato se je mudilo Alfredu iz Trsta! Da, ko bi poročil on vse! ... Bomo že uredili, prijatelj, saj smo galantuomini, vemo, kaj mora biti. Tu — dajte nevestici za plenice.

Potisnil je očetu petdesetak v roko in njega črez prag. — Moja Dela vam ne bo delala sramote, je zagotavljal moj oče še na pragu, — šolala se je v samostanu ...

— Da, da ... Ali meni se mudi ... Nicolo, spremi tega prijatelja vun ... —

Doma smo si razlagali po svojih željah, kar je govoril stari Torini. Za tisti petdesetak sem kupila krasen voziček in drugih stvari za otroka, da ne bo sram Torinijevih, ko pridejo. Že se je udobrovoljil in je upal oče, že je pogledal malega in pritrdil materi, da je to res lepo gosposko dete. — Kapitana smo pričakovali — pa prišel je rumenopolti Tržčan in se nam predstavil za Torinijevega odvetnika.

Velel me je klicati in me vprašal naravnost, če zahtevam mesečno podporo ali odpravnino. Toriniju da je ljubše, da se uredi vse nakratko — sicer ne ve, ali je kriv njegov sin — vendar ne mara, da bi se vlačilo po javnosti njegovo ime. — Strmela sem

v odvetnikov pergamentni obraz — jecaje sem mu razložila, da je obljubil, da me poroči. — In Vi ste verjeli, se je smejal sirovo. — To obljubuje vsakdo ... Morali ste si pač misliti, da vas ne vzame kapitan, tak mož, ki priženi lahko par stotisoč kron in dekle od stanu ...

— Mi smo poštene hiše, se je užalil moj oče. Dekle bi se bilo dobro poročilo. Taka škoda se ne da poravnati z denarjem, vzeti jo mora.

— Vzeti jo mora, je ponavljal odvetnik. — Kdo ga prisili! Bodite pametni, to so vsakdanje stvari. Veseli bodite, da je pripravljen stari na žrtev. Dobite k hiši par tisočakov — in zetov ne bo manjkalo.

Konec pogovora je bil ta, da je vrgel moj oče odvetnika iz hiše in mene za njim: — Hodi in poišči svojega zapeljivca. Kadar boš žena, poročena, tedaj se vrni — dotlej pa te ne poznam. Ti starka neumna, ti pa glej!

Tako je zagrozil materi, vrgel na cesto otroški voziček, lepo vezeno perilo, vse moje stvari — in zaprl hišna vrata. Jokaje sem sedela z detetom na kamnu, nisem vedela, kam. Takega obiska se boji prijatelj in sorodnik. Stara Barba, ki je prala tisti dan pri nas, mi je pobrala perilo in obleko, naložila par jerbasonov in mi prinesla dvajset kron. To mi je dala mati skrivaj na pot; sporočila mi je, naj grem v Trst k Ivani Šparoldovi, ki se je bila omožila iz Devina v Trst in ima ljudi na hrani in stanovanju. — Tam naj počakam, da mine očeta najhujša jeza, mati bo že kaj pritrgala in poslala. Gledam naj, da govorim s Torinijem. — Mož, ki je peljal deske v Trst, je naložil moj lepi otroški voziček in jerbason. — Ivana me je sprejela prijazno — ali upanja, da pri Toriniju kaj dosežem, mi ni podprla. Poznala je tržaško življenje. Tolažila me je, da se unese oče, da dobim še vedno lahko moža. Jaz pa sem zagovarjala Alfreda; samo njegov oče mu brani, on je dober. In vzeti me mora, če ne, tožim. Saj mora biti na svetu pravica za zapeljano dekle, za otroka brez očeta ...

Dan za dnem sem hodila v pristan. Sirovi dovtipi, radovedni pogledi, drzna vsiljivost me je sprejemala. Vpraševali so me, koga čakam. Ko je bila signalizirana „Trieste“ iz Aleksandrije, mi je javilo to smehljaje par pomorščakov. Torini prihaja! Obsedela sem na kamnu mostišča, vsa trepetajoča

sem poravnavala Ninovo obleko, mu gladila kodrce in se čudila podobnosti med sinom in očetom. Pač se razveseli Torini tako lepega otroka; popelje me kam, kjer naju ne bo motil oče, poišče mi stanovanje, poskrbi, da bo hitro poroka. Ne s sijajem, o katerem sem sanjala pretekle dni — tiho in skromno se bo vse izvršilo z nevesto brez venca ... In velika bo moja sreča, ko bo tako poravnan moj greh, oprana moja čast, ko bom preskrbljena za prihodnost! Naj seka Torini tudi drva na meni, jaz bi pretrpela vse. O, samo pridi, Torini, vzemi svoje dete na srce in izbriši solze meni ...

— Bilo je vroče, gospodična Nevenka, močan duh je puhtel iz morja, kamenje je žarelo. Po razbeljenem tlaku so hodili samo ljudje ki jih je klicalo opravilo, ki jih je čakala ura odhoda. Par mornarjev se je bilo zleknilo po mostišču, na parniku so dremali, težko so visela sidra. Kakor da je postalo vse trudno, kakor da je trudna tista gladka širina, ki odnaša nezveste ... Trudna pa ni bila mlada dama, ki je šetala mimo mene ob roki starega gospoda. Tako sveža, kakor da je prišla ravno iz kopeli. Mimogrede se je ustavljal njen pogled na Ninu, šepetaje je pregovorila: Papa, kako krasno dete! Aj, komu je vendar podobno? — Pristopila sta k otroku, ga božala. „Ljubček!“ je rekel stari. Komu je le podoben? je ponavljala mladenka. — Glasen pozdrav je odpeljal njeno misel k elegantnemu priletnemu gospodu, ki je imel v obrazu ponosne poteze Alfredove. Stari Torini je to — sina čaka! A onadva, koga čakata onadva v tej vročini? Zakaj je zardela mladenka? Kako nežno ji stiska stari Torini roko, kako očetovsko ji pogladi lice ... To je oni, ki je spremil mojega očeta do praga, ki hoče plačati čast in ljubezen z denarjem ... Kar izpregovori leno na vrveh ležeči mornar: „Vročina podžiga ljubezen — Polonijeva težko čaka Torinija — pa jo že mine, kadar ga spozna.“

„Kaj pravite?“ sem zajecala. „Ona dama?“ ...

„Je Torinijeva nevesta, kup gre na kup ...“

Zazeval je in se obrnil na boku. Odrevenela sem. Toliko da mi ni padlo dete iz naročja. „Pazi na dete, vražja Kranjica!“ se je zadrl sivobrad mornar in me pogledal zaničljivo. Pazim naj, pazim ... Čemu? Ali ni najbolje, da planem z detetom v morje? Saj se odpira pred menoj samo jezero trpljenja. Torini se ženi! Ah, ne — to ni mogoče. Pač sili oče, a on ostane mož beseda. — Nič nisem vedela, kdaj je priplula „Trieste“. Naenkrat je postalo živo okrog mene — čula sem ime Torinijevo — nato njegov glas ... Pogledam. On poljubljuje roko Polonijevi, ona mu gleda zaupno v oči ... „Proč od njega!“ zavpijem in skočim tja. Nekdo me pridrži in tačas odideta onadva na ladjo, izgineta.

„Kaj vam pa je, dekle?“ me je vprašal mlad mornariški častnik, ki me je držal s trdo roko. Pogledal je sočutno otroka, govoril je slovensko. Povedala sem mu naglo vse. On si je grizel konce nohtov in si seget parkrat nervozno v lase. Rekla sem mu, da zahtevam pravice, vprašala, če je znan s Torinijem, prosila sem ga, da mi pomaga. Odgovarjal mi je z zadrego usmiljenega človeka, ki ve, da ima njegov bližnjik prav, a ve tudi, da mu ni pomoči. Peljal me je v bližnjo vinotoč in mi pojasnoval: „Kaj hočete, ubožica — vi ste pač otročja, ne poznate sveta. Ženske ste vse take ... Kako naj Vas poroči Torini? Uničena bi bila njegova prihodnost. Zakon določa moževo stopinjo v javnosti, žena in njeno sorodstvo ga povišuje ali ponižuje. Torini je ud tržaške noblesse, njegov oče je občinski svetnik, upa, da postane še župan tržaški. Zato se mora vezati njegov sin s hčerko rodbine, ki je ugledna in bogata kakor njegova; če vzame revno slovensko dekle, izgubita oče in sin ves ugled ...“

„Tako!“ sem zakričala. „To bi mu vzelo ugled! Če ravna pravično, to mu je sramota — in jaz — in moje dete!“

„Eh!“ se je nasmehnil lehkomiselno. „Pobotajte se s Torinijem, čedno dekle ste, ne bo Vam sile za moža.“

„Ali jaz hočem pravice!“ sem udarila po mizi. „Zaklel se mi je in jaz ne maram nikdar drugega, naj mi pomagata Bog in sveta Lucija!“

Častnik je prebledel in vstal, rekoč: „Zvestoba je silno lepa, ali včasih zelo neprilичna stvar. Moram v službo, krasotica moja, prosim Vas, ne delajte Toriniju neprilik, obrnite se name, preden ukrenete kaj — stanujem Via san Giovanni, ime mi je Milan Strgar.“

„Milan?!“ se zavzame Nevenka. „A da! Vozil je s Torinijem, oni ga je podpiral pri snubljenju Koperčanke. In to je rekel? Zvestoba je včasih zelo neprilичna stvar ...“ Nasmehnila se je bridko. Jelušička ji je stiskala sočutno roko: „Zdaj vem, zakaj ... Pekla ga je vest, a ga ni bilo toliko moža, da bi se odrekel ugodnostim bogate ženitve. Zakaj bi se tudi pomišljal možki radi ene ženske, ko se mu jih ponuja toliko vsevprek? In strici in botri in prijatelji in znanci, vsak mu kaj priporoča. Kakor da jih je kdo najel ... Vem, vem ... Mar ne bo nikdar drugače?“

„Morale bi postati me drugačne. Ne biti tako neumnoslepe, ne tako lahkomiselnne. Poglejte — po vsem, kar sem videla in kar sem slišala od Strgarja, se nisem izpametovala: Vsi lažejo, samo Torini mi pove resnico, Torini mene ne zavrže, on je dober, plemenit. Povedali mu niso ... Čakala sem ga pred njegovo palačo. Hotel je mimo mene. Pri-

jela sem ga za roko. — Kdo ste in kaj hočete? je zavpil, se otresel in izginil pod stebrovjem vhoda. Hotela sem za njim, pa že me je prijel redar za roko: Beračenje je prepovedano na cesti!

Beračenje! A jaz iščem samo pravice! On je oče tega otroka! In zdaj se dela, kakor da me ne pozna!

Ogledoval me je in zmajal z glavo: „Siromaćica! Kake pravice hočete? Take stvari so vsakdanje v Trstu. Tožiti morate. Sicer pa najdete tega gospoda v pisarni Adrije.“

Poiskala sem pisarno, hotela k njemu. Zdi se, da je pričakoval tega. Sluga me ni pustil v sobo, naznanil me je in se vrnil z zahtevo mojega naslova. „Kapitan je rekel, da počakajte doma,“ mi je nametikal. — On pride, se pomeni! Saj je dobrega srca, zlate duše. Vse mu potožim — on mi reče: „Potrpi — kmalu se izpremeni žalost v veselje — ponižana boš povišana.“ — Potrkalo je — jaz sem obsedela — ni mi bilo treba skočiti naproti lepemu kapitanu, rumeni Italijan, Torinijev odvetnik, je stal pred menoj.

Pogledal je zaničljivo dete in mi razložil, kakor bi govoril o ceni zelnatih glav, da ne morem prisiliti Torinija, plemenitega gospoda kapitana Torinija, da me vzame, ker je voljan urediti stvar drugače. Vzamem naj lepo vsoto, katero mi ponuja, in potem naj ga pustim v miru, plemenitega gospoda Torinija, sicer me da plemeniti gospod zapreti. Položil je predme štiri tisočake in pobotnico v podpis. Raztrgala sem pobotnico, vrgla rumencu denar pred noge. Denar za poštenje, za dušo!

Poiskala sem odvetnika Slovenca, h kateremu se zatekajo okoličani. Tudi on mi je povedal, da ni pravice za zapeljano dekle, da ni paragrafa v obširni knjigi postav, ki bi prisilil zapeljivca, da vrne svoji žrtvi izgubljeno čast. Tožim lahko, če nezakonski oče noče skrbeti za otroka. Kje je pravica za nas, gospodična? Namesto da vpijejo in pisarijo moderne ženske o svobodnem materinstvu, naj bi vpile rajši o krivici svobodnega očetovstva. — Glejte, jaz sem lazila od odvetnika do odvetnika, napolnila sem ves Trst s klicem po pravici — a vsakdo mi je rekel, da je vse v redu . . .“

„Vse je v redu vse, leta in leta ga čakate, pa je vse v redu,“ si obriše Nevenka solzo sočutja in lastnega gorja. „Kako pa . . . Vi ste vendar omoženi?“

„O ta moja pregreha! Ubogi moj dobri mož! In Vaš kapitan, ta Milan Strgar, ki je hotel rešiti prijatelja . . .“

To je prišlo tako. Ko sem videla, da ni pravice zame, sem se zaklela, da Torini tudi druge ne bo imel . . .

Našla sem pot v palačo Polonijevo, pokazala sem mladi dami svoje dete . . . Uničila sem rože na njenih licih, pregnala sem zmagoviti usmev Torinijev. Stari je besnel, mladi mi je sporočil, naj se izgubim iz Trsta, sicer me bodo poslali staršem po odgonu. Naj grem — kam naj grem? Domov nisem smela, v službo nisem mogla z otrokom, tudi sem se zgrazala ob misli, da bi služila. Dela in pokorščine nisem bila vajena. Čutila sem se zapuščena od Boga in ljudi. Denar, s katerim me je zalagala skrivaj moja dobra mati, je pošel, mene je čakala sramota odgona, mene, ki sem se tako postavljala pred našimi dekleti! Vsi bi zijali v mene, morda bi me videl Bazovičan — oče bi umrl od sramu, mati se ne bi upala iz hiše. — Šla sem in prodala svojo verižico in uhane. Plačala sem stanovanje in si kupila za ostanek samokres. Hotela sem končati zapeljivca in sebe.“

„Za božjo voljo!“ se prestraši Nevenka.

„O nič se ne ustrašite!“ zamahne Jelušička; iz njenega izraza ni jasno, ali je zadovoljna ali ne, da se ji je ponesrečila morilna nakana. — „Kaj je to kaj strašnega? Seveda, Vi prosite Boga za srečo Milanovo — pa tudi izkusili niste, kar sem izkusila jaz. No, tudi meni je poslal Bog pomoč ob uri pogube . . . — Naj Vam povem. Ko pojde na ladjo, da se izogne svoji dolžnosti, tedaj — sem namepravala — naj ga zadene moja krogla — mene in dete pa naj zagrne morje. Vedela sem, da se pripravljala „Delphin“ na pot, da mu bo kapitan Torini. — Sedela sem na kamnu, kakor tedaj. Potniki so stopali, spremljani od postreščkov, z velikimi kovčegi na ladjo. Zraven „Delphina“ se je zibal mali „Koper“; tudi nanj so prihajali potniki, posedali okrog kurilnice, ob bočnicah. Širokopleč, dobrodušen, se je razgovarjal zraven mene mož v modri bluzi mašinistov s staro gospo. Bil je Andrej, moj sedanji mož, in njegova mati. Bil je že oblečen za službo, ko je skočil še enkrat s „Kopra“ do matere. Pogledoval me je kradoma.“

„Glej mama, krasnega otroka,“ je opozoril starko in stopil k meni. Nasmehnil se je priljudno otroku in Nino je segel z drobno ročico po njegovih brkih. — „Ne greste na Koper?“ me je vprašal. Odkimala sem. Hotel je še vprašati, kar ga udari po rami mornar „Delphina“: „Ho, Jelušič! Danes vozite z novim kapitanom in mi z novim častnikom. Mladega kapitana ste dobili in dolgčas bo Toriniju po njem. A Vašemu ne bo dolg čas, ker se ženi v Kopru, haha! Kaj pa Vi, stara morska dlaka? Zakaj se ne ženite? Mati se Vam stara, Vi ostanete sami — vidite, pa bi Vas čakala takale o prihodu . . . A glejte: kapitana, „Kopra“ in „Delphina“ se kar ne moreta ločiti — tu prihajata roko v roki . . .“

To je bil tisti hip. Roko v roki sta prihajala Torini in Milan... Stisnila sem samokres v desnici, dete v levici. Morala sta mimo mene... Ne vem natanko, kako je bilo... Zavrtelo se mi je v glavi. Ko se zavem, me je držal Jelušič, njegova mati je mirila Nina, okrog nas truma vprašajočih — Alfreda nikjer.

„Sem zadela?“ vprašam.

„Bojte se Boga, ženska. Človek nima pravice do svojega, ne do drugega življenja. Vrnite se domov — ne verujte sladkim besedam.“

„Kaj ga nisem? On bo živel z drugo? O, jaz nočem prenašati sramote!“

„Nespametnica! Ste prva ali zadnja? Izkažite otroka Bogu in ljudem in Bog Vam pomore. Kje ste doma?“

„Nimam doma, nimam poštenja! Vse mi je vzel zapeljivec, kam hočem? Groze mi z odgonom... Pustite me, da umrjem.“

„Kaj je hotela? Kaj hoče? Ustreliti nezvestega! V morje! Kje je redar?“ Tako je šumelo okrog mene, jaz sem se vila iz močne Jelušičeve roke. Za njim zagledam Vašega Milana. „Za božjo voljo!“ je hitel, nehajte vendar, sicer Vas zapro in Vam vzamejo dete. Dajte, Jelušič, dajte, odpravite jo z Vašo materjo. Da ne bo nepotrebnega škandala. Drugo uredimo potem — treba je na ladjo. A — tu je redar... Nič ni, prijatelj, nič — napotili so Vas — mal prizor med zaljubljenimi, a zdaj je vse v najlepšem redu, kakor vidite.“

Ni neumne matere sin Vaš kapitan. Iz njegove geste je posnel redar, so posneli kričaci, da je bilo nekaj med Jelušičem in menoj. Opazke, šaljive, zbadljive in resne, so deževale na plečatega moža. Zardel je, se zgenil in pogledal mater. „Idi, idi,“ ga je silila mati, „za svojim poslom, dekleta odpravim že jaz.“ — „Da si ne naredi kaj, mati.“ — „Ne bom je pustila, bodi brez skrbi.“

Ste že videli, gospodična, barko, ki jo pripelje mornar po nevihti domov? Razbita je. A on ji maže skrbno razpoke, postavlja nova jadra... Tako se je godilo meni. Samomorilne misli so se mi razpršile pod prigovarjanjem pobožne stare žene. Peljala me je v cerkev, kjer sem obljubila slovesno, da hočem še živeti. Peljala me je k svoji znanki, šla je k mojemu očetu. Oče ni hotel slišati ničesar. Treba je bilo torej v službo. Ali dete... Izročiti ga tujim ljudem, kaka muka... Začasno sem si hotela pomagati s šivanjem. Pa prišlo je drugače. Jelušič je prevzel varuštvo otroka. Uredil je zadevo s Torinijevim odvetnikom — sprejel denar, ga naložil na obresti. Jaz nisem branila. Saj sem spoznala žensko revščino. In potem... Vaš kapitan je nagovarjal — vse drugo Vam povem drugič, gospodična — mama je za nama.“

Pajčolan je naredil kolobar — stara, mlada, otroci, vsi so izginili v toku, prihajajočem od kolo-dvora. Osupla, nevede, ali sanja, ali je res, da je zaupala tujka tujki toliko gorja, obstane Nevenka. Jelušičkina povest, Milanov prihod so jo zmedli popolnoma. Nocoj! Počaka na kolodvoru, da ga vidi, da vidi njegovo ženo. Ne — ne! Ne sme. Videla bi jo Milanova mati, videli bi jo znanci in sodili. Nepri-lična je zvestoba, Nevenka, neprilična... Tako sodi svet — —

Noč ni prinesla pokoja. Slike starega gorja, slutnja novega, so razdevali Nevenki srce. Pod njenim oknom je blestela Ljubljana. Prelivala se je neustavljena, kakor se ne ustavi velika boleost življenja. A ko je zažarela zjutraj v solncu, je vstala Nevenka naglo in se čutila kakor na velik praznik. Danes se vrne, se vrne mladost.

In valovilo je po zraku, šepetal je drevje. Po Tivoliju goste vrste vzhičenih ljudi, nad njimi plavajo mogočni valovi narodne pesmi. Gorijo lica in srca. Narod. Bratstvo. Slava. Razžarela se je tudi Nevenka. Pa ni je opajala ona bajna slava, katere ni umevala njena mehka duša, njej ni pela pesem o davnih činih junaških dedov, ne o prihodnosti slovanstva — po njeni duši je velo samo: kapitan, mladi kapitan.

On je tukaj, so ji šepetali kostanji. On te išče... In vrnila se je radost iz onih daljnih poljan. Tonila so leta. Ni več sivih las, ne razočaranja. Kratkokrila, polna vere v življenje, hiti deklica pod kostanje. Rože na slamniku kimajo fantu v pozdrav. Odprt se jima smehlja svet...

O glej, Nevenka! Je ali ni? Zlati našivi, bel telovnik, črna suknja. Kapitan! Oko, ki ji je edino na svetu, prevzetna usta, ki zakrivajo mehkobo srca, drzen nos, drobne brke. Milan! Niso te izpremenila leta, prijatelj — samo tiste dolžnosti ni bilo pod očmi... Kaj nisi srečen, Milan? Kaj iščeš, po kom se oziraš? Saj je tu tvoja, vedno tvoja Nevenka... Ah! Zagledal jo je, prebledel. — Kakor da mora biti, tako sta se ustavila, kakor da mora biti tako, sta hodila nema med glasno družbo. Beseda ni mogla na usta. Zopet hodita pod kostanji, se pogledujeta. Ali plašni so ti pogledi. Zaplakala je radost in od-begnila. Bridko je prišlo iz stisnjenih ust nekdanje zaročenke:

„Si — ste mar sami?“

„Ne,“ je odgovoril hripavo in prevzetna usta so se tresla. „Žena in otroka sta v Švicariji. A ti? — Vi Nevenka? Sami?“

„In ostanem sama,“ je bil njen trpkí odgovor.

„Sveti Sergij! Kaka neumnost! — Če misliš radi tistih čenč — bili smo otroci... Oprosti, Nevenka, nisem te hotel žaliti...“

Zavalovila je reka gorja. Toliko let čakanja — in zdaj: Bili smo otroci. Pokazala je na svoje lase, Hotelu mu je očitati, govoriti o svojem strahu pred prihodnostjo — pa kaj bi mu govorila, njemu, ki ima, ki mora imeti srce samo za svojo ženo. Mrzlo se je naklonila: „Oprostite, da Vas zadržujem ...“

Kako je prebila tisti dan?

Sam Bog ve. Zvečer je bila predstava na čast gostom. Nevenko je bilo strah svoje samotne sobe, nemir jo je vrgel v gledališče. Tja v peto vrsto parterja. Gledališče je bilo razprodano, občinstvo veselo, dasi zaspano in trudno. Nevenka je sedela, kakor da je odsotna. Res je blodila njena duša po Golovcu, poslušala je šumenje smrek: Kje je tvoj poročni venec, Nevenka? Kje je mladi kapitan? Jelušičkin pritajeni glas je sikal: Ni pravice za žensko ... — Kar se strese. V tretji vrsti pred njo je črnelasa moška glava, k njej se nagiblje plavolasa ženska, med njima se vrtita dve nemirni otroški glavici, lasce kakor predivo, glasek kakor srebro. Milan in ona!

Bogato in okusno je oblečena Koperčanka, lepa je oblika njene glave, mirne in elegantne so njene kretnje. Res je dama ta kapitanka, pozna se ji, da se ni borila nikdar za srečo, ne za kruh, vse je bilo tu, vse ji je pripadlo, ko je prišla na svet. O, ti lepa! Dovolj oboževalcev si imela — zakaj si oropala mene mojega edinega zaklada? Ti seveda — ne, ti ne veš — sicer bi ne bil tako miren tvoj glas. A da veš — saj si njegova žena!

Besno se dvigne sovraštvo, ki je spalo v Nevenkinem srcu ... Kakor da čuti v svoj hrbet uprte neprijazne poglede, se ozre mlada gospa, pogleda naravnost v Nevenko. Njene oči, modre, tihe spominčice, so vpraševale: Kaj je med nama, ti tuje, mrko dekle? — Tako čiste so tiste oči, tako jasno seva z visokega čela, tako nežno in blago je lice Milanove žene, da povese Nevenka osramočena pogled, da se poleže vihar v njeni duši. Kako naj bi črtila to lepo, blago bitje, ki je Milanova sreča? Na odru je odrekel neusmiljen oče snubilcu svojo hčer. Tragedija tu —

tam. Milan je trpel, se nemirno premikal, kajti pogostoma se je ozirala njegova žena v Nevenko, junakinja na odru je prisegala, da ostane zvesta — do hladnega groba. Se spominjaš, kapitan? — Vstal je sredi dejanja. „Idiva!“ je velel ženi. Začudenje se je izrazilo na mirnem obrazu plavolaske. Vzela je manjšo

„PRAŠNÁ BRANA“ (SMODNIŠNICA) V PRAGI

deklico in opomnila malega dečka: „Zlatko!“ — Mimogrede se je strnilo njeno oko z Nevenkinim.

Tisti večer je sedela dolgo na klopi ob Ljubljani negibna ženska postava. Mimo nje je pobijal val vale, a ni odnašal velikega Nevenkinega gorja. Plamen se je dvignil iz pepela. Zdaj se vrnejo prečute in prejokane noči, dnevi prežiti, v obupnih fantazijah, ko bega duša od kraja do kraja, ko pribeži

plaha v svete hramove, se klanja Bogu, prosi svetnike pomoči. In ne najde tolažbe, ker ni vdanosti. Kaj briga vse to Milana? On je oženjen. —

VI.

Zastave ne vihrajo več, slavnostno razpoloženje se je razkadilo. Vse je pobito. Drevored, ulica in ljudje. Zdi se, da ima vsa Ljubljana velikanskega mačka. Po vseh ulicah zdelani obrazi. Hiše se drže čemerno, kakor da jim je žal po pisanem okrasju zastav in vencev, ki leže zdaj uveli in pohojeni po prašnih tleh. In lope in mlaji! One iste roke, ki so jih stavile, jih podirajo. V trumah se zbirajo okrog delavcev otroci in se čudijo v svoji preprosti pameti, da razdirajo odrasli in modri ljudje, kar so včeraj postavili s trudom. Kakor otroci svoje peščene hišice, kadar jih mine volja igranja.

Kapitan Milan Strgar sedi z doktorjem Mirnom ob oknu v kavarni „Evropa“. Žive oči nosijo sence, lasje mu vise neredno po čelu, obutev je prašna, predsrajnik zmečkan, kakor da je prebil Strgar vso noč po gostilnah, kakor da nima žene. Ta kapitan! Pred njim leže prazne stekleničice in kupci pepela. S pijačo in svalčicami si preganja mačka. Njegov tovariš pri mizi, elegantni in dostojni doktor Miren, pa čita v razstrti „Politik“, ne govori, samo včasih pogleda prezirno kapitana. Doktor Miren pač nima mačka. Blagajničarka se nasmehne sama sebi: Kako bi mogel imeti doktor Miren mačka? Kaj ni njegov tast strogi in elegantni vpokojeni major, kaj ni njegova žena bogata Vrhničanka? In Mirna je bila in ga je sama solidnost. A kapitan...

Morda je ugenil Strgar blagajničarkine misli. Ko ga premeri Miren s karajočim pogledom, vrže šele do polovice zgorelo svalčico ob tla in nahruli prijatelja:

„Ti, Tomaž, ne glej me tako ošabno, da veš! Kaj si domišljuje ta podlasica, in samo zato, ker nima mačka! In zakaj ga nima? Zato ker mu tega ne dovoli njegova visokonosa žena in ker njegov tast ni vnet za bratstvo Slovencev in Hrvatov. A jaz, ti bornirana duša, nisem kopna podlasica, jaz sem povodna rasa — ne rasa, ne... Veš, kaj je mornar, ti polakirani majorjev zet? Vesela duša je mornar, vesela. Haliho, hoho! In žena mi ne brani, da se zabavam, ker je poštenega Primorca razumna hči in moj zet je za bratstvo, čuješ Tomaž: V kolo, brača...“

Kapitanov glas se zadrigne, Miren čita naprej. Kapitan si prižge novo svalčico, se nasmehne radovednemu obrazku, ki je pokukal izza širokega slamnika v okno kavarne. Njegove misli se zapletejo. Tako razburjene so njegove misli te dni. Tako mu

je kakor potoku, kadar zaženeš kamen vanj. Potok dela kolobarje, se jezi, ali kamna ne spravi iz sebe. Tudi Milan ne pozabi svinčenatežke misli, ne spravi iz duše onega očitajočega pogleda, glasu... „Rekli ste, mati, da ni zadovoljna,“ je očital materi. „I kaj je to tebi mar, ti si oženjen,“ mu je odvrnila mati nevoljno. „Če se ni hotela močiti — njena škoda.“

„Hej Tomaž! sošolec! kaj sediva tu v dimu, ko je zunaj rosno jutro in se izprehaja zunaj naša mladost. Mladost brez skrbi — poezija... A mi stari filistri, sedimo tu. Mi ne moremo objeti mladosti, mi ne smemo skakati preko jarkov, mi smo solidni — eh, tako solidni! Družinski očetje, mestni svetovalci, poveljniki ladij! Prokleta proza življenja! Čuj, doktor — ti si skriven grešnik: Mimo gre najlepše dekcle, pa ti še ne pogledaš ne iz tiste papirnate cunje. A kaj pravi „Politik“? Se je pretresla Evropa radi naše slavnosti?“

„Da. Govor je o grozeči nevarnosti združenja Slovanov...“

„Haha! kdaj pride do tega, Tomaž? Rajni Starčević je pač rekel: O svojem času bo uredil to stvar narod s svojim kraljem. Ta čas ne bo našel mojih kosti, ne las...“

„Strgar, ti imaš danes fundamentalnega mačka!“ se oglasi nekdo od sosednje mize. „Kaj ne vidiš, da napredujemo Slovenci povsod? Zapovedujemo na Dunaju, če ne v Ljubljani, skoro dobimo ministra.“

„A!“ Strgarjeve oči se razbistrijo, ko pogleda hudomušno mladega optimista, Kranjca, ki je skočil preko Krasa v Trst, da zastopa pravde Slovencev.

„Čuj, prijatelj! Žal mi je, da sem postal mornar. Zdaj sem obskuren kapitan. Da sem se lotil pravdoznanstva, bi dosegel gotovo ministrski stolec. Kaj jaz ne? Pri prepirih med otroki sem vselej zmagal, in Zlato prepričam, kadar hočem, zadeve svojih prijateljev uravnavam — sploh sem bil rojen za kaj višjega. — Pa nihče ne more preko svoje usode,“ se obrne Strgar bolj tiho k Mirnu: „Bil sem odnekadaj preveč občutljiv, ali, da rabim pravi izraz, čuvstven. Zaljubljen človek nima pameti. — Prezgodaj si začel, je dejal moj oče. Prva ljubezen, otročja igra, me je vrgla na morje. Druga ljubezen, me je ustavila ob bregu, mi povezala krila. — Hite ladje velikanke na nevarna dolga pota, izzivajo valove Severnega in Južnega morja. Jaz pa vozim iz Trsta v Koper — iz Kopra v Trst... Doma me čakajo vedno isti objemi in poljubi, iste besede. Na ladjo prihajajo vedno isti potniki, ob cilju je vedno isto nabrežje. To me mori, Tomaž. Premlad sem se ustavil... Zdaj se mi zdi večkrat, da me kliče mogočno morje v daljave, zdi se mi, da me čaka tam za oceanom ob jokana duša... Duša, ki je bila vedno z menoj, duša, ki umira hrepenenja po meni...“

Karajoče pogleda Miren izza „Politike“, karajoče izpregovori: „Ne razumem te, Milan. Krasno in dobro ženo imaš. Kam hrepeniš? O kom sanjaš? Ali je nemara res, kar govoré po Ljubljani: da imaš znanje z Jelušičko... ter da se sestajaš z neko staro znanko v Tivoliju, v gledališču...“

„A tako!“ pridvigne okarani grešnik uporno glavo: „Ljubljana je tedaj še vedno dom malomestnih spletk, opazovanja in prenašanja. — Kar se tiče sestankov, ti prisežem, Tomaž, da ni res. Slučajno sva se srečala v Tivoliju, slučajno sva se videla v gledališču. Siromačica! Glej, ona mi je ostala zvesta... A ne misli nič — samo slučajno srečanje; nisem je klical!“

„Ne vem, kaj bi rekel,“ si ogleduje Miren gladko opiljene in svetle nohtove. „In Jelušička?“ pristavi počasi, zategnjeno.

„In Jelušička?“ oponaša kapitan dvomljivo zveneči prijateljev glas. „Saj sem ti pravil še spomladi, ko sta bila z Majdo in Sofijo pri meni, kake sitnosti imam jaz s svojimi prijatelji. Povedal sem ti Torinijevo afero ž njo, povedal, da se vtika ona v njegove ženitve, da pogleduje on za njo, in da misli nora reva — kaj jaz vem, kaj. Tu in tam sliši kaj o ločitvi zakonov, pa ji zavre grešna kri. Ona pozablja Jelušičeve plemenitosti, pozablja svoje prisege, svoje dolžnosti napram hčerki. Ničesar ne dopoveš tej nori ženski, ki ve samo to, da se čuti Torini krivega pred njo, da bi hotel poravnati, da je v njegovi moči. Ona si razlaga to tako, da jo Torini ljubi. Pa to ni res. Kaj muči človeka, dokler živi, Tomaž? Valovanje srca in krvi, napuh življenja. Vidiš: ko se je vrnil Alfredo Torini po večletni odsotnosti, je dal, to se pravi, sem dal jaz Jelušički migljaj, naj se ogiblje Torinijevih poti. Kar je bilo, je bilo, ona je omožena, on se oženi, pa je! A glej nore reve! Jela je hodita na Alfredovo pot, spomnila se je svoje prisege, da ga ne bo imela nikdar druga. Zapuščati je jela dom, hčerko, lišpati sebe in dečka. Stari Torini priganja mladega, da se oženi. Leta so tu, edini sin je, potomec stare pristoitalijanske krvi. Oče si je domišljeval vedno, kako visoko se popneta on in njegov sin. Oče bi zasedel rad županski stolec in čuval Trst pred slovenskim in nemškim navalom. Zato je pustil sinu, da živi potratno, zato je trošil velike vsote... Bilo bi se posrečilo, da ni bilo Jelušičke. Ona je razdrila zasnovano vez Torinijeve hiše z ugledno hišo Polonijevo. Neznatna okoličanka, igrava tržaškega kavalirja, je znala preprečiti vsa dolgo let snovana podjetja starega patricija. Zdi se, da je res, da razdira kletev zapeljane nedolžnosti hišo. — Torinijeva, pred par leti tako trdna, se maje, če je ne podstavi velika dota, se podre...“

Z nervoznim drgetanjem je povedal kapitan zadnje besede. Odvetnik je prikimal važno in poslušal pozorno. „Le naprej,“ je izpodbudil prijatelja, ki se je nekam zamislil.

„Da — kaj sem ti pravil? Hotel sem ti pojasniti nekaj... Ah da! Torinijev položaj napram tej Jelušički. Da. Zdi se mi, da je zaplamenela v njem zopet strast, ko je zagledal bujno razcvetelo ženo, ko je zaslutil, da gori ona še vedno zanj. Kaj je dandanes zakon? Našim dedom je bil neprestopna stena, modernim ljudem je plot, preko katerega skačejo radi. In Torini je vaje takih afer. Jel je zalezovati žensko, ki ni bežala pred njim. A tu je nastopilo nekaj drugega: Otrok, lepi, kodroglavi njegov sinček, ki kliče drugega za očeta, se mu je priljubil in zasmilil, ga je opomnil greha. Ni ga mikala več žena, ampak sin. Jel je kupovati mu slaščic, se mu laskati. V Jelušičevi rodbini je nastal nemir. Jelušič je zapretil ženi s smrtjo, če jo zaloti s kapitanom. Stari Torini je govoril resno besedo s sinom, jaz, na katerega so padala Jelušičeva in Torinijeva očitavanja, sem ga zaklinjal in prosil. Rekel mi je, da bo vzel stanovanje in ženo, ki je mati njegovega sina, k sebi. Bil je trdno namenjen storiti to. Vse to sem ti pravil spomladi. Ko ste prišli k meni, sem se bil skregal ravno z Alfredom. Preklinjal sem svojo neumnost, da sem se utaknil kdaj v to stvar.“

„Si bil res nespreten,“ pripomni odvetnik.

„Pri meni ne gre po paragrafi — pa kdaj boš razumel ti, trda ilovica, mornarja? Lahkomiseln je, toda dober, dober!... Ravno tisti dan, ko ste prišli k meni, je odšel Torini razburjen od mene. Vrgel sem ga takorekoč vun. Komaj sem se umiril, ko sem videl tvoj solidni obraz, Tomaž...“

Spominjam se. Tvoj tast nas je peljal na hodnik. Par vrat je zaloputnilo — temnordečega obraza je vihral neki pomorščak mimo nas, komaj, komaj je pozdravil moje dame in drvel po stopnicah.

Bil je Torini. Dasi se je jezil name, je vpošteval vendar moje besede. Pustil je Jelušičko in odjadral. S poti je pisal očetu, da je pripravljen urediti svoje razmere. Meni je pisal, da sem imel prav, da mi je hvaležen. Njemu je hudo zaradi dečka. Nikdar ne bode srečen. Sreča obstoji pač edino v mirni vesti, v združitvi z blago žensko dušo. In take duše, čiste in zveste, so redke. Ena edina bi bila — pa on ne ve njenega imena, ne bo poizvedoval za njim. Naj se izpolni Jelušičkina kletev: Nikdar ne bo objel žene. — Na starega pa pritiskajo upniki. Zdi se mi, da je že na silno slabih nogah... Prosil me je, da prigovarjam sinu: Našel je bogatega dekleta zanj. Pri nekem starem znancu v Kormonsu, za katerega se ni brigal, dokler je šlo njemu vse po volji. Zdaj izve, da je obogatel Kormončan po spekulaciji

z zemljišči, dočim je uničila njega politična špekulacija. In ta znanec ima hčer! Neznatno osebeco, črnkasto, medlo in nervozno. A Alfredu se dopadejo samo velike, zdrave ženske. — Stari Torini je zagotavljal dekleta, da je njegov sin zaljubljen v njo, da postane najboljši mož, itd. Kormončane je zmedla čast in lepota kapitanova. Alfredo je pisal: Storite, kar hočete. Zame ni več sreče. Ljubil je ne bom. Če se Vam zdi prav tako — zasnite in uredite Vaše in moje dolgove — pridem k poroki — potem se vrnem na morje. — Meni je pisal: Kaj hočem? Vi imate vsi tako prav... Čas je, da se oženim. Da sem še lanski Torini, bi se smejal temu dovtipu, kajti: kaj je bil meni zakon? A jaz imam otroka, ki ne nosi mojega imena. Kriv sem nesreče cele družine — nesrečna bo moja družina. Kako prav je imela Ada,

da je nastopala zoper moje ženitve. Kaj nima ona pravice do mene? Bil bi bolj miren, da mi dovoli ona, da se ženim želim, da izve bodoča nevesta moje razmere. Prosim te, Milan, posreduj..."

"Ti se vendar nisi vtaknil?" se zavzame odvetnik.

"Kakor vidiš: Ne in da. Jelušičko sem poslal sem, da ne izve ničesar o poroki, sam sem se umaknil. Ničesar nisem odkril Kormončanki. Naj se uravnajo sami, kakor vedo in znajo. Te dni mora priti Alfredo in se dokonča vse. Pričakujem poročila. Potem povem Jelušički in ona se izpametuje. Alfredo pa bo kmalu sit svojih moralčnih muh, vzel bo življenje od šaljive strani, proti ženi bo kavalir, dekleta bo pa pogledal še vedno rad. Taki smo mornarji."

(Dalje.)

Svidenje.

Zložil Josip Lovrenčič.

Nasanjal si se morja poezije
in naših njiv in travnikov in polja
in gor in gričev in praznična volja
je še s teboj in iz oči ti sije.

Veš, da se razodenemo, prijatelj:
človeku je pri srcu le težko,
ko meri resignacijo na vatel

Usliši nas, ki siti ironije
in napojeni s sektom svetobolja
še prosimo besede, ki naj olja
zanosa in moči med nas razlije.

in ni mu mar za dan in ne temo,
ko z njim norčuje se obupa škratelj
kot veter z listom, padlim raz drevo.

Hrepenenje.

Zložil dr. Leopold Lenard.

Bi šel na goro, na visoko goro,
zavriskal in zapel,
in strastno poljubil molčeče nebo,
in zvezde bi objel!

Za vami na zemlji srce koprni,
a ves zaman je trud.
Le v sanjah nemirnih se večkrat mi zdi,
da stiskam vas na grud.

Nebo, oj nebo, kaj visoko tako
višiš ti nad menoj?
in zvezdice ve, kaj poredno tako
smehlja se mi vaš soj?

A sen razleti se, ko sine spet dan
in duša zaihti,
pred mano pa širi se tuja ravan,
in v daljo pot drži.

Iz naših dni.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

Takšni ste mornarji? Pomilujem tvojo ženo. Pa ti ne misliš tako hudo, kakor govoriš, Milan. Ali Torini! Zapeljati tako preprosto dekletke, ji obljubovati zakon, ko je vendar vedel, da je ne more vzeti — pustiti potem, da jo preganja njegov oče, motiti jo v zatišju zakona... To je perfidno!

„Tomaž, ne bodi smešen!“ se umika kapitan ogorčenemu pogledu. „Kam bi pa prišli, če bi jemali vsako dekletko, kateri kaj obljubimo.“

„Imam otroka in mislim na bodočnost,“ pravi temno odvetnik in vzame drug časopis v roko, kakor da hoče pozabiti v njem nekorektnosti svojega prijatelja in prijateljevih prijateljev.

„In ti hočeš biti mož, ki razume svet, Tomaž! Ali ne veš, da v tistem hipu, ko prisegamo in obljubujemo, verujemo sami to, kar prisegamo in obljubujemo? A kaj, ko je življenje tako neizprosno.“

Kapitan vrže ostanek svalčice stran, nasloni glavo v roko in strmi obupno zaspanega izraza na cesto. Ali izgovarja Torinija ali samega sebe? Kar je prišel v Ljubljano, mu je padla zavest krivice na dušo. Čudna stvar je krivica, devetoglavi zmaj je. Enkrat rojena je ne spraviš s sveta. Odsekaj zmaju glavo, zraste jih še več. Krivica rodi novo krivico. Krivec umrje — krivica ostane. Poštenje dedovo je podlaga vnukove sreče — očetov greh razdira sinovo hišo. Stari spomini prinašajo nove sitnosti, skrivnostno sta zvezani sedanost in prihodnost s preteklostjo. S potrebo, z duhom časa izgovarjamo drugih napake, da bodo ljudi izpregledali tudi naše...

Videl jo je, prijateljico otročjih let. Postarano, samotno-zvesto svoji besedi... To peče! Krasna je bila Zlata — ali dal je bil besedo in se obotavljal snubiti drugo. Otročarija, so mu rekli — bogata je, lepa. Ne bodi neumen. Kadar se ženiš, je treba šteti... Zdaj šteje, Milan: dneve in leta šteje, ko se je obracalo zvesto oko proti jugu... Zdaj pij, Milan: da pozabiš očitane vesti. Zaklade dveh svetov si ji obljuboval, a dal si ji muko samotne starosti. Nevenka, uboga Nevenka! Neprilичna je tvoja zvestoba, nemoderna. Vendar je zbudila Milana iz sna zadovoljstva. Usmiljenje in strah mu polnita dušo. Usmiljenje do Nevenke — strah, da poruši vest o njej srečo zlatolasi soprogi, da mu vzame ljubezen otrok. Domov je poslal Zlato, da ne bo več videla one, ki

je hodil vse dni za njo. Vpraševala je Zlata — on ni odgovarjal... A zdaj je Zlata doma, Alfredo se ženi, Jelušička otresa svoj turban po Ljubljani — Nevenka dela — Bog ve kaj — on pa ima fundamentalnega mačka, in ta prijatelj, namesto da bi ga potolažil, se vsaja nad njim!

Kaj čita Tomaž tako pozorno? Narodno gospodarstvo? Pikro se nasmehne kapitan:

„Čuj, Tomaž — na narodno gospodarstvo se razumeva. Iz česa obstoji narod? Iz poedincev. In narodno premoženje? Ravnotako. Če sem jaz, če si ti reven, je reven narod. Zakoni so eminenten del narodnega gospodarstva. Midva, prijatelj, sva skrbela za narod, ker se nisva dala premotiti od praznih sanj bolnih glav — zasigurala sva svojim otrokom eksistenco. Denar je v hranilnici, hiša na glasu... A spominjaš se še, ti korektni in elegantni ljubljanski odvetnik, kako so srečavala rosna jutra dekleta, ki niso pričakovala velikih dot, a so bila vendar ljubezniva. In midva praznih žepov, a polnega srca, sva bila bogata, silno bogata. Veš, kako smo zapeli podoknico Mimi in Tončki? Pametni dekletki. Nista se brigali za dijaške obljube. Pomožili sta se, zdaj pestujeta in se nasmejeta veselo, kadar se vidita.“

Kapitan umolkne iznova. Tudi odvetnik odloži časopis in pogleda po zakajeni kavarni na svetlo cesto, kjer porivajo vozičke rdečelične mlekarice in vozijo kmetje visoko naložene senene vozove. Nekaj mu zasenci zadovoljni obraz. Kaj mu ni dobro, kaj mu ni krasno? In vendar... Zakaj so tako rosna jutra, sestanki s sošolci tako polni spominov? Dobro je zdaj — ali minuloost se zagrinja v pravljčni blesk...

„Kapitan Strgar! Ali ga ni tukaj?“ Milan se prebudi in pogleda začudeno. Njegov oče v kratki janketi, z rjavim slamnikom, skrbno izčesano brado, gre pokončno po kavarni, vprašuje po njem, dasi bi ga bil moral videti že s ceste. Toda oče hoče pokazati, da je njegov sin kapitan. A kaj se je zgodilo, da ga išče? Menda pa vsaj ni Jelušička kaj izvedela in odhitela v Trst? Mati ne molči lahko...

„Tukaj je kapitan Strgar, oče,“ se oglasi Milan in porine pred očeta stol in steklenico.

„Poiskal sem te, Milan,“ pravi oče in sede, „ker je prišlo ekspresno pismo iz Trsta.“ Važno potegne z nagubano roko pismo iz jankete in ga poda sinu. Ta strmi osupel. Kaj vruga bode! Pisava je Torini-

jeva. Kapitan se oprostí pri tovarišu in stopi pred kavarno, da odpre pismo. Obraz se mu podaljša, zobje se zatisnejo v spodnjo ustnico. Pismo v roki hodi pod oleandri pred kavarno in premišljuje. Kar se mu zjasni čelo, zmagovito udari z desnico v pismo in vzklikne: „Vrhnika! Jo že imamo!“ Vrne se v kavarno. Na pragu sreča svojega očeta. „Kam se Vam pa mudi, oče?“

„K frančiškanom. Zdaj bo deveta maša in vsi moji tovariši so tam.“

„Dobro, oče, dobro, samo ne povejte Jeluški ničesar o pismu.“ „Razumem, razumem,“ zatrdi stari Strgar, dasi ne razume ničesar, in odkoraka. Kapitan se vrne na svoj sedež in začne diplomatično: „Ti — ali nisva hotela jutri na Vrhniko?“

Nevoljno ga pogleda Miren, ki pričakuje kaj drugega. Ne, da bi bil radoveden. Ali Torinijeve ženitve so vendar zanimive ... Nevoljno pritrdi:

„Seveda greva na Vrhniko. Toda Sofija bo nezadovoljna, ker ni Zlate, in bo pusta napram Majdi. Majda se bo jezila name in jaz se moram nate.“

„Kaj je Sofiji toliko za Zlato?“

„Menda že. Hotela jo je nekaj vprašati. Kaj, ne vem. Saj ne ve niti Majda. Sofija je včasih tako čudna. Domišljuje si, da bi mi radi videli, da se ne bi možila ...“

„Aha!“

„Njej pa noben snubec ni všeč. Ne vem, kakšen naj bi bil.“

„Hm ... Mi je prav žal, da ni Zlate,“ premišljuje kapitan. „Nekaj jo hoče Sofija vprašati? Tudi iz njenih pisem zveni neko vprašanje.“

„Iz njenih pisem?“ se začudi odvetnik. „Kaj si dopisujeta z Zlato?“

„Še pogostoma.“

„Čudno. Sofija nima navade ...“

Prijatelja se pogledata, skušata uganiti drug drugega misel in zakriti svojo. Da ni videla koga pri tebi v Trstu? čita Strgar jasno v Tomaževi duši. Prevzetno zablistajo kapitanove oči, veselo si zaviha brčice. Kaj ko bi se zaljubila mrzla Sofija vanj? Saj bi ne bila prva! Take stvari se dogajajo Toriniju vsak dan in zakaj se ne bi tudi njemu? Čemu pa pisari Sofija Zlati in skriva to sestri? Zakaj povprašuje po Zlati? Po njem vzdihuje ... Kako prijetno! On pa ji poreče: Kako žal mi je, gospodična, da nisem prost ... A kaj — ko bi? Sofija je lepa, dopadla bi se Toriniju. Na Milanovo prigovarjanje bi ga vzela. Ali stoj: Njena dota bi bila komaj za dolgove in Tomaž, ta bornirana duša, bi nasprotoval. Bedak, ker mu je razkril preveč — zdaj mu je neprilično. Treba je molčati, biti previden pri svojih prijateljih. Le molk nam daje poročstvo, da bomo uspeli s svojimi načrti.

„Pojdiva, Tomaž, proti kolodvoru,“ de kapitan polglasno. „Dogovoriva se o kupčiji. Gre za procente. Ti poznaš dekleta iz Ljubljane in njene okolice, oziroma njihovo doto.“

„Največje dote so na Vrhniki,“ se nasmehne zadovoljno Tomaž, „in rodbine so tudi ugledne.“

„No, pa plačaj, majorjev zet!“ se pooblači kapitan, ki je bil mignil markerju in potegnil že listnico iz žepa. Spomnil se je, da je priženil sošolec skoraj še enkrat toliko kakor on, in da se ne ve, koliko še dobi Majda po majorju, zlasti če se ne omoži Sofija. Tako srečo ima Tomaž, dasi izgleda kot bi ne znal šteti do pet ... A čuj, prijatelj! Sofija šteje komaj šestindvajset let ... Računi so račun, Miren moj — prevarijo radi ...

„Hura, na Vrhniko! Adijo, gospoda! Danes smo fantje!“ Tako prevzetuje kapitan na vratih, rožlja s sabljo, se dotika s prsti kape. Kar prebledi. Mimo kavarne prihaja bela bluza, sivo krilo, bojazljiv obraz. Kakor človek, ki je gnan od močnega čustva, prihaja Nevenka. Na kapitanov pozdrav zažari kakor večerno nebo, drhteč usmev ji odpre ustnici, na slabokrvnem obrazu se menjujeta žalost in veselje, kakor se pode jesenske dni oblaki po vihnem nebu. — Prodirno pogleda Miren prijatelja. Ta poskuša zažvižgati: Hej junaci! pa se mu ne da, hoče izpregovoriti o kupčiji, pa ne spravi besede iz ust. Molče korakata mimo zlatočelih stavb, ki so vzrastle na prostoru nekdanje bolnišnice. Pri Bavarskem dvoru se ustavi Strgar, pogleda nazaj in meni:

„Od ljubljanskih ulic mi ugaja še najbolj ta. Široka je, zračna in čista. Tu moderne hiše, tam planine vekovite; Tomaž — ob morju pogrešam naših planin, blesteče se mi pokažejo v sanjah.“

Miren ne odgovori, toda Strgar razume njegov pogled: „Le deklamuj! Saj se poznamo.“

Ti prijatelji, ki vedo vsako tvojo misel in regirajo vsa tvoja dejanja! ... Nekam težko začne razlagati kapitan, da mu je pisal stari Torini silno ogorčeno pismo, v katerem mu pripoveduje, da je razdril Alfredo v eni uri, kar je snoval njegov oče že celo leto; v pismu trdi tudi, da je Strgar kriv vseh Alfredovih neumnosti, in mu naroča: Vi poznate Alfredov okus, Vas bo poslušal. V Ljubljani so imovite hiše in Kranjice so lepe. Znano mi je, da je vzel kapitan iz Hamburga hčer ljubljanskega trgovca. Zakaj ne bi našel Alfredo tam svoje izvoljenke? Vi ste krivi, Vi uravnajte. Čas imate te počitnice. Če ni Alfredo bogato oženjen do novega leta — moram vzeti v roko beraško palico. Pustili bi bili prismojeno Kranjico, ko je hotela v morje, in Alfredo bi bil že davno mož Polonijeve. Tako pa ste pregovorili ubogega bedaka, mašinista, da jo je vzel — in to samo zato — da bo greh in sramota ...

„Take mi pripoveduje! Samo zato, ker ni hotel Alfredo prodati se tisti sušičasti, medlooki stvari!“ se jezi in pritožuje Strgar. Hotel je najboljši, in zdaj tako sumničen. Kaj je vedel in poznal človeškega srca čudno valovanje? — „Veruj mi, Tomaž, nikdar mi ni prišla grešna misel, sramovati bi se moral svojih nedolžnih otrok. Ti si oče, razumeš to. Ali zdaj moram najti Alfredu ženo. Krepostno in lepo Kranjico. Tudi če ne bo imela denarja za dolgove samopašnosti. Po koliko pa imajo Vrhničanke?“

„Po petdeset, sto, dvesto, do tristo tisoč.“

„Živio! Dobimo najlepšemu kapitanu najboga-tejšo Vrhničanko.“

„Si neumen, Milan? Kdo bo dal svojo hčer takemu? ...“

„Ne bodi siten, Tomaž. Samo odvetniška nerazumnost te je. Dobro veš, kako lahko dobi ženo, kdor reprezentuje le količkaj. In Torini bi je ne dobil? Kjer bo zasidral, tam bo sprejet. Še tvoj solidni, strogi tast bi mu ne branil hčere.“

„Mojega tasta in Sofijo pusti pri miru ... Mojemu tastu bi jaz moral odkriti vse — in veš, da nas vrže potem vse vkup iz hiše. Sploh ni Sofijina dota dovolj velika za dolgove tvojega kapitana. Tudi ne umejem, kako spada to v narodno gospodarsko politiko, spravljati slovenski denar v tuje roke.“

„Tomaž, ti me skrbiš. Kaj se ne kupuje tudi narodnost? Ali bo Italijan še Italijan, če vzame vrlo Vrhničanko? Saj govori že zdaj rad slovensko, ker se je naučil od svoje pestunje. In kako povzdigne glas bogastva ugled Slovencev: Tržačan poplača svoje dolgove s slovenskim denarjem! Spomini stare vrhniške slave se obude, ko pripelje iz Nauporta zmagoviti Jazon — Torini — zlato runo — bogato nevesto. In jadrali bodo moderni Argonavti tjakaj ... Dvojna reka izvira iz staroslavnega sela: Ljubljana in zlato.“

„Nehaj, Milan,“ reče suho odvetnik. „Govoriva resno. Jutri pojdeva in poizvem pod roko, če je kje kaka prilika.“

VII.

Pri sv. Pavlu na Vrhniki je odzvonilo, pri sveti Trojici še zvoni in kliče. Vrhniške hiše odpirajo oči. Ob široki Novi cesti se je začel nemir delavnega dne. Tam zveni kladivo, vrte hlapci stroje, tu hite delavci na polje. Opaljeni, mišičastih rok, krepke postave. Vrhniški pot se ustavlja ob hišah, posluša zamotana naročila gospodinj, kima in obljubljuje. Mimo njegove cize zdrči nagel samodrž, pozdravljan od vriskajočih otrok. Ljubljana pripoveduje mostu in vrbju staro povest o svoji mladosti, kakor se hvali starka s svojo nekdanko lepoto: Zalivala sem vso ravan, nosila sem široka brodovja slavnih na-

rodov. Na meni, znani plovni cesti, se je stekalo življenje dežel. Zdaj me je uklenila tesna struga, zdaj plove po meni samo čoln s kamenjem. Kopljejo kanale, odkazujejo mi poti, da se ne bi smela razliti v hipni ogorčenosti in moči po svoji stari lasti. A čakajte, mostovi in polja! Še hranim v skalnatih hodnikih skrito silo ... Pripoveduje in grozi Ljubljana. Most se ne zmeni, le vrbje se stresa.

Zvon na griču je umolknil. Po stezah in klancih stare Vrhnike hite urne in postavne domačinke, se trudijo poti nevajene jezične letoviščarice k cerkvi med smrečjem. Preljuba prijateljica je domačinu in tujcu. Vsakega pozdravlja, kadar prihaja, vsakega spremlja, kadar odhaja. Pod lipami pred cerkvijo se pozdravljajo dekleta z živahno besedo, počakajo, da gre mimo njih duhoven, ki mašuje na radost Vrhničanov tako rad v cerkvi med smrečjem. Domačin je, ki se vrača vsako leto v dragi dom.

Duhovnikova visoka postava izgine pod portalom, dekleta zro pričakovaje po stezah: Kaj da ni Sofije Grnovičeve? Sicer je prihajala tako rada, kadar je klical zvon na griču. Ni vsak dan maše pri sv. Trojici. Sicer je bila Sofija vesela, kadar so se vračale v počitnicah Vrhničanke učiteljice, Vrhničanke pomožene. Zdaj se ogiblje družbe, se skriva prijateljicam, kakor da jim hoče zakriti nekaj. Je resna Sofija zaljubljena, ali misli morda na samostan?

Kaj dela Sofija Grnovičeva? Njena hiša za Vrhniko, zadnja na poti v Močilnik, spi dolgo. Vrata železne ograje, ki obdaja prostorni vrt in veliko poslopje, mirujejo. Spavajo bele rože, ki se vzpenjajo po zidu, se objemljejo v belih grmih med stezicami. Črni pes za hišo leži mirno ob verigi, posli hodijo previdno, kajti gospodar major ima protin in je zaspal šele proti jutru, in gospica Sofija je zelo rahlega spanja. Že odbije pri sv. Pavlu osem, ko se odpro zelene durice oken in pogleda dan radovedno v nežni obraz, ki nosi sence bolehnosti, dušnega nemira. Siv rob, modra zenica. Čudno oko. Polno zatajenega čuvstva. Pričakovanje izdaja, ko pogleda na cesto. Tam drdrajo lojternice, drče samodrči, prihaja vlak. Prihajajo tujci k izviru Ljubljane, prihajajo Tržičani — ne pride tisto, kar pričakuje Sofija. Hite Vrhničanke, beli cvetovi, v svet. Raznašajo glas lepote in uma Vrhničank. Sofija ostaja doma. One se vračajo s cvetočo deco — Sofija je sama. Učiteljice, njene prijateljice, ji zaupavajo: Da ne bodo nosile več trnja svoje težavne službe. Prišlo je tako, naredilo se je nenadoma ... Zakaj ne pride tebi, Sofija, zakaj se ne naredi tebi?

Haljo iz svilene mehke tkanine, rožnate boje, izbornega kroja, dene nase Sofija. Rjave lase z zlatim leskom, ki senčijo tako lepo blede obraz, zavije preprosto in pritrdi z glavniki nemirne kodrce

na čelu. Pred hišo natrga šopek belih rož in hiti proti Močilniku. Ko stopi z glavne ceste na stezo, jo objame skrivnostni mir Močilnika. Prikipelo so gore iz ravni, se stisnile v krogu, kakor da so gradovi duhov, ki čuvajo zaklad vode, ki se izteka izpod gora. Drevje in grmičje zakriva vhod v velikanke gradove. Le tuintam vidiš obris vrat, odprtino, podzemsko pot. Zelenogledi zmaji, rdečekapi škrti čuvajo vhode. Tam se vicaajo zakladov lakomne duše, od tam prihaja nočne ure divji krik, šumenje. Kakor da hočejo vse notranje sile zemlje na dan, kakor da pravijo razumnemu dolgo mučno povest o zemljinih skrivnostih. Tisti čudni glasovi so bili primamili pred leti semkaj mladeniča. Naselil se je v jami, pod katero se izliva peneča Ljubljana. Poslušal je in ugibal govorico vode, dokler ga niso potegnile v sebe sence skalovja. Nad njegovo zapuščeno celico si je priredil svojo drug samotar. Pobožen mož, ki se ne gane iz svoje celice, ne pogleda iz svoje knjige. Pogostoma ga obiskujejo ljudje, kajti daleč gre glas o lepoti Močilnika, o svetosti in dobroti Puščavnika. Da bude Puščavnika iz njegove zamišljenosti, da mu javljajo svoje želje, potegujejo za žico ob ograji, stresajo zvonček na strehi. Zvonček drami in opominja Puščavnika, svetega Antona, da mora govoriti pri Bogu za ljudi, katere moti še svet in njegove želje.

Ob stezi pod Puščavnikom domom cveto kresnice. Deklice, ki romajo k sv. Antonu, jih trgajo rade, jih vprašujejo, če jim izpolni svetnik željo. Kresnice se zganejo, ko prihaja Sofija, roke polne rož, in si šepčejo: „Poglej ono, ki prihaja vsak dan in nosi rože Puščavniku. In zvoni. In ko se bo vračala, nas bo trgala, obtrgovala. Kaj trpimo me cvetke od zaljubljenih deklet!“ ...

V peneči vodi pod Puščavnikom plešejo radostno ribice, lesketajoča stoji rosa po grmičju in drevju skalnatega doma. Sofijina vitka noga se vzpne proti celici, bela roka prime za žico. Po tihi jutranji krasoti plava proseči zvončkov glas, se odbija od skal, umira tam doli nekje ... Bela roka se povesi, na roko se sklone glava, Sofija Grnovičeva gleda v vodo, se izgublja v sanje. Tako tiho je jutro ... Kakor deklica, ki premišljuje sanje noči. Tu se voda peneča igra s solncem, tam stoji lena, zelena — neresena uganka. Oj ti Ljubljana! Po katerih potih prihajaš in kod hitiš do hrepenenja vseh voda, do večnega morja? In zakaj hiti Sofijina misel vedno do morja, krasnega, sinjega?

Pred Sofijo vstane krasno morje. Ob njem tržaške palače v ponosnem krogu, na njem brodovi kakor gore. A na brodih visok poveljniški most. Tam stoje kapitani. Resni, nedostopni. Merijo ladjino pot, uravnavajo njeno smer. Kapitan! Roman-

tična oseba. Ko se ziblje po morju, trepeče zanj duša soproge, matere. Kapitan! Kje, na kateri ladji je pač oni, katerega je videla samo enkrat, da ga ne pozabi nikdar več? Kopna zemlja ni rodila takega. Take može mora roditi samo morja veličastvena lepota in divja sila. In kakor morje mora biti globoka njegova duša, silna njegova jeza, sladka njegova ljubezen. Kako krasno bi bilo, da ljubi mornar Sofijo! Trepetala bi ob nevihti, upala v tišini. Sofija, kaj si želiš? Tako krasno, tako mirno je življenje na Vrhnikih, pri očetu. Kakor biser, spravljen na varnem, si tu. Nobene nevihte, ne zunanje, ne notranje. Ta tiha voda ne povzroča viharjev, to tiho življenje ne vznemirja srca. Cveto cvetlice, venejo, klijeje nove. Ni mirnejšega življenja, ni lepšega kraja. Kako, Sofija, da si želiš nevarnosti sinjega morja? Na njem, ob njem, zanj polje boj strasti. Boj za obstanek narodov in poedinca. — Ti nisi, Sofija, za glasno, velikomestno življenje. Vzrastla si ob izviru tihe reke, ostani ob njej. Oče je potreben tvoje družbe, tvoji živci ne prenesejo izpremembe, tvojo čisto dušo bi ranili pojavi velikomestnega meteža.

Tako ji skrbno govorita sestra in svak: — Naša Sofija ni da bi šla kam, ni da bi se možila. Ona je preveč idealna. Proza zakonskega življenja bi jo uničila. Tudi moža ni za našo Sofijo. Kakšen bi pač moral biti za njo? In da jo vzame kdo iz ljubezni! A zdaj je vse sama špekulacija. Sofija se bliža tridesetim, ima svoje nazore, se ne bi mogla obrniti po možu. Oče se stara. Rana, dobljena pri okupaciji Bosne, ga vrže večkrat na posteljo. Pri očetu naj ostane Sofija. Saj je tako krasno doma. Naš ded rezlja igračice za svojega vnuka, naša teta spleta nogavičice za svojega nečaka.

Da. Bila jima je hvaležna. Noben pustolovec, ki bi hotel poplačati z bogato doto dolgove svoje lahkornosti, ni potrkal več pri Grnovičevih. Šel je glas, da se Sofija ne mara možiti, ker je bolehnata. Ona sama je verovala temu glasu. A zdaj, Sofija? Kaj ni prišlo nate burno, čez noč — hrepenenje po drugem življenju? Zavest, da si mlada in zdrava, te prešinja, zavest, da nisi za staro teto, ne za usmiljenko?

Trst. Mogočno пристanišče jader vseh vetrov. Zazelela je na pomlad po njem, ko so vršali vetrovi divji boj, ko je grmelo pod Puščavnikovo jamo. Videti je hotela Trst na pustni dan.

Vselej postrežljivi svak in ljubezniva sestra sta se peljala ž njo. Oče ni mogel, ali ni hotel. Dobil je tiste dni vest, da je umrl njegov prijatelj poročnik Čavski, in bil je posebno vznemirjen.

V Trstu so se sestali z Mirnovim prijateljem, z domišljavim kapitanom Strgarjem. Trdil je takoj, da dobi on Sofiji moža. Kapitana! Zavrnila ga je hladno. Miren mu je rekel, da niso Grnovičevi sprav-

ljali na kup, da bi plačevali dolgove kakega pomorskega razbojnika.

Strgar se je smejal, toda prisiljeno. Povabil jih je v Koper, da vidi Miren, kako ženo in premoženje lahko dobi pomorski kapitan. Miren je bil radoveden. Bilo je tam... V Kopru.

Ono mesto s svojim izrazitim licem jo je sprejelo ljubezljivo. Obetalo ji je, da najde v tesnih ulicah davno pogrešano. Takrat še ni bilo razstave. Pred slavnim vodnjakom na ribjem trgu se je drlo nekaj žensk, ki so nakladale potrpežljivim osličem kože in late za mleko. Mestna mularija je preganjala smešno našemljene fantaline. Sicer je bilo vse prazno. Ali nad starim zidovjem, ki je videlo veke človeške zgodovine, je trepetalo vonjivo v sladkem pomladnem vzduhu. Že so cvetele tam vijolice in rožmarin.

Strgar gostov ni čakal v pristanu, dasi je bil tisti dan prost službe. Ni vedel ravno, s katerim parnikom pridejo, in Koper ni tako velik, Marušičeva hiša ni tako majhna, da je ne bi našli.

Starinska hiša z obokanim tesnim vhodom. Nad obokom napis in nekakov grb. Na klopi pred hišo se je solnčil lep star mož, obrit, črno kapico na glavi. Bil je stari Marušič. Pozdravil je z odkrito primorsko besedo, povedal, da ima Milan ravno obisk, in jih peljal tačas v pritlično sobo. Bili so še na pragu in slišali Milanov razgreti glas. Odgovarjal mu je drug glas, ki se je zdel Sofiji kakor godba. Obstala je nehote. Kar so se odprla zgoraj vrata; po stopnicah je priletel in hitel skoz vežo, nagle kretnje, ponosne hoje, mlad pomorski kapitan. Dva plamena pod božanstvenim čelom sta se ustavila za hip ob Sofiji. Nekaj je preletelo krasni moški obraz. Presenečenje — žalost? Potem kratek pozdrav. Sofija bi bila rada pogledala za vihrajočim. Toda Milan je pritekel z Zlato. Predstavljanje, seznanjanje, ljubki otroci so odvrnili Sofijo od one misli. — Vendar je videla na Strgarju, da je imel neprijeten nastop. Kaj neki sta imela kapitana? Strgar in Zlata sta molčala in Sofija ni mogla vprašati, kdo je bil oni gospod in kaj sta imela. Samo iz tega, da je povzdigoval Strgar svojo zakonsko zvestobo, ko je jel oči obračati okrog Sofije, samo iz tega je mogla posneti, da se oni Strgarjev kolega ni vedel solidno in pošteno. Silno rada bi bila vprašala, kdo je in kaj je zakrivil. A sramežljivost, strah pred porogljivim sestrinim pogledom, jo je zadrževala. „Kaj ti, starka, se zanimaš za lepega moža?“ bi se smejala Majda. Mlajša sestra ima starejšo vedno za strašno staro. Ugibala je Sofija, kako bi kaj izvedela brez sestre in svaka. Govorili so o sokolski slavnosti. Da pripelje Milan svojo ženo tedaj v Ljubljano. Sofija se je razveselila, povabila je Zlato, da pride z otroki na Vrhniko.

Sokolska slavnost je bila. Danes ali jutri utegne priti Zlata in tedaj izve... in sv. Anton ji nakloni... Ona obišče zopet Zlato, oni kapitan pride k Milanu...

„Gospodična Grnovičeva! Hahaha! Pri svetem Antonu? Hahaha! Kako gledate! Saj me vendar poznate, gospodična. Prišli smo z vlakom in smo Vam pohiteli naproti. Oni gredo za menoj, jaz sem bil nestrpen...“

Živo zardi Sofija. Kako nedelikatno se smeje kapitan, se tolče po kolenih. Je li uganil njene misli in naklepe? Naglo se vzravna ponosno, njen hladni pozdrav prepodi prešerni smeh kapitanov. Strgar se zave, da se obnaša predomače, da nima opraviti s koketno Tržačanko, pač pa z visokomerno hčerko bogatega majorja. Pa se zanesi na ženske! Slonela je ob zaupniku zaljubljenih deklet, kakor šestnajstletna deklina. On je vzrastel sam pred seboj. Saj je vedel, da vzdihuje samo po njem... O krasno, biti oče in soprog in videti, kako gineva ženski svet za teboj! Strgar, dobri, zvesti soprog, se zaveda svetosti zakona. Ali besedica tolažbe takim revicam ni greh. Poreče ji: — Gospica Sofija — usoda ni hotela... Nosite vdano svoj delež... Neusojena in vendar draga... Vzemite drugega... Res je malo takih mož kot sem jaz — ali glejte — ni bila božja volja...

Tako je stal velik sam pred seboj. Zdaj se pa čuti poraženega. Mrzla in nedostopna stoji Sofija pred njim, in vendar je pričakovanje v njenih globokih zenicah. In to pričakovanje je v zvezi z njegovim prihodom. Razumi vrag ženske!

Sofija se spusti po stopnicah od kapelice in gleda nestrpno po stezi. Milan razume in ji ponudi roko. Ona odkima lahko in prime za krilo: „Rosa je.“ Na desno in levo se klanja deteljica, se ozirajo kresnice. Milan sledi molče drobnim nogam, neprijetno mu je. Povprašala bo po Zlati in vsa njena dobra volja bo za danes proč. Same sitnosti... Sofija se ustavi in ozre: „Že gredo. Majda in Miren. Ali kje je gospa Strgarjeva?“

„Oh“ — naredi Milan. „Saj me niste pustili, gospodična, do besede. Naročila mi je mnogo pozdravov za gospodično. Zrak v Ljubljani ji ni ugajal, dobila je hudo migreno.“

Zlate ni! Zofija je prebledela. Njeno presenečenje ni ušlo Milanu. Hotela je nekaj izvedeti od Zlate, za osebo ji ni bilo toliko. Ženske so druga napram drugi polne zvijač. Zdaj pozor! Zdaj bo izkušala izvedeti od njega, česar ji ne more povedati nenanvočna Zlata.

In zares premišluje Sofija, kako bi vprašala Strgarja, preden pride ta svak in sestra vmes. Čutila je uprav fizično bolečino, ko je rekel Milan nemarno, da se je vrnila Zlata v Koper. Zdaj pač mora vpra-

šati Milana, toda tako, da ne bo čutil njene namere. Nedolžno šaljivo pogleda Sofija: „Ali se, gospod kapitan, ne bojite pustiti svoje lepe soproge v bližini izprijenega Trsta?“

„Za Zlato da bi se bal?“ se začudi odkrito Milan. „O gospodična! Ne pusti me, da jo podim tudi z bičem od sebe. Imam tako srečo ali nesrečo, da se me drži kot klop.“

„Ne bodite presigurni. K Vam prihajajo vendar Vaši kolegi. Spominjam se, da sem videla odhajati od Vas moža, ki se mi je zdel nevaren. Vi ne boste vedeli, koga mislim, pa saj veste, da se vtisne onemu, ki pride prvič v kako hišo, vsak obraz in vsaka beseda živo v spomin.“

Nedolžno in mirno je govorila. Vendar se je udaril Milan po čelu in vzkliknil: „Bil je Torini! Kregala sva se...“

„Torini...“ je ponovila Sofija nehote ono dolgo zaželeno ime in umolknila. Kaj naj še vpraša, da se ne izda? Strgar pa poudari: „Da, Torini, Alfredo Torini. Najlepši kapitan vseh morij, neoženjen, star petintrideset let.“

„Hvala za točno informacijo,“ se pokloni Sofija in hiti v naročje sestre. Miren pozdravlja sva-kinjo, a pogleda prodirno prijatelja. Kaj je pravil svakinji? Čuvaj se, Milan! — Strgar pa pomežikne prijatelju: Ej Tomaž! Računi so računi! Prevarijo nas pogostoma. Volja božja je, da se snidejo ljudje od severa in juga, in Milan Strgar je izvoljen, da izvršuje sklepe usodine. Lep je denar, Miren, sto tisoč kronic in kdo ve, kaj še po očetu in če se ne omoži teta Sofija. Dvesto tisoč kronic! Gotovo jih vidiš v sanjah, Tomažek moj. A počakaj, da izvem, koliko bi dal res major svoji starejši hčerki.

Majdo je zelo imelo, da bi izvedela, zakaj nosi njena neomožena sestra rože k Priprošnjiku možitve željnih deklet. Domenila sta se z Mirnom, da jo izpraša danes na previden način.

„Pa nič ne vprašaj po fantku,“ je očitala rahlo sestri, ko jo je poljubila na obe lici. „Nisem ga mogla vzeti s seboj. Zobke dobiva, pomisli Sofija, tako srčkane zobke. In če imenujemo teto, tolče z ročicami od veselja.“

„Jako sem ginjena,“ se nasmehne Sofija in se oprosti sestrine roke. „Dovolita, da nadaljujem z gospodom kapitanom pogovor o morju.“

Sofija se je oklenila Strgarjeve roke, oblak je zamračil sestrino lice. Prijela se je moža in hitela: „Govorita, midva poslušava zanimive kapitanove novice.“ — Toda dobri namen Mirnove soproge je preprečil oblak mladih dam, ki so prihajale od Vrhnik in so pozdravljale z živahnimi klici Majdo, jo zapletle v mrežo vprašanj brez odgovora. Tako je zaostala Sofija in Strgar je pričakoval novih vpra-

šanj. Prišlo je željno in naglo: „Oni kapitan — Vi ste imeli prepir z njim — on je vendar plemenit, dostojen mož?“

Govori zdaj, Milan Strgar! Poglej v to čisto lice, čuti trepetanje roke vznemirjene dozorele deve in govori resnico! Kako bi jo mogel — bi smel povedati? Prekruta je. In on išče Toriniju neveste na Vrhniki. Da bi vedel Tomaž, da se zanima sva-kinja za Torinija, razkrije idealni Sofiji dejstva, ki so zelo razumljiva pametnemu človeku, pa so strašna neizkušeni deklici. On mora pripraviti Sofijo za vse

ŠKOCJAN PRI UNCU

slučaje. Previdno je jel Strgar opisovati prijatelja: „Kapitana Torinija, gospodična moja, pač ne smemo soditi kakor navadnega človeka. Silno plemenite duše je, ali vroče italijanske krvi in mater je izgubil zelo zgodaj; oče, bogat mož, je stregel sinovim željam. Lep in premožen, kako naj bi ostal kakor lipov bog sredi družbe, ki išče samo zabave? Zrastel je med ljudmi, katerim je ženska igrača, lov na omoženo čast.“

„Strašno!“ izusti Sofija. „Vi vendar nočete trditi...“

„Ali, gospodična Grnovičeva, Vi ste vendar čast-nikova hči in ste že slišali o različnih aferah...“

Vidite: Kakor naših častnikov, tako ne smemo soditi mornariške po tesnem kopitu vsakdanjega življenja. Milje, prilika nanese vse. Glejte, gospodična: Mornar je veren, ali je veseljak. Vidim, da sem Vam vzel vprašanje iz ust. Taki smo. Mornar dvori, on išče ženske družbe in ljubezni.“

„Ali oženjeni ste vendar solidni?“ trepeče Sofijin glas.

Strgar se udari po prsih: „Poglejte mene, gospodična! Kdo mi more očitati kaj? In kako težko je pomorskemu kapitanu — meni posebno — ostati trden. Ženske, mlade in stare, nore za kapitani. In Torini! Kadar prihaja z ladje, ali kadar gre iz svoje palače, vedno ga čaka cvet Tržačank. Nastavljajo se mu peš, v samodržih, v kočijah. On pa zapoje o ženski: La donna è mobile...“

„In jo zapusti! Ali to je perfidno, gospod kapitan! Bližati se ženski, kratkočasiti se z njenim poštenjem... Pustiti jo nesrečno vse žive dni...“

Jezno gore Sofijine oči. Strgar povese svoje. Ali ni to očitano zanj? Naglo izgovarja sebe in prijatelja: „Ali, gospodična Grnovičeva! Ob morju niso tako tragični ljudje. Vsa ta znanja vendar nimajo nič resnega. Te ženske ne zahtevajo zvestobe od nas in bi se smejale, da jo zahtevamo mi od njih. In človek se naveliča takih šal. Tudi Torini se jih je. Zdaj si išče žene. Ker pozna varljivi velikomestni svet, mu ni vseč ne Tržačanka, ne Italijanka. Že večkrat je razdril ženitve, ki jih je zasnoval njegov oče. — Poišči mi tiho slovensko dekle, mi je naročal in obljubil je, da pride za menoj na Vrhniko. Kaj menite, gospodična Grnovičeva, če potrka lepi kapitan tukaj kje, ali se mu bodo odprla vrata?“

Sofija rdi in blede, ne odgovori. Majda in Miren sta se rešila iz zanj vprašanj in odgovorov, sta se ustavila in gledata karajoče sestro. Sofija se oklene Majdine roke in povprašuje o nečakovih zobkih. Miren bi izpraševal Strgarja, o čem je bil pogovor, ali Strgar se predstavlja, se klanja in dvori mladim damam, govori o svoji soprogi in deci, se postavlja: Škoda, kajne, da nisem več fant... O le počakaj, Milan, kmalu izve Zlata, kako se obnašaš tu...

Pri kosilu je postal Miren silno nervozen. Ljubeznivo je stregla Sofija gostu, ki ji je dvoril, na način, ki se je zdel Mirnu nesramen. Sofija je žarela in major je pozabil ob njenem smehu Majdinih prikupljivih besed. Seveda. Major je ves srečen, če se smeje Sofija. Vselej mu je bila ljubša starejša hči, in kdo ve, kaj ji da še, tej Sofiji! In kako žari danes! Kakor cvet, ko se mu bliža toplota solnca. Še nikdar ni zapazil Miren, da je svakinja lepa. Danes se mu odkriva to. Nekaj neizrecno čistega

in gosposkega je v njenih potezah in kretnjah. Zakaj se nisi pobrinil, Miren, za majorjevo starejšo hčer? Pa saj ga ni uvaževala Sofija nikdar. Nekoč ga je celo spravila v zadrego z vprašanjem, če bi hodil Miren za Majdo, da Majda nima stotisoč kron. Neumno, neumestno vprašanje! Ali major, kaj ima, da posluša tako pozorno Milana? Misli morda, da mu pripelje zeta? Zdi se večkrat, da bi major rad videl, da se omoži hči. Ko je vendar še bolan in potreben postrežbe. Seveda bi mu stregla v takem slučaju Majda, ali Sofijina dota bi vendar šla... One krasne številke, ki plešejo Mirnu vedno pred očmi... Major ima na vsak način nekaj na duši. Sam vrag vedi! Kako pogleduje hčere in njega. Saj je še krepak mož, in da ni one rane, da nima včasih protina, ne rekel bi dvakrat... Taki stari tasti vdovci zagodejo zetom radi kako nepričakovano...

Nervozen je bil Miren pri kosilu. Zlasti še, ko je dejal Milan Sofiji: „Jutri pride moj prijatelj iz Trsta. Ogledal si bo izvir Ljubljane. Smem pripeljati potnika k Vaši gostoljubni mizi?“ Sofija je odgovorila žareča: „Pri nas, gospod kapitan, spoštujemo stare slovenske navade. Drag nam je vsak gost, kaj ne, papa?“ — in je major odgovoril: „Gotovo! Posebno, če ni oženjen.“

Drugokrat bi bila Sofija užaljena od take šale, danes je sklonila glavo na krožnik. Milan pa je pogledal izzivaje Mirna in poudarjal: „Sam srečen v zakonu, želim tudi drugim take sreče. Vrhnika je znana po lepoti in čednosti deklet.“

„Po bogastvu,“ ni pristavil lisjak. Užalilo bi Sofijo, da jo išče kdo radi denarja. Kakor da ima ženska brez denarja kako vrednost! Dovolj je imel Miren. Pri črni kavi je namignil Majdi, da odvede Sofijo, in je obrazložil staremu majorju, da sta z Milanom po opravi tu, da iščeta bogate neveste. V črnih barvah je narisal majorju Torinijeve zadeve in značaj in končal: „Za mehko dušo kot je Sofija bi bila smrt, samo da ve kaj takega. Druga Vrhničanka bo znala voditi takega moža. Jaz stopim zdaj v hiše, ki si napravijo lahko to veselje, da kupijo svoji hčeri najlepšega kapitana. Milan, ti pa zabavaj tasta.“

Ni pustil rad Milana. Toda bal se je, da mu ne pokvari kaj s svojim predrznim nastopom. Tu pa ve zdaj major, kak mož je Torini.

Ko je odšel Miren, se je zavil major v gost oblak dima in je premišljeval, kdo ve kaj. Milan je kadil in se oziral po slikah na steni jedilnice. Naslikala jih je nežno, a naravno Sofija. Cvetje in sadje. Kako bo okrasila njena postava in roka starinsko jedilnico v palači Torinijevi...

Major preloži desno nogo na levo in pregovori iz dima: „Vreme se bo prevrglo. Trže me pod ko-

lenom, kjer me je zabodel turški bajonet. Bilo je pod Jajcem, kapitan Strgar. Vi ne veste, kaj je vojska.“

„To je uvod,“ pomisli Strgar. „Mož pove nekaj važnega. Zdaj pride nekaj o starosti. Bi bilo majorju hudo, da ga zapusti Sofija?“ Kakor da misli vse drugo, reče Milan: „Mogoče, gospod major, da izvemo v kratkem, kaj je vojska. In še vojska na morju! Italijani zijajo kakor lačne vrane. Mi jim pomečemo naše ladje v žrelo, da se zaduše.“

Major ni poslušal Strgarjevega odgovora. Preložil je zopet nogo in mrmral: „Da — ti kapitani...“ Nakrat pa vpraša glasno: „A kje ga je videla Sofija?“

Strgar je pojasnil, kje, in kako ni vedel on ničesar, da je vzbudil njegov prijatelj zanimanje gospi, kar je tudi škoda, ker je gospica prerahločutna, kakor pravi Miren...

„Pustite Mirna,“ veli z vojaškim tonom major in pokaže osivelo glavo iz dima. Tedaj odloži mož svojo pipo in zaviha grozeč brke, ko poudarja: „Tako! Zdelo se mi je nekaj pri Sofiji. Ali lastne skrbi so me motile, da nisem vprašal. Oni Torini je tedaj razpisnik in...“

„Ima preteklost...“

„Bil sem vojak,“ je mahnil major z roko. „In osebe kakor Sofija, prijatelj kapitan, ljubijo samo enkrat. Zakaj bi kratil tesnosrčno Sofijino srečo? Neumni se izmodri in modri obnori. Saj veste. Ona ženska je omožena, je plačana. Schwamm drüber! Sofija dobi dvestotisoč dote. Če se ji dopade kapitan, naj ga vzame. Vidite, prijatelj, meni je silno ljubo, da si išče Sofija sreče izven očetove hiše ravno o času, ko očeta sili vest, da pripelje drugo gospodinjo tusem.“

„Kaj meni gospod major?“ se je začudil Milan. Major mu je požugal: „Ne tako glasno. Naj ne izvedo moje hčere prezgodaj, kar bi izkalilo naše prijateljstvo. Saj Sofija je blaga, razumela bo in odpustila, toda Majda in Miren... Naj ostane tedaj med nama, kar Vam povem. Glejte, prijatelj kapitan: Kar zagrešimo v mladosti, nas muči v starosti. Vsak greh zahteva pokoro. Godi se tudi meni tako. Povem Vam stvar, ki je bila neznana moji rajni ženi in je neznana mojim hčeram: Ko sem bil še mlad častnik, sem se zaljubil v guvernanto, pošteno, toda revno dekle. Da bi jo mogel vzeti, bi bil moral kvitirati, iskati si druge službe. A jaz sem ljubil vojaško suknjo, ugled. Nisem je ljubil tako nesebično, da bi pustil, kar je bilo gotovo, in da bi iskal negotovega kruha. Upal sem na neko bogato teto in sem tolažil svojo zaročenko, da jo vzamem, kadar podedujem.“

Ona revica je odbila par dobrih partij in je čakala in službovala. Teta pa nikakor ni hotela umreti. Preteklo je deset let. Jaz sem postal poročnik, ona je bila v tridesetem letu. Imeli smo velike vaje okrog

Vrhnike. Seznanil sem se z mlado in bogato Vrhnjanko. Njena sveža lepota mi je omrazila mojo v skrbeh se starajočo nevesto, njeno premoženje mi je bilo porok, da ne bo bivala beda in skrb ob najinem ognjišču...

Poročil sem se. Prijatelja poročnika, ki me je spremljal včasih k moji prvi nevesti, sem prosil, da razloži in pove oni... Tolažil je zapuščeno... Bil je blaga, nepraktična duša. Slekel je vojaško pisano suknjo radi starikave guvernante. Plemenito dejanje — ali ni ga spremljala sreča. Pregarjale so ga bolezní ženine, slaba služba je dajala slabega kruha. Meni pa je šel denar kar na kupec. Teta je umrla kmalu po moji poroki in mi je zapustila veliko premoženje. Vendar nisem bil srečen. Trla me je nesreča zapuščene. Vedel sem, da biva ona žalostna, slutil sem, da je njene bolezní vzrok samo prevara moža, katerega je ljubila nadvse... Zato ne bom trgal Sofijinega srca. Glejte, prijatelj kapitan. Bal sem se, da bi bila beda moj vsakdanji gost. Pa me ni pozabila siva starka skrb v vsem mojem bogastvu. Hodila je za menoj... Večkrat sem se hotel rešiti njenega očitanja. Ponujal sem prijatelju svojo pomoč, toda odbila sta oba, ponosna in užaljena. Postal sem zgodaj vdovec. Da bi bila počakala, potrpehla Cveta...

Letos je umrl poročnik, mož moje prve neveste. Pred vdovo je starost, polna skrbi. Otroci so ji pomrli. Jaz ji hočem, ji moram ublažiti zadnje dni, moram poklicati na njen uvel obraz usmev sreče, preden zatisnem oči na vekomaj...

Milan je prebledel, prevzetna usta so trepetala. Kaj nam sledi res senca mladostne pregrehe do praga sive starosti, večnosti?

„Ali gospodični?“ je ugovoril tiho.

„Nimata kaj ugovarjati. Majda je odpravljena, Sofija dobi, kakor sem rekel. Hiša ostane moji ženi, dokler živi, po njeni smrti jo dobi Sofija.“ —

Še dolgo sta se pogovarjala major in Strgar. Sofije ni videl gost ves popoldan; umel je, da jo je odtegnil Miren iz njegove nevarne bližine, dočim je iskal on v potu svojega obraza procentov pri zakonski kupčiji. Proti večeru je stopil Strgar v poštni urad in oddal brzojavko. „Kapitan Torini, Trst: Dvestotisoč kron denarja, hiša posebej. Pričakujem te jutraj na Brezovici.“

Kmalu za kapitanom je prišel na pošto Miren. Tudi on je brzojavil. „Zlata Strgar, Koper: Odpokličite takoj Milana. Obnašanje nekvalifikovano. Pismo sledi.“

S pošte se je ustavil Miren na mostu in si otrl vroče čelo. Vražji Milan! Jutri ga odpokliče Zlata, kapitan Torini ne bo videl Sofije. Nevenka in Jelušička odženetá nevarnost. —

(Dalje.)

Iz naših dni.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

VIII.

Po široki cesti na Vrhniko topotajo veselo majorjevi konjiči. Milan si jih je izprosil, da pohiti po zakonskega kandidata; Miren ju je hotel spremljati, da že po poti obdela junaka. A zdaj molčijo vsi trije. Mimo njih drče samodrči, vejejo pajčolani, vabijo bele roke. Najlepšemu vseh kapitanov veljajo pozdravi. A ta komaj odzdravlja. Tudi Strgar kima pobito; samo Miren se odkriva korektno in elegantno. Sicer se ne počuti prav dobro. Slišal je pač, da so mornarji molčeči; toda zakaj bi morali biti ravno danes in zdaj, ko bi on rad razlagal Toriniju, kako se je trudil zanj, da mu je pripravil pot pri bogatem Bogatarju, kjer priženi gotovih tristotisoč kron. Kakor toče je denarja na Vrhniki.

Bogatar se je ustrašil, takoj ko je zagledal kapitana. Lep človek. Prav je imel Milan. Kjer bo zasidral, tam bo sprejet... In Sofija? Morda je celo lepi mornar vzrok njene izpremene... Sreča samo, da je tu Jelušičkin Nino. Naj spletkari Milan, ne bo mu pomagalo. Sicer bo pa brzjav, ki ga pokliče v Trst, tudi že tu; tako je vse preskrbljeno. Sofiji je razložil snoči, kakšen posel je privedel Milana in njega. Denarja iščeta in Bogatarjevi so zadovoljni, če jim bo všeč snubilec. To je razložil takoj na postaji tudi Toriniju. Snubilec denarja se je pa nasmehnil ironično: „Obilica deklet povsod — kajne, gospod doktor?“

Tak odgovor! To je prevzetnjak. Tristotisoč kron. Lepe obresti. Morda je mislil Torini na to? Tristotisoč kron in lepo dekle! Pa niti ne vpraša po njej. Gotovo misli, kje je Jelušička, da mu ne bi prekrizala računa. In Milan se spominja Nevenke. Neznajna človeka! Koliko bolj pošten je Miren, ki misli samo na svoje otroke.

Prezirno pogleda Miren Torinija. Pa to ne vznemirja najlepšega vseh kapitanov. Njega je prevzela težka misel, prevzela tihota široke planjave, slovesni molk gričev, ki jo robijo, resnost gomil, ki se dvigujejo, pokrite s smrečjem, okroglate in zamišljene iz ravni.

Barje. Slika izprememb zemljinega lica in človeških rodov. Široka in globoka, morju enaka, je plala tu nekdanja voda od gore do gore. Na njej si je iztesal v bližini bregov mostiščar svoj preprosti dom.

In zdaj se vozi pomorski kapitan po trdni cesti, po grobišču neznanih rodov. V duši, razdvojeni od strasti, mu vstaja vprašanje: Je proučeval tudi mostiščar socialno politiko? Je bil njemu zakon nerazrušna vez — je dajal svojim hčeram velike dote, samo da se jih iznebi hitreje — je delal mostiščar dolgove in si je iskal velike dote, da jih poplača? Ne, ne. Ti srečni ljudje gotovo niso bili občinski svetniki, gotovo niso hrepeneli po županskem stolcu. Njih največja skrb je bila jelenova koža, da so pokrili ž njo svojo nagoto. Od želja po najvišjem se niso pogrezali v blatu; ni jim bila znana strasti slepilna vaba, ne stud uživanja. Pod njimi je blestela voda, je odnašala žalost in skrbi. Kakor morje.

Morje! Vekovita zibel minljivih brodov in brodarjev. Zakaj ni ušel Torini na morje? Stran od očetovih pridig, odvetnikovih pojasnil, od Milanovega prigovarjanja. Vzel bi s seboj ono tiho, belo lice, ki ga je videl samo enkrat, ki mu je pa ostalo za vedno v spominu. Ženi se in ženi se! Ko bi jo našel, ono... In da jo najde — ne smel bi dvigniti oči pred njo. On, ki ima sina, on, ki je hodil za omoženo, ki je motil zakon, on, ki ima stotine ljubezenskih afer za seboj, a nad vse poslednjo, ki mu greni življenje.

Ada, ubožica! Prikupljiva v svoji sveži lepoti, v svoji naivni domišljavosti, si ustavila za hip vihravega mornarja. Mislil je, da je našel biser, pa je bila samo navadna školjka, ki je tičala v blatu... Zastudila se mu je. Še usmiljenja ni čutil zanj, ko je šla za njim shujšana, zanemarjena, odpodena od doma. Samo stud. Zakaj se je vdala? Pravice je zahtevala. A kaka pravica je za dekle, ki se proda za sladko besedo, za niz koral? „Komedija,“ je rekel njegov oče. „Kdo ve, čigavo je dete. Zvita kmetica meni, da postane gospa.“

Prosil je očeta, da ga reši nadležne ženske. A tiste komedije — poplačal bi jih bil skoraj z glavo. Pretreslo ga je. Rotil se je Milanu, da preskrbi in potolaži ubožico. Odjadral je in brodaril dolgo po oceanu. Da pozabi Ada krivico, katere on ne more poravnati...

Dobil je list od Milana, da je vse v redu. Ado je vzel njegov mašinist, oni, ki ji je bil izbil samokres iz roke. Vzel je denar za otroka, katerega se je branila tako trdovratno Ada. Drugi list mu je

dejal, da se razumeta dobro Ada in Jelušič, da kliče deček Jelušiča za očeta. Tretji list Milanov mu je javil, da troši stari Torini neprimerne vsote, da se obdrži v mestnem svetu in da bi se povzpел do županske časti. — Tudi odvetnik mu je pisal. Preko širokega morja so šle za njim sitnosti. Vrne naj se in uredi svoje stvari, pomore mu pri tem bogata ženitev. — Vrnil se je. Imel je res dober namen, da postane soliden soprog in gospodar. Začela so se pogajanja. Tu sreča neki dan Ado. Cvetočo, lepšo nego kdaj. Deček, kodrolas, ogljenih oči, je šel za njo, ob roki je tepetalo dekletce. Njegov sin in — hčerka drugega moža!

Vse je v redu, so rekli, in veroval je sam, ker je tako slišal. A ko je zagledal Ado, njena otroka, ga je prešinila zavest, da je tu nekaj nemoralnega, nenaravnega. Ženska, ki je povila njegovega otroka, je žena drugega, dva otroka rasteta vkup, ki sta različne krvi in nravi. Ne dolgo in osul se bo tem otrokom cvet srečne nezvesti: To ni tvoj pravi oče, to ni tvoja prava sestra, poreko kodrolasemu dečku hudobni ljudje...

Je bila zavest krivice, ali je bila očetovska ljubezen, ali strast do Ade — hodil je za njo, za mašinstovo ženo. Deček se mu je nasmihal, Adina beseda ga je podila, ali vabil ga je njen pogled. Razumel je, da je žena, da je mati, da mora čuvati svoj ugled, srečo otrok, ali razumel je tudi, da ga Ada ljubi še vedno. Jel je misliti, jo nagovarjati: Pusti naj moža in gre k njemu. Če se izpremene kdaj razmere, se lahko poročita.

Ada je ugovarjala, da ima dolžnosti do hčere in moža. Jelušič mu je sporočil, da je še nabit samokres. In oče, oče je besnel: Ženi naj se, sicer pojde beračit... Sklepali so ženitbe, razdirala jih je Jelušička. Krasni deček, očetova podoba, je lahko uveril vsako nevesto o Torinijevi lahkoživosti. Torini je sklenil, da se ne oženi, da počaka. Omaja se Ada. Milan ga je pozval na pogovor v Koper, Milan, nahujskan od očeta in Jelušiča, mu je pokazal, da se vede podlo in nepošteno. In ko je hitel jezen od njega, je videl na hodniku tujo damo. Čist, bel obraz! Na njem ni bilo še sence strasti. Vtisnil se mu je v spomin. Da najde ta obraz, prejadral bi vsa morja. A kaj! Zanj ni čiste zakonske sreče. Prisiljen od razmer vzame ženo, ki mu jo poiščejo drugi. In ona, ki ga bo kupila, ne sme pričakovati od njega romantične zvestobe. Živel bo oni krasni, ležerni moderni zakon: Ti zase — jaz zase. — In če sploh ne pojde — nastopi ločitev. Le veselo, mornar! Naj bodo zakonske težave še tolike — saj ostanejo na kopnem. Ti ploveš po širokem morju, se smejiš ženi in upnikom in prevaranim dekletom. Haliho, haliho!

Zažvižgal bi Torini, zakričal, da se otrese težke misli. Pa preresna je pot. Bližajo se že griči, dom poniglavke reke, ki leži ozka in mirna za robom bohotnega grmovja, kakor uspavana od davnih spominov. Zdaj zavije cesta med bogastvo širokega polja. Si videl kdaj lepše polje, mornar? Prevzeten se razpenja po kolih fižol natikač, pušča cvetoče odganjke vetru v zabavo. Visokoglava, svilolasa se maje koruza. Resasto glavo giblje ječmen. Vse se giblje, valovi, šelesti. In v jarku ob cesti se skriva bela jezerska roža, mala sestra velikega indijskega lotosa. Lotos, nedotaknjeni beli cvet! Da te najde Torini, kaj bi te ne ljubil s čisto in večno ljubeznijo, beli lotos, nedotaknjeni cvet...

Mehko se razlije po klasičnih Torinijevih črtah. Mirnu se zdi nevarno snubačevo premišljevanje in molčanje. Treba je vendar, da izpregovori o kupčiji. Previdno se oglasi Miren: „Tristotisoč kron — kaj, gospod kapitan — ženska s tako doto je gotovo zelo ljubezniva ženska.“

Torini se zgane, pogleda Mirna zviška: „Je Vam denar poglavitna ženskina čednost? Zakon bi moral biti srčna, ne kupčijska zadeva.“

Miren se nasmehne mornarju razsipniku: „Mnenje romantikov. V življenju pa stoji trdno samo oni, ki zna računati. V našem času ni treba sentimentalnosti. Vse za denar — vse z denarjem.“

„Kupčija...“ prikima Torini. Lotos, beli nežni cvet, ti nisi naprodaj... Kupimo, kar dobimo... Resignirano beži žareče oko po pokrajini. Zibljejo se srebrolase breze, šepčejo: Poglej, mornar, pšenico zlatoklaso, poglej bahavo cvetje po njej. Pšenica zlatoklasa in v njej žanjice. Kleče, rdeči obšiv krila podvihan, beli robec potegnjen na čelo. Za hip samo dvignejo glave, za hip samo se ustavi mirno oko na gladkih konjih, na kapitanskih kapah — naglo se umakne drznemu motrenju. Niso to obmorska dekleta, kapitan. Tu hranijo zmaji v gorah skrite zaklade, tu je še čist dragi biser: nepokvarjeno slovensko dekle.

„Upam, da naredimo danes kupčijo,“ se nasmehne tenko mornar odvetniku.“

„Prav gotovo,“ potrdi ta, se razveseli. „Milan — ustavimo se najprej pri Bogatarju.“

Milan pokima, molči. Mirnova misel se vrne k priljubljenemu računanju. A le za malo časa, zakaj dospeli so na Vrhniko.

„Hvala Bogu, tu smo!“ zakliče Miren. Kočija steče čez most in se ustavi na Mirnov mig pred Mantovo. — „Tu, kje?“ vpraša ostro Strgar. „Ali se ustavimo v gostilni? Prašni smo.“

„No, no, Milan,“ tolaži Miren, „le počasi. Mislim pač, da se tu malo osvežimo in pozdravimo potem Bogatarjeve. Prvi vtis najboljši vtis. Da vozimo

kapitana prej po Vrhniku okrog, bi se podkadilo Bogatarjevim.“

„Ali,“ ugovarja Milan, „gospod major bo tudi užaljen. In gospica Sofija...“

„Ta še spi, prijatelj, in major pestuje svojo nogo. Stopimo v Mantovo. Kočijaž, Vi pa skočite na pošto, če je tam kaj zame.“

Stopili so z voza. Miren je obstal pri konjih in pogledoval nevoljnega Milana. Ta ni imel časa, ni mogel Toriniju še ničesar povedati o Sofiji. Pa menda že odpravi Mirna. „Pojdimo v Mantovo, naj bo“, se je oglašil. „Privežimo si dušo, ne mudi se nam z Vrhnike, saj imava dopust, Torini!“

Milan je izginil v gostilniški veži, Miren je gledal nestrpno napram pošti. Brzjav bi moral biti vendar že tu. Zdaj gre kočijaž prav počasi. Tem ljudem se res nikamor ne mudi, dasi trdi major, da jih je navadil čisto po vojaško. „No, bo kaj?“

Kočijaž se postavi po vojaško. „Brzjavka za gospoda kapitana je na pošti.“

„Vendar!“ se razvedri Miren in kliče v vežo: „Milan! Milan!“

„Pridita vendar noter!“ kliče oni iz veže. „Naročil sem izvrsten zajtrk, plačal ga boš ti, Tomaž, zato ker si dosti priženil, ali pa ti, Torini, zato ker boš dosti priženil. Jaz ne plačam, to stoji.“

„Kaj naročaš,“ se namrdne Miren. „Brzjavka te čaka.“

„Kaj vraga! Doma je vendar vse v redu. Dopust imam, kdo me nadleguje? Če ni stari Torini, je Zlata. No pogledjmo! Stopi z nama, kapitan Torini!“

Torini je stal ob tem pogovoru pred Mantovo in je slišal samo zadnje besede. Prevzela ga je lepota kraja, znamenitost sela, zraslega na zgodovinskih tleh starega Navporta. Gledal je lica hiš in ljudi in domišljeval si je, da vidi še sence bivanja Rimljanov v tem kraju. Da. Tu v tem mičnem in bogatem selu, v čistem, svežem zraku, mora živeti um in lepota. Tu, kjer se skriva med skalami izvir Ljubljanice, tu mora cveteti beli lotos, čudoviti cvet. Tu bo njegov dom, njegova sreča. Dvestotisoč, je brzojavil Milan. Tristotisoč, pravi odvetnik. To sta tedaj dve različni nevesti. Ni povpraševal po poti, ni se mu ljubilo. Domenijo se sedaj. Potem stopi s široke ceste po košatih hišah in si ogleda neveste. Če ne bo ena, bo druga. Povedal bo vsaki svoje zgodbe. Katera ga bo ljubila, ga ne bo pustila; katera ga ne ljubi, naj ga pusti.

V takem sklepanju zmoti Torinija Milanov bolestni krik. Mladi kapitan prihaja s pošte, odprto brzjavko v roki in kriči: „To je vrag! Tast je nevarno obolel. Domov moram. Oporoka ni še v redu... Torini, prijatelj moj, prav žal mi je, da te moram

pustiti — toda ti umeješ... Že dolgo sem čakal, da izgodnja stari godrnjač.“

„Kako ne bi umel?“ se oglasi Miren, ki drži uro v roki. „Kapitan ve, da imaš deco. Hiti, Milan, dam ti kočijo, ravno prideš še na Brezovico. Joža, obrni! To je dobro, da je kar vpreženo, sicer ne bi mogel s prvim vlakom v Trst, in pri starih ljudeh gre na minute.“

„Da, da. Jaz sem tu, svak pa je v Trstu in mi premami tasta. O, dajte mi vsaj še požirek brinjevca, da ne omagam pri pogrebu! A ti čuj, Torini!“

Strgar prime Torinija za suknjo, ga zvleče od kočije in mu govori naglo: „Predstavi se pri majorju, preden skleneš kaj pri Bogatarju. Dekle je vredno zlata, dam ti svoj blagoslov. Samo ne pravi ji o Jelušički...“

„Hitro!“ naganja Miren. „Zamudiš vlak.“

Joža udari z bičem po zraku, konja se spustita v tek. Miren se nasmeji: „Malo preodkritosrčen je Milan. Morda ni tast tako nevarno bolan. Jaz mislim, gospod kapitan, da nama ni potreba opulentnega Milanovega zajtrka. On naroča rad, če mu ni treba plačati.“

„Kako dolgočasna je ta podlasica,“ je pomislil disgustirano splendidni kavalir Torini in prikimal. „Zdaj bo govoril o kupčiji, o mojih dolgovih. Kaj ni greh govoriti o tem tako krasno jutro?“ Ali Miren ni poznal takih pomislekov. Ob kupici piva je razlagal zakonskemu klientu:

„Imel sem precej težavno stališče, ko sem omenil morebitnih dolgov. No, potolazili so se, da se vknjiži dota na palačo, da je ime Torini ime starega plemstva, da bi ne bila sploh preslaba kupčija.“

„Prav hvaležen sem Vam,“ se priklone lahko kapitan. „Toda jaz želim, da izvedo tudi o drugih mojih aferah. Žena, katero vzamem, naj izve poprej vse in naj sodi potem.“

„Vaša zahteva, gospod kapitan, se mi ne zdi potrebna in ne pametna. Če pa vztrajate pri tej želji... Škoditi ravno ne more. Gospica Bogatarjeva je razumna, uvidela bo, da nimate nobene dolžnosti do omožene ženske.“

Toriniju ni bila všeč beseda, ki ga je vendar pomirjevala. Kaka ženska bi bila to, ki bi razsodila tako hladnokrvno o tako kočljivi stvari? Polonijeva, ki ga je ljubila, ni prenesla tega odkritja, prenesle ga niso druge, so li te ženske tu tako hladne krvi? Pa one so ga ljubile, in tu se gre za kupčijo... —

Res je bila kupčija in ne tragedija. Ko je stal kapitan v Bogatarjevem salonu, se je moral smejeti svoji delikatnosti. Hladne razumne oči očeta in matere so ga premerile in pretehtale kakor stvar, ki je naprodaj. Hladne in razumne so bile tudi oči mlade deklice. Bila je visoke, lepe rasti, nežnega lica, pri-

jetne besede. In vendar se ni mogla prikupiti Toriniju. Čutil je, da se ji dopade, vendar se ni ogrel. Nekaj porogljivega, trdega in brezsrčnega se je zarisalo ob pogovarjanju okrog njenih mehkih ust. To je dekle, ki je zrastle v izobilju, ki ne pozna in ne pomiluje bede. A bolje je, stokrat bolje, imeti siromašno, ali dobrosrčno ženo. Kaj ti koristi zlato, če je srce kamen?

„Nam je poglobitno, da je zadovoljna naša mačica,“ je rekel oče tovarnar. Mačica pa se je privila k očetu in pogledala zaljubljeno lepega snubca. Očeta ima rada, je pomislil Torini, morda še ni toliko napačna.

„No,“ je potrepal oče hčerko, „se že domemimo. Take stvari se ne naredijo naglo. Gospod kapitan ostane tako naš gost, ali pa ste se morda obljubili že majorju?“

„Ne,“ je odgovoril naglo Miren.

„No, to je prav,“ je rekla trdo oblastna mati. „Majorjevi so silno ošabni. Dasi niso tako bogati kakor mi.“

„V čast mi je Vaše vabilo,“ se je odzval Torini in motril obraze Bogatarjevih. „Ali preden govorimo naprej, želim, da bi bila gospici znana moja preteklost. So dolгови, ki se ne poplačajo.“

„Gospod kapitan je zelo vesten,“ je razložil Miren. „Imel je razmerje z neko žensko, ki je pa omožena.“

„Hvala kapitanovi odkritosti, — toda stvar je uravnana?“

„Popolnoma. Toriniji so kavalirji. Samo ona ženska si lasti še pravico do njega in ga zasleduje.“

„To je nora in nesramna ženska,“ je razsodila mlada deklica hladno. „Kadar je plačana in povrh tega še omožena, je pač odveč, da se govori o njej.“

Torini je poslušal zavzet umno razsodbo. Bila je tako jasna, in vendar mu ni bila všeč. Nerač si je pustil streči pri zajtrku od rok bogate neveste. Bile so res dolgih, tenkih prstov, negovane, mehke. Ali na prstih so bile grde bradavice. Madež na njeni lepoti, kakor je bila njena trdosrčnost madež v njenem značaju. To ni bilo všeč Toriniju, da kaže tako odkrito, da si želi moža.

Rad se je umaknil kapitan po zajtrku, ko je rekel bogati Bogatar: „Gospod kapitan se odpočije morda v svoji sobi, mi se pomenimo še z gospodom odvetnikom.“

„Nisem truden,“ se je branil Torini in dostavil, videč, da je napoti pri natančnem pomenku o žemnitbeni kupčiji: „Šel bi k izvirku Ljubljane.“

„V Močilnik —“ je dejala gospa. „Tako dam gospodu spremstvo. V Močilniku je sv. Anton. Če pozvoni pri njem fant na ženilo, mu izprosi sv. Anton dobrega moža.“

„Dobro ženo, hočeš reči,“ je popravil Bogatar, gospica na snubilu pa se je nasmejala: „Zato hodi tudi Sofija Grnovičeva vsak dan k njemu, pa ji vendar ne izprosi moža, stari vehi. Zaljubila se je na stare dni v Trstu. Stotisoč kron in trideset let. Hahaha!“

„Saj sem rekla,“ je dostavila mati: „Prej je odbijala, zdaj pa išče. Naša ni tako neumna. Že kolikokrat bi se lahko omožila. Pa vsak ni za Bogatarjevo; če se da toliko denarja, se mora pogledati tudi komu in kaj.“

„Gotovo,“ je pritrdil slabe volje Torini in se je zahvalil za spremstvo. Hotel je biti sam, da si premisli in preudari. Napotil se je preko ceste na stezo in se čutil kmalu pod senco skalnatega zavetja. Oddehnal se je. Nikogar ni bilo videti. Stara žaga je gledala s praznimi okni vanj, voda je prihajala izpod skalovja, se je gibala lahno. Ožil in stiskal se je krog gora. Iz njih zelene odeje je blesketalo belo kamenje, stopnice in stolpi visokega gradu, sezidanega od velikanskih rok, gradu, ki čuva zaklad gora. In kjer so se stisnile gore, prihaja, tiho in leno tu, tam šumeče, kakor solza, iztisnjena iz očesa kamnitega velikana, reka starih Rimljanov, Timava. Majhna in mirna je danes. A prihuljeno drevje, povaljana trava, razmetano kamenje, luknje v skalah in v zemlji pričajo, da pridere večkrat, jezno bobneč, vse zalivajoč, vse podirajoč. Tedaj se pokrije pač hipno vsa ravan z vodo, tedaj vidi turist sliko stare Timave, se spomni Argonavtov, Jazonovega broda.

Na klopico pred izvirkom sede Torini. Zagleda se v pritekajočo vodo. V krasni samoti, kjer ga boža poletje z mehko roko, premišljuje nekdanjost, svoj položaj. Bili so Argonavti, junaki. Predrznost so se spuščali v neznane kraje, iskali so solnčnega morja, zlate rune. Modrost starih so hoteli prinesiti domov. Tudi Torini je Argonavt. Na neznano vodo se spušča in ne ve, če ga prinese do solnčnega morja...

Dota je velika, rodbina dovolj ugledna, dekle zdravo, mlado, prikupne zunanosti. Nekoliko šika v vedenju in hoji si pridobi kmalu, izobrazbo splošno ima in vzela bi ga rada. Pa nekaj ne ugaja Toriniju. Njen brezsrčni smeh, njene odurne opazke. Plačana je, je rekla, in vse je v redu. Ona ne čuti, kaj je ženska čast, kaj je ljubezen. Ona ve samo, da je bogata, da se kupi vse za denar. Ona ne bi umela, da se on čuti krivega, kadar vidi svojega sina, ki imenuje drugega moža svojega očeta. Saj je vendar plačano vse... Z zasmehom je imenovala Sofijo Grnovičevo. Lepi so njeni zobje, ali ko jih je odkrila v zaničljivem smehu, so se mu zdeli zobje hijene. „Stara voha.“ In to je ona Sofija, katero naj bi vzel Torini po želji Milanovi. Menda samo zato, da bi se jezil Miren. Sicer ne bi bil Milan vso pot molčal. Zlata duša, jo je imenoval Milan, a Boga-

tarjeva ji pravi stara vеха, ki hodi prosit svetega Antona za moža. Zlata duša ima stotisoč kron manj od Bogatarjeve. Očetu in vsem bi bilo tedaj ustrezno z Bogatarjevo. Oni major bi se pa gotovo tudi rad iznebil starejše hčere, ki je bolehnа, saj mu je pravila nekoč Marušičeva o Mirnovi svakinji. — Oh! Treba bo vgrizniti v kislo jabolko. Torini ne mara uvelih ram in lic, njemu je treba mladosti in lepote. Kar domeni se, pa je. Čemu naj hodi še gledat majorjevo hčer. Opoldne konča komedijo: Zagrinjalo dol, Torini! Pametna ženitev konča neumno fantovsko življenje, dolgovi se poplačajo, stara hiša stoji trdneje nego kdaj.

Storjen je bil konec premišljevanja. Vendar Torini še dolgo ni vstal, vendar se je spominjal strahoma, da beži čas. Da bi se ustavil vsaj za par ur in ga pustil tu v tej blaženi samoti, ki miri živce in plemeniti srce. Težko je stopiti pred žensko, ki bo samo peza tvoji duši, težka peza, dasi zlata...

Nad Torinijem zazvoni... Glas zvončka se trese po rosnem jutranjem zraku, valovi nad vodo, odmeva od skal in zamira tam nekje... Sveti Anton in Sofija Grnovičeva! Naglo sta se strnila v Toriniji predstavi; saj je rekla Bogatarjeva, da hodi Sofija vsak dan k sv. Antonu. Zdaj vidi lahko tisto zlato dušo, katero mu je nasvetoval za ženo Milan.

Previdno vstane Torini in pogleda kvišku. Puščavnika zagleda, zatopljenega v knjigo; grmovna veja pa mu brani, da ne vidi pri kapelici stoječe deklice. Samo roka, bela in drobna, leži na ograji, samo noga v črnem šolnu, samo rob rožnatega krila se vidi. Pa tu so stopnice...

Raz stopnice je zdrsnil kamen. Obstalo je drevje, umolknila voda, ustavil se je udar dveh src, začuden vzklík je umrl na dveh ustih, štiri oči so se srečale. Ne v hipnem pogledu kakor pri prvem svidenju — dolg, vprašajoč je bil ta pogled.

Dolg je bil večer minulega dne za Sofijo, brez sna pretekla noč. Da jo je moral tako razburiti Strgar! Govoril je tako upa polno... Pa podrl ji je neumne sanje in upe ljubeznivi, skrbni svak Miren. Povedal ji je snoči, da gre samo za denar. Nič ni vprašal o dekletu lepi kapitan, ko je pooblastil odvetnika, da mu izposluje bogato nevesto. Dosti dolga, dosti denarja. Zato se je obrnil Miren k Bogatarjevim. „Milan je sicer mislil nate, Sofija, pa tvoja dota je premajhna, in ti si prebolehnа za takega moža. So tudi druge stvari — ni treba, da veš o njih. Skrbel sem, da ne boš nesrečna. V slučaju, da bi ti imela dovolj denarja zanj, bi ga porabil in te pustil, Vrhničanom v zasmeh in zabavo.“

V zasmeh in zabavo mlečni deklici, ki ima neprecenljivo dobro lastnost — obilico svetlih kronic... Umrlo je nekaj lepega v Sofijini duši, zastudil se ji

je dobička lakomni svet. Samo denarja išče mož od žene. Pa Strgar je rekel, da išče lepote, blage duše. Lepoto, to pač najde pri Bogatarjevi. Ona šteje komaj osemnajst let, je vitke rasti, nežne polti, priliznjene besede. Ali duša! Brezsrčna, lahkomišelnа in prevzetna, zabave željnа in potratnа je Bogatarjeva. Rada bo vzela Torinija, ker ji bo prosta pot do velikomestnih zabav, ker se bo pobahala: Takega moža sem si kupila za svoj denar. Ubogi, ljubljени sokol! On si želi tihega doma, ona hrepeni po šumu, katerega se je naveličal on. Ne bo srečen. Kmalu se bo naveličala mlada žena zvestobe... In strašna bo jeza prevarjenega. O dobro, Sofija, da ostaneš ti pod mirno očetovo streho...

Dobro, dobro... Tu cveto tvoje rože, kako bi jih zapustila? Tu je bolehnі sivi oče. Tu je mir, sreča. — Vso noč si je prigovarjala, se je pregovarjala. In ni zatislila očesa in ni prepričala sama sebe. Prazno leži pred njo... Da te nisem videla nikdar, morja krasni, neznačajni sin! — Zgodaj so naprezali doli... Šli so po iskalca zlata. Po modernega Argonavta. Marsikateri teh viteзов se je ustavil že pri Bogatarjevih in je bil odbit od staršev. Ta bo dobrodošel. Tega bi vzela tudi kraljeva hči. Danes končajo pri Bogatarjevih, kar so sklenili včeraj. Danes! Sofija noče in ne more videti Torinija. Ko bo tu, bo ona v Močilniku. Ves ljubi dan. Da ji ne bi čital lepi kapitan, da ji ne bi čitali drugi na licu dušne boleti, da se ji ne bi rogala ona Bogatarjeva. V Močilnik, k svetemu Antonu! Kakor on, postane tudi ona puščavnica; samo rož, rož upanja in prošnje mu ne bo več nosila. In kresnic, lažnivk, ne bo več trgala, ne izpraševala. Kaj so ji rekly: Da in da. Pride, misli nate. Hipno je bilo videnje, on si ni zapomnil tujke, in da bi si jo tudi bil — on išče samo denarja!

Oblekla se je z mrzlično naglostjo. „Zelo me boli glava,“ je naročila hišni. „Povejte moji sestri, da ne morem govoriti z nikomer. Če pride obisk, naj ga sprejme ona.“

Niti videti ga ni hotela. Zazvonila je pri puščavniku. S prošnjo, da bi mogla pozabiti. Pomagaj, ljubi in dobri sveti Anton!

In zdaj nakrat stoji pred njo. Oko gleda v oko, duša se razliva v dušo... Čudna stvar, Sofija... Človek vidi na tisoče ljudi, občuje ž njimi. A nekaj je, nekaj nerazumljivega, kar čuti samo za enega človeka. Pogleda ga in ve, da sta bila namenjena od vekov drug drugemu, da ju veže nerazrušna vez. Prišel je od drugega konca sveta in našel je tebe, Sofija, iskano, ljubljeno.

Sladkotesno postane Sofiji ob veselozačudenem Torinijevem pogledu. Pa pomisli, Sofija, pomisli... Skrij izdajalske oči. Zaročen je z drugo, posmehoval

se ti bo Miren. Kje je tvoj ponos? Roka na ograji drhti. Segla bi rada po žici, da odžene zvonov glas tesnobo. Pomagaj, ljubi in dobri sv. Anton!

Boječe, proseče, se razlije zvonov glas, zamira komaj rojen. Tresla se je roka, ki je zvonila. Torini se nasmehne. Je to Sofija Grnovičeva? Bolehna, stara voha, velih ram in trudnih potez? Ne. To je ona! Obraz njegovih sanj. Lotos, čudoviti, beli cvet! Plemenitost ji žari raz čelo, nedolžnost in dobrota trepeče na ustnah, globoke oči skrivajo plaho, kar je sveto deviškemu srcu. Ne boj se me, moj lotos, moj beli cvet! Iskal sem te, zdaj te utržem, ponese s seboj. Če ti ne teže nežnih ram vreče zlata — nič za to. Morje je dom mornarja. Daleč od očetovih upnikov si postaviva dom, daleč od zavistnega sveta. Našel sem te in te ne izpustim...

Naglo in strastno, kakor curek vroče vode hite besede iz Torinijevih ust, ko poklanja neznani znanki glavo in srce: „Jazon sem. Iščem poti do solnčnega morja. Jezersko rožo iščem, zemlje najlepši cvet. Brez nje ni več sreče za mornarja. Povejte, krasna vila teh gora, kod najdem pot do nje?“

Umela je Sofija: uslišal jo je sveti Anton. Torini je ni pozabil, nosil jo je v srcu kakor ona njega. Bogatarjeva ga je ustavljala, sveti Anton ga je poslal do nje... Resno so se nasmehnile modre zenice Sofijine, ko se je priklonila:

„Puščavnik tu, modri mož, čuva zaklade gora in reke, ve voda in src tajne poti. Blodeči mornar naj vpraša puščavnika. Pozvonim zanj — za? ...“

„Torini Alfredo, kapitan Delphina.“

„Sofija Grnovičeva.“

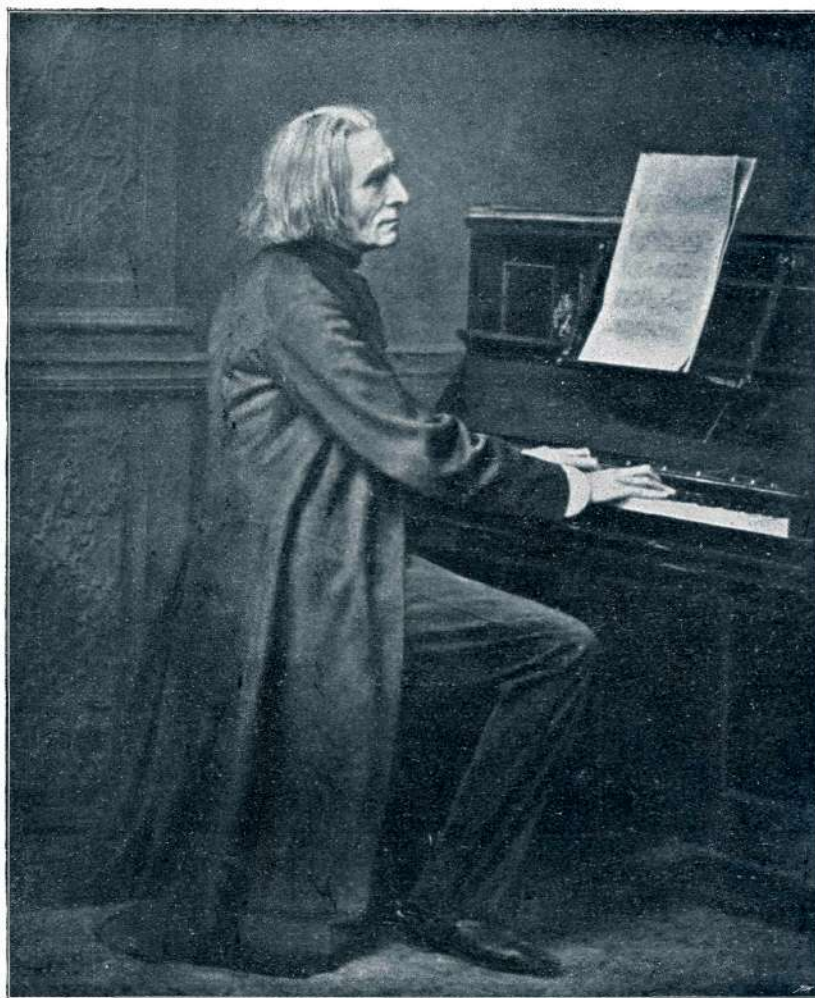
„Sofija?! ...“

To krasno dekle da je Sofija, ona stara bolehna voha? O Bogatarjeva, kako zoprna je tvoja denarna prevzetnost, tvoja mlečnozoba razsodnost... Tu je duša, srce, razum...

Pozvonilo je jasno in veselo. Glas je hitel do vrhunca skal, se razlil po jasnem zraku. Sofija je zrla na rože, ki leže uvele na puščavnikovi knjigi. Prinesla jih je včeraj, danes naj ji dajo odgovor.

Vela roža zdrči raz knjigo, pade pred kapitanove noge. On jo vzdigne, vprašuje nestrpno: „Smrtnikom ni razumljiv govor cvetlic in duhov. Kaj pravi puščavnik?“

Resno ga je pogledala Sofija, slovesno je donela njena beseda: „Če hoče Jazon do solnčnega morja, do jezerske rože, naj zažge brodovje za seboj in naj si izteše nov brod.“

FR. LISZT, SLAVNI PIANIST IN SKLADATELJ

Torini je sklonil glavo kakor pod udarcem. Preteklost! Moral bi jo razkriti, se izpovedati, zažgati tako brodovje za seboj, iztesati si nov brod zvestobe, poštenega zakonskega življenja. Toda to ni popustljiva Bogatarjeva hči... Kako naj ji pove, njej? Jezerska roža ne pozna blata, zgražala bi se Sofija, ga odklonila...

Začudile so se kresnice, pregibala so se drevesa, streslo se je grmičje. Slovesno, kakor da prisega, je pozvonil tuji mornar. Dolgo se je tresel

glas zvona po zraku, dolgo sta stala Sofija in Torini pri puščavniku. In puščavnik, resni puščavnik, kaj se jima ne smehlja? O ti sveti Anton!

IX.

Večer tistega dne je videl Nevenko na klopi ob bregu Ljubljane. Strmela je v vodo. Leskeče se voda v solncu in prelija. Vse poživlja, vse odnaša. Zakaj ne odnese njene žalosti? — O tožno, pretožno srce! Zavalovilo je tako močno ob svidenju s prvo in edino ljubeznijo, da je pozabila resničnega položaja. Izdajala se je grešnim željam. Odpusti, Bog, zmedeni siroti! — Pač jo je opominjala krute resnice Koprčanka, ki je hodila z Milanom, pozdravljana, občudovana; toda srce se je upiralo spoznanju — Nevenka čuti s strahom, da se ponavlja boj temnih senc z njo — da jo vleče v propast, v blaznico... Tri dni je zasledovala Milana in njegovo ženo. Prijela jo je bila želja, da zapodi mir raz belo lice mlade matere. Hotela bi jo opomniti: Ukradena je sreča, katero uživaš — bila je, morala bi biti moja. Pravila bi ji o letih upanja in čakanja, o letih obupa, o dneh vdane žalosti. O ljubezni, ki ne mine, o prisegi, katere ne razveljavi nihče, o samotni starosti. In razjokala bi se blagoglasna plavalaska. Objela bi Nevenko in rekla: „Bodiva prijateljici!“

Menila je Nevenka, da se ustavi mlada gospa ob pogostem srečanju, da jo povpraša: „Kaj hodiš za menoj, kaj me gledaš, ti tuje dekle? Če ti je storil kdo krivico, povej — jaz se potegnem zate.“

Tako je menila Nevenka. Ali tihe spominčice, oči Milanove žene, so izražale samo grozo, kadar so se srečale z njenimi. Tesno se je oprijemala moža, trdo je držala Zlatka, plašno je klicala Lepo. Kakor da se boji, da pade s pogledom zapuščene prokletstvo na tisti angelski glavici... O ne boj se, plavalasa, blagoglasna, belolična! Vse blagoslove naj rosi nate nebo!

Jelušička je povedala, da izprašuje Koprčanka, da se jezi Strgarica. In tako so se domenili, da je bolje, da gre Zlata domov. Sam je ostal Milan. Trepetala je pričakovanja, da se srečata, da mu pove in očitne enkrat samo, kar trpi in nosi že toliko let. Zagledala ga je v kavarni Evropa. Na Vrhniko! je klical. Na Vrhniko? Pokaj je šel na Vrhniko? Kako škoda, da ni šole. Staša bi izvedela, Staša bi povedala, kaj je delal, pri kom je bil. Bila je šla že dva večera na kolodvor čakati vrhniškega vlaka. Prišel je vlak, a ni prišel Milan. Jeršetova Franca ji je pač povedala, da je z Mirnom pri majorjevih. Kaj dela tam? Da ne dvori Sofiji? Uboga duša, neumna duša! Nimaš pravice do njega in vendar si — o tako — ljubosumna...

Žoga prileti Nevenki pod noge. Za njo pogon žabjeških otrok; ustavijo se ob otroški vrtnarici, ki ima sicer prijazno besedo za vsakega otroka, a ne vidi in ne sliši danes nobenega. Na klop v bližini Nevenke sede star penzionist, kadi, motri vodo, Nevenko. Na nasprotnem bregu topotajo vojaški konji, prevzetni dragonci se ozirajo na okna.

„Nino! Tam je gospodična! Dobro jutro, ubožica moja! Dobro jutro! Povedati Vam moram nekaj, pa sem pritekla, ne da bi me bila videla Strgarica; tašča me čaka pred Narodnim domom, kjer sediva dopoldne.“ — Tako, naglo in strastno govoreč, sede Jelušička k Nevenki in zapodi dečka: „Hodi, hodi k vodi, Nino, ribice te čakajo.“ — Ninov obrazek izraža veselje, da sme k vodi, in dvom, da bi čakale ribice nanj. Ko je otrok poskočil po bregu, vpraša Nevenka v strahu: „Kaj je novega, gospa?“

„Je, gospodična moja. Naš kapitan je bil odšel včeraj...“

„Vem. Na Vrhniko.“

„Vi veste. In meni so skrivali. Kakor da je to državna skrivnost. A popoldne je prišel brzjav iz Št. Petra. Zlata mu je brzjavila, da je tast bolan. Strgarica se je razjezila na Vas. Da ste samo Vi krivi, da je moral Milan od nje. — Je že moral kdo Zlati kaj povedati. V Ljubljani se ne manjka prijaznih ljudi, ki motijo mir rodbin z brezimnimi pismi.“

„Milan je odšel! Radi mene! Kaj mu pa vendar hočem?“

„Kaj vem jaz? A ne žalujte, ubožica moja, radi tega. Nihče moških ni vreden, da žalujemo po njem. Trgajo nam srca pa — odhajajo. Ah moj Bog! Vzori dekliškega srca, kako vas potlači resnica življenja! Kaj sem in kaj sem bila. Kaj je ženska današnjemu moškemu svetu? Kaj se oznanja v vsaki knjigi in brošuri? Naša sramota, gospodična. Včeraj je umorilo neko dekle otroka. Morda bo kaznovano, morda ne. Gotovo pa je, da ne bo imel nobene sitnosti mož, ki je vendar tudi kriv. Neznajni možje, izgubljene ženske, umori otrok so posledice tega. Ne jokajte vendar, gospodična. Ni vreden Vaš kapitan solza in ni jih vreden Torini. Samopašniki so vsi skup. Ženske pa premehke duše. Glejte, v kaki muki živim. Torini me je nagovarjal, preden se je odpeljal o pustu, da bi šla k njemu. Nisem se, ne morem se odločiti. Težko prelomi zakon, komur je vsadila pobožna mati v srce spoštovanje pred njim. Tako mislim misli, katerih me je strah, jih skrivam pred dobrim Andrejem, staram se in umiram. Ko se vrne iz Indije, povpraša, kaj naredim? Sicer mi je namignil Vaš kapitan, da se je izpametoval Torini. Ali jaz sem mati njegovega otroka. Postave se sklepajo in zametajo, ljudje se vežejo in ločujejo... Kakor nanese duh časa... Tu je lepo. Vendar ni morja, Torini-

jeve gladke ceste. Hodim v kavarno in iščem v Piccolu, kod vozijo parniki. Kadar se vrne Delphin, se vrnem v Trst. Odložim se ..."

Jelušička obmolke in gleda stisnjenih ust v Ljubljano. Začudenje je zaprlo Nevenki usta. Kaj si upa ta strastna ženska? Zakonsko ločitev hoče. In hčerka, mož? Prvi otrok pri njej, drugi pri možu. Kako more prenašati to materino srce? Ne, ne, zaslepljena reva. Človek naj ne razdira, kar je postavil Bog, kar vleva narava v varstvo otrok in žene. Žene in matere bi morale vstati zoper vsako tako snovanje ... Nevenka jame dokazovati. Nestrpno posluša Ada, pogleda na uro, strese svoj turban: „Ali gospodična! Ob ločitvi odpade tudi za Vas kaj. Ne mislim na Strgarja, ta bi si izbral kaj drugega. Blagi Andrej bi Vas bil vreden in Vam bi izročila brez skrbi svojo Riko. Pa z Bogom! Na svidenje!“

Spoznala je, da je užalila Nevenko in odvihrala. Nino je moral pustiti otroke, ki so se bili seznanili hitro z njim. Nevenka se je namrdnila. Kaj ji pove! Da bi je ne vzel Milan, če bi bil prost — in svojega moža ji ponuja. Človek ne ve, ali bi se jokal ali smejal ubogi, zmedeni revi. Jelušič je pa res usmiljenja vreden. V pisalniku hrani oni samokres in pasji bič. Samokres za Torinija, bič za ženo. Morda boš rabil kmalu oboje, predobri Andre. Pokažeš z bičem, kaj je ločitev zakona, s samokresom, kaj je rušitev zakona. Ločitev ... Od narave sta potrebna k vzgoji otroka mati in oče. Kaki reveži so nezakonski otroci in kaki so otroci ločenih zakonskih. O ne, Jelušička! Nikdar se ne bo vftkala Nevenka v drug zakon. — Ali da je odšel Milan brez pozdrava in besede, to ji dene težko. In če je ponedolžnem kriva razdora v Milanovi družbi? Morem li tehtati vsako besedo in pogled, meriti vsak korak, mati Strgarjeva?

Poštari prihitijo po bregu. „Nekaj za Vas, gospodična!“ — List od Staše. Napoveduje, da pride kmalu. Nevenka naj ji sešije belih bluz, vse si je pokvarila v Trstu, kar je bila vzela s seboj. — Med vrsticami se je bralo, da Staša še ne gre rada iz Trsta. Radi solidnega uradnika, ki stanuje pri sestri. Saj se poznamo, Staša. Ali svak nima rad dolgih obiskov — draginja je velika in draginja kvari slavno slovensko gostoljubnost. Kdo naj zameri vsaku to? — Nič kaj vseč ni Nevenki sestrin prihod. Morala bo poslušati bahanje mlajše, morala bo paziti na svoje besede. Zdaj se je lahko prepustila sanjarenju, zdaj bo imela več dela, skrivati bo morala svoje občutke. Mlajša sestra zahteva od starejše brezobzirno, da se žrtvuje zanjo. Tiste bluže! Še vrezane niso ... Že tri tedne visi Nevenka brez dela, misli same neumnosti. Zdaj je treba, da se zgane, da gre po blago.

V prodajalni je šlo Nevenki vse narobe. Dvakrat jo je vprašal prodajalec in dvakrat je zahtevala mesto

letnega zimsko blago. Ko je plačala in pozabila v prodajalni drobiž, se napoti po Dunajski cesti. Tam je videla zadnjič Milana, tam vidi morda njegovega prijatelja Mirna. Sicer je noče poznati bogati odvetnik. Ošaben je ali pa se boji Strgarice. Naj! Govoril je vendar z Milanom ...

Kakor poklican od njenih želja, prihaja po cesti Miren. Okrogli, dobrovoljni obraz je danes mračen. Nevenka se zdrzne, ko jo pogleda. Morda misli tudi on, da je naredila kdo ve kaj pregrešnega. Vprašala bi ga rada, če ve kaj o Milanovem tustu, pa saj je preponosen, da bi govoril z njo. Tako ugiplje Nevenka, gleda Mirna. On pa kakor da je ugenil njene misli, jo pozdravi in se ustavi: „Pozdrav imam za Vas, gospodična. Od Milana. Moral je nagloma domov, ker je obolel njegov tast. Za njim je odšel tudi njegov prijatelj kapitan Torini, ki se ženi na Vrhniki.“

„Kapitan Torini se ženi?!“

„Da. In vse mora iti prav naglo, ker ima malo časa. Ženi se pa pri moji svakinji Sofiji. Danes si bo naročila poročno obleko, v štirinajstih dneh jo odpelje kapitan na morje.“

„Če ne pride še kaj vmes,“ reče skoraj nehote Nevenka in izreče nevede Mirnovo željo in misel. Nevenka ni vedela, da jo je videl Miren z Jelušičko. Pozdravil je in šel v svojo pisarno, Nevenka je pogledala naglo na uro. Enajst. Ob eni gre vlak na Vrhniko. Skoraj gotovo bo hitela Jelušička tja. Skrito so delali, da bi jo prevarili, pa naj ji postane očito. Nevenka ni brez srca.

Pred Narodnim domom se igrata Nino in Rika. Z lopatico nakladata pesek in kamenje v dvokolnico in ga vozita skrbno dolgo pot petih korakov do klopice. Tam sedita mlada in stara mati. Mlada predana svojim strastnim mislim, stara opazujoč otroka in sneho. Vrši se zaželjena ženitev. V štirinajstih dneh zaveže Torinija zakonska prisega. Ada bo mirovala in stara bo pustila pri miru Andreja. Samo Nino bo spominjal Ado. Bilo bi bolje, da ga ni! Toliko otrok pomrje od škrlatinke. Zakonskih, pravih otrok. Tega ni hotel Bog — ... Starka se prekriža: Odpusti mi, Bog, grehe! Kako težko bi delo Andreju, da bi umrl Nino. Sirotek ne more za svojo nesrečo. V te misli Adine tašče se prikaže za grmom naglo kakor prikazen Nevenka in zakliče: „Gospa!“ — Urno vstane Ada. „Kam letiš?“ jo ustavlja tašča. „Sem naj pride. Poštena beseda se ne skriva. Prava družba je ta zate. Druga poneumni drugo.“

Ada ne posluša, otroka se igrata naprej. Izza grma se sliši strastno besedičenje, Adin vzklík: „Nikdar!“ Oh, Kristus! Nesrečno dekle je izvedelo kaj — in Ada naredi Andreju novo sramoto, kapitanu novo škodo. „Ada, Ada!“ kliče mati. Pa sneha priskoči in prime Nina za roko: „Hitro, Nino, hitro ...“

„Kam, mama?“ vprašuje deček in se ozira na dvokolnico, na sestro. Mati prosi: „Ne hodi nikamor, Ada! Nino se razgreje. Ostani, Nino, papa bo hud!“

Deček se ustavlja, pogleduje od mlade matere na staro. Ne zameri se rad nobeni, posebno pa papanu ne. Toda Jelušička zakliče: „Pustite ga! Ni to Vaš otrok! Torini se ženi!“

„Ubil te Bog! Naj se ženi!“

„Ne! Ne! Ne!“ udari Ada z nogo. „Rekli ste mi, da je na morju. On pa je doma, on se ženi, ženi! Ne pustim tega, in da sem pri priči mrtva. Nobena ga ne bo imela! Nobena! Nobena!“

Kakor blazna oddrvi. Za njo teče Rika, kliče: „Nino! Nino! Mama!“ Roke krilijo po zraku, se pritisnejo na oči. Z brezupnim jokom se vrne v naročje stare matere. Ta vije roke, debele solze ji padajo po uvelim licu na bele laske vnukinje: „Gre in nese nemir v hišo, kjer je ženitvansko veselje. Gre in upropasti Andreja in sebe. Vzel bo bič in samokres... Zaprli bodo mojega ubogega Andreja, zaprli za pravico njegovo, in kdo bo branil naju sirotici? Nesrečno dekle, kaj ste naredili?“

„Nisem mislila nič hudega,“ jeclja prepadena Nevenka. „Grem za njo, jo ustavim.“

„Ustavite veter. Prej pomisliti, gospodična, prej pomisliti. Vse je pokvarjeno, vse izgubljeno! Ona bo govorila pred otrokom — ubogi Nino bo povpraševal — gorje otrokom neumnih mater!“ —

V majorjevi hiši na Vrhniki je nenavadno živahno. Kočijaž pere pred hlevom kočijo in razlaga težaku, ki svetlika konjske kolute: „Da, da. Odprtih rok je. Vso hišo je obdaril, preden je šel. Pri Bogatarjevih so naredili veliko kosilo in so čakali ženina. Naša gospodična pa — kar odpeljala je ženina Bogatarjevi izpred nosa, hahaha! In gospod Miren, kako je bil hud! In gospa Majda! Z drugim vozom sta se odpeljala. Pa to nič ne de. Saj oni doktor ti ne stisne nič v roko. Ta pa, sama ljubeznivost! „Tu prijatelj! Izplaknite si prah iz grla.“ Da, da. Zato pa hodi naš major danes tako pokonci. Ne ve več za protin, ne za rano pod kolenom. Kar pomladil se je. Malo čudno pa je le, da se veseli tako zelo odhoda svoje hčere. Bogve, kaj doživimo še...“ Tudi v pralnici in kuhinji gre isti pogovor. V pralnici nanašajo dekle vode v velikanske čebre, v kuhinji predstavlja stara kuharica razburjeno lonce in lončice. Ni ji všeč, da ne bo kuhala sama za svatbo. Gospa svetnikova je svetovala Sofiji, da pride kuhat tista kuharica iz Ljubljane, ki hodi tudi k nadvojvodom, kadar pridejo na lov. Še danes pride ona ženska, da odredi, kar je potreba pripraviti za gosposko svatbo. Povabljenih ne bo dosti, ali kar bo, bo imenitno. Sami pomorski kapitani. — V Sofijini sprejemnici brenči moderni kolovrat, mlada šivilja razdira

in šiva. Sofija je varčna, si predela staro v novo, šivilje v Trstu so drage, bolje, da si uredi tukaj vse. Poročno obleko ji naredi prva šivilja v Ljubljani. Major je hotel, da si jo naroči z Dunaja, toda Sofija je menila, da pride za več kot sto kron ceneje v Ljubljani. Zdi se, govore po Vrhniki, da ima oni lepi kapitan dolga kakor berač živalic. Sofija bo imela dosti skrbi, kakor se sliši tudi iz njenega pogovora z gospo svetnikovo. V spalnici Sofijini sta. Na mizicah, na divanu, po postelji in po tleh so kupi perila. Vse je lepo poravnano, izšito, pošito s čipkami, povezano z modrim trakom. Sofija šteje, beleži in daje hišni, da znese vse v pralnico. Stalo je že dolgo, pripravljeno na to, kar je prišlo nena doma. Sofija je nekoliko trudna in nevoljna. Kdaj pride sreča brez vsake primesi grenkobe? Gospa svetnikova, okrogla in dobrodušna, ji pogladi večkrat lice, ji stisne sočutno roko. In Sofija poudarja zopet, kako neprijetno ji de nesporazum z Mirnom, kako je razočarana od sestre: „Da mi je sporočila Bogatarjeva porogljivo čestitko, to naj bo — ali da sta se pokazala svak in sestra tako grda... Miren je kar divjal — Majda je bila surova... Oče jima je ukazal napreči, pa nista hotela z našim vozom... In ko je šel Miren, mi je zaklical: „Čudno samo, da meče oče takemu — svojo hčer v žrelo... Bo že imel kak vzrok...“ Ne bodi slepa, Sofija. — Samo za denar jima je, samo to sta hotela vedeti, koliko mi bo dal oče... Trdila sta, da bom še stradala ob Toriniju, da ju bom hodila prosit podpore.“

Sofijino oko se ovlaži. Koliko umazanega se je že vleglo na čisto roso njenih čuvstev. Gospa svetnikova tolaži: „To je povsod, kjer se kdo ženi. Velike so sitnosti. Ali kaj hočete, gospodična Sofija. Če Vam je ramenjeno, je namenjeno. Se že potolaži tudi gospod Miren.“

„Ali kaj je namigoval o očetu — to je vendar...“

„Bežite, bežite... In kaj bi bilo hudega, če bi tudi vzel gospod major kako postarno gospo, da ni popolnoma sam? Lepo je uredil vse, pošteno. Tako doto in balo. Zdaj pa ostane revež sam.“

Tako je pogovarjala gospa Sofijo, ali nekaj neprijetnega ni hotelo zapustiti izprošene neveste najlepšega kapitana. Morda nered, ki je nastopil mesto navadnega tihega miru, morda ima Majda prav, da je ona prestara za lepega moža, da ji bo žal... Razlagala je gospe, da hoče vzeti seboj staro kuharico Hano in svojo hišno. Poskrbela bo za nov red v Torinijevi hiši, in kmalu se bo izravnalo vse. Gospa svetnikova je odkimala in odsvetovala: „Le polagoma, gospodična Sofija. Stari gospod Torini bo imel svoje navade, mladi svoje, posli svoje. Priporočam Vam samo previdnost in potrpljenje. Doma je šlo doslej vse po Vašem, v moževi hiši, odslej,

bo treba potrpeti. To je ravno krona žene, potrpljenje. Edino srečna je samo žena, ki zna molčati in trpeti o pravem času. Moški so drugačne naravi kakor ženske.“

Razlago gospe svetnikove prekine hišna, ki pove, da želi neka tuja gospa, ki ima lepega dečka s seboj, govoriti na samem z gospodično. Nekaj tržaškega. „Morebiti prosi darov za kako družbo,“ meni Sofija. „Naj pride v sprejemnico.“ — „Jaz pa pogledam, kako namakajo perilo,“ reče gospa svetnikova. Obe je prevzela zla slutnja, obe bi radi rekli nekaj, a ne rečeta. — Nerada gre šivilja na vrt. Rada bi slišala, kaj hoče ženska, ki izgleda tako nekam čudno.

Na vratih sprejemnice se ustavi Ada. Ninu je velela, da ostane pri rožah na vrtu. Vrata v spalnico so odprta. Obleke in perilo kažejo, da se pripravlja bogata nevesta. Z naglim pogledom premeri Ada vse. Drugače je bilo, ko je čakala plakajoča reva ob morju zapeljivca. O, čakaj, bogata in srečna nevesta. Čakaj, da ti nalijem od mojega pelina v tvojo kupo radosti... Visoke rasti si in belega lica. Torini ljubi lepe ženske. Ljubil je lepše od tebe, ali nobena ni bila tako čistega lica. Nemir ti je na čelu? Pa ne še dolgo, kajne? O, težko živi, kdor ljubi Torinija. Naj molčim, ti bela nevesta? Ne morem, ne smem. Prisegla sem... Burno privre iz ust neznanega obiska:

„Ada sem, hči gostilničarja v Devinu, omožena Jelušič. Moj mož je mašinst na Kopru.“

„Kjer je kapitan Strgar. In kaj želite, gospa Jelušičeva?“

„Vi se možete s kapitanom Torinijem?“

Torej vendar res! Sofijino srce se strese. Rekla mu je, da mora požgati vse barke za seboj, da ji mora odkriti preteklost in stopiti čist v prihodnost. Pa ji ni pravil ničesar o Adi Jelušičevi. Tesno postaja Sofiji, toda ponos majorjeve hčere se dvigne, z visokega odgovori predrzni vprašalki:

„In kaj Vam to mar?“

O ta beli obraz, ponosni in nedostopni! Ta ljubi Torinija, ta sili k njemu. Druge so hitele z vprašanji, ta odbija... Vendar naj izve, da poniža svojo glavo. — „Mar? O prav nič, gospodična, prav nič. Kaj naj bi bilo mašinstki male ladje mar, s kom se poroči bogati in plemeniti kapitan Torini. Prav nič mi ni mar. Povem Vam samo, da sem zadnja izmed njegovih številnih ljubic, da sem prisegla, da ga ne bo imela druga, dokler živim. Nagovarjal me je — ni dolgo tega —, da pustim moža in grem k njemu. Pa jaz sem hotela in hočem poštene poroke.“

„Kaj hočete? Vi ste vendar omoženi!“

„Omožena, omožena, omožena! Vsakdo mi očita to. Kaj daje zakonu svetost? Mar ne ljubezen, ki nas veže na človeka?“

Sofija je stresla žalostno glavo: „Ne, gospa draga. Zavedlo Vas je napačno naziranje uživanja željnega sedanjega sveta. Tisto, kar Vi imenujete ljubezen, ni bistvo zakona. Vzvišenejši je njegov smoter. Vi se motite, če mislite, da imate pravico prelomiti zakon.“

„Ne motim se. Imam pravico.“

„Kako pravico?“

„Sina.“

To je bil udarec v beli obraz. Sofija je zatrepetala, se je oprijela za mizo. Pa saj laže ta ženska, morda je najeta od Mirna. Jelušička je čitala dvom v resnih očeh in poklicala je hreščec: „Nino! Beži sem!“ Priskakljalo je po stopnicah, vsak korak je stopil na Sofijino srce. Vesel glas je klical: „Mama, kake lepe rože! Boš prosila zanje, mama?“ — Krasen deček stoji pred Sofijo, zardi, se poklanja: „Klanjam se, gospodična!“ Sofija ne odzdravi, strmi vanj. O, ne da se utajiti! To je Torinijev sin. To je obraz, hoja, kolorit glasu. In strastno in naglo pripoveduje Ada o svojem trpljenju in kaže dečka: „Ves Torini je. Enega skrij, drugega pokaži. Njegov sin — moja pravica.“

Plah je gledal in poslušal deček mater. Na njegovem obrazku so kar igrale mišice. Živ deček si je osvajal nove predstave, doslej neznano stvar, in strah je prevzel otrokovo dušo pred tem neznanim, proseče, iskajoč pojasnila je uprl krasno oko v tujo gospodično. Kaj ga gleda tako preplašeno. Usmiljenje je prevzelo Sofijo. Materinski čut, tako močan v čisti ženski duši, se je oglasil. K dečku je stopila in ga ovila z rokami: „Nesrečnica! Ne morite otrokove nedolžnosti!“ In grozeče je pristavila: „Vi niste dobra mati, Vam bi trebalo vzeti tega otroka.“

Od plameneče postane Ada smrtnobleda. „Nino! Proč od nje! Jaz sem tvoja mati,“ zakriči in pristavi začudena: „A —! Vi! Vi menite! Vi bi... — Še nobena ni izrekla tega... hvala Vam! Pa svojega otroka ne dam. Moj je. Vzemite kapitana, če imate pogum. Stala bom med vama vsak dan...“

Sofija ni odgovorila. Samo kaplje potu na čelu so pričale, da trpi silno. Krepka roka je sunila Jelušičko preko praga. Bila je hišna, ki jo je spremila nekoliko po stopnicah. Nino je še stal osupel. Gospa svetnikova, katero je priklicalo Jelušičkino vpitje in ki je naredila konec neprijetni sceni, mu je potisnila pest slaščic v roko in rekla: „Pojdi, ubožec, pojdi!...“ S toplo besedo materinskega srca je tolažila Sofijo. Ta je sedela nekaj časa kakor ubita. Ko pa zasliši tek šivalnega stroja, vstane in reče mirno: „Lojzika, kar pustite in idite. Dragga gospa, prosim, zapovejte, da se ustavi vse, in povejte to tudi mojemu očetu.“ Potem se je zaprla Sofija v svojo spalnico. —

Jelušička je hitela iz majorjeve hiše. Nevede kam, je šla kar naprej po cesti in je zavila na stezo. Nino ji je sledil. Jelušičko je pekla vest. Nikdar je še ni, kadar je razdrla Toriniju ženitev; pa še nobena druga ni ovila Nina z rokami, ji ni očitala, da je slaba mati. Kaj je govorila? Saj otrok ne razume ničesar. Da pove stari materi, Andreju . . . Prestrašena se ozre za dečkom. Počasi hodi, povešene glave. In ko ga pokliče in objame, jo pogleda deček vprašaje: „Mama — zakaj si rekla, da sem Torinijev sin? Kaj ni naš papa moj papa? Drugi otroci imajo samo enega papa — ali imam jaz dva?“

„Jezus! Marija! Nino, ti nisi razumel. In zakaj poslušaj? Otroci ne smejo poslušati pogovora odraslih. In Bog obvaruj, Nino, da poveš stari mami, gospe Strgarici, ali papanu, kje smo bili. Reci, da smo šli gledat, kje izvira voda. Kupim ti lepega konja, srček moj. Čuj, voda šumi, beži pogledat!“

Tako si je hotela pomagati po navadi odraslih: Saj ni razumel, saj pozabi. Otrok pa ugiblje — misli . . . Nino ni bil nič kaj zadovoljen z materinim odgovorom. Ali zagledal je res vodo, nad njo metuljčka in nad metuljčkom, v skali moža, ki bere. Tekel je navzgor, navzdol, in klical: „Mama, hitro, hitro! Tu je mož s prešičkom. Pa ne vem, če je živ.“

Zagledala je vodo in prišla jo je želja po miru. Kaj ji ni bila sojena smrt v vodi? Tedaj jo je rešil Andre, ali jo reši še? Vzdignila je oko nad vodo in spoznala, da je v votlini kip sv. Antona. „Poglej vendar, poglej, mama! Zvonec je tudi tu!“ je klical

Nino ves srečen. Stopila je gor in zamislila se je v blagodejni samoti. „Mama! Jaz grem za metuljčkom!“ je prosil Nino. Prikimala mu je in ugibala, da bi bilo najbolje, da umrje. Bele roke, čiste roke, so objele Nina. Srdit glas Torinijeve neveste ji je očital, da pohujšuje lastnega otroka. Zgodilo se je čudo . . . Če umrje, Nino ne bo pogrešal matere, ne očeta. Rika in Andre si pomoreta tudi. Ono tiho, kròtko revico bi privoščila Andreju, bila bi stari materi podpora, Riki mati in učiteljica. Dolgo je stala ob sv. Antonu. Mogočnost in lepota kraja ji je vlila nekoliko miru, jo je spomnila dni, ko je skakala nedolžen otrok pod Devinom. Hrepenenje po čistosti, po izgubljenem, se je je lotilo . . . Nino se je oglašal včasih, odzvala se mu je. Skoraj da je pozabila v misli na preteklost nanj, ko je prihitel plah in se stisnil k njej: „Mama, tam doli je pot v pekel. Bežal sem. Mama, kdo gre vse v pekel?“

„Oni, ki niso ubogali Boga, Nino.“

„Stara mama pravi: Oni, ki niso izpolnjevali božjih zapovedi. Deset jih je. Jaz jih znam.“ Deček našteva s čistim glaskom zapovedi, mati njegova rdi in sklanja glavo. Šesta, deseta! . . . „Daj, Nino, pozvoni pri sv. Antonu, da bova izpolnjevala zapovedi in ne prideva v pekel.“

Boječe in proseče je zazvonilo. Glas se je tresel preko vode in zamrl. Jelušičkine oči so bile polne tajne groze. Posinele ustnice so šepetale: „Izkušnjav nečistosti, reši nas, sv. Anton!“

(Dalje.)

Iz mladosti.

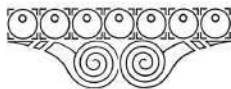
Zložil Josip Lovrenčič.

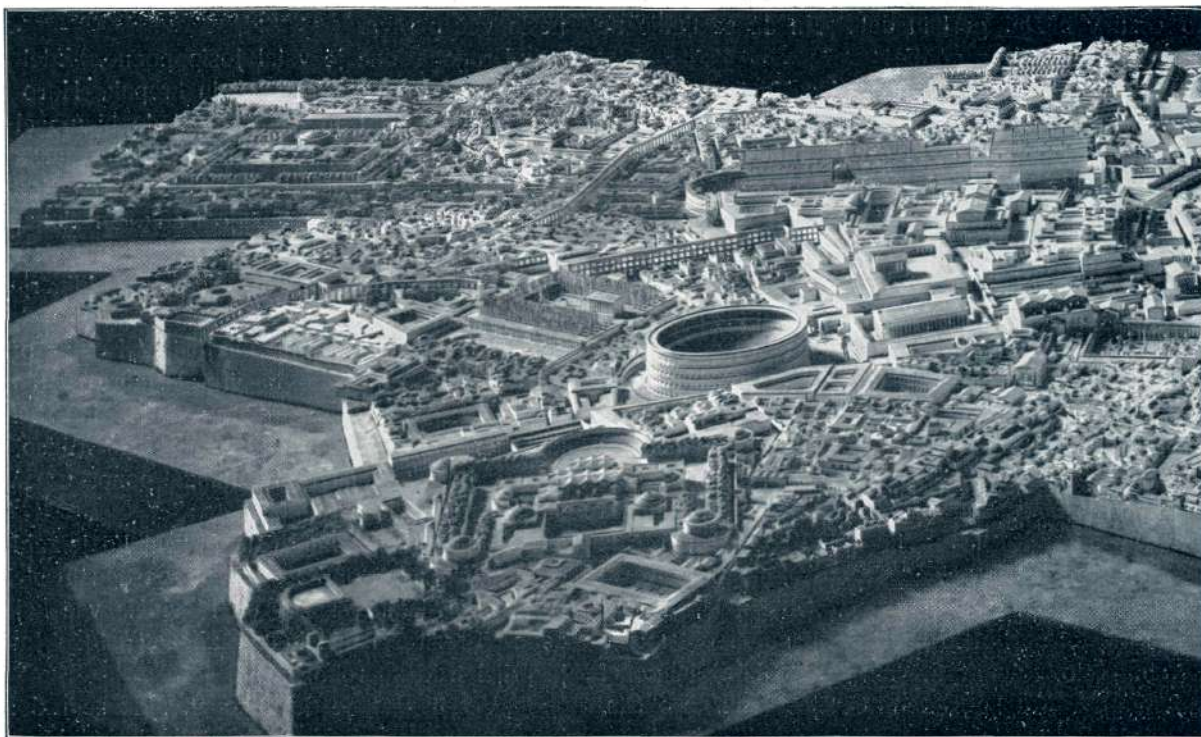
V očeh solze in v srcu misel skrito,
da čakajo me za gorami smehi,
slovo sem dal domači rodni strehi,
ko nad prostranim poljem je razlito

In šel sem in prišel po beli cesti
k najlepšim dnevom svojega življenja,
ki smeh poznali so in nič bolesti.

bilò, v tančice megel še ovito,
jesensko jutro in tu tam po lehi
hodili vrani so kot črni grehi
in gledali, kje bi bilò še žito.

A kaj, ko težke rože hrepenenja
so spet in spet začele meni cvesti
in konečno rodile — sad trpljenja!

MODEL RIMA

Iz naših dni.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

X.

Nevenka je gledala s strahom, kako minevajo dnevi počitnic in kako ne gine kup obleke in perila, ki čaka po mizi in stolih njenih rok. Sicer je pripravila vsake počitnice Staši in sebi bluze in obleke in popravila perilo. Letos pa se zdi sama sebi kakor megla brez vetra. Odkar je bila odšla Jelušička, visi kar tako. Zdaj jo prime, da leti na kolodvor ali v Tivoli. Zdaj sedi po cele ure ob vodi, zdaj se zapre v svojo sobo in joka. Vestno prebira Jelušičkina pisma, ki razodevajo hud boj med strastjo in dolžnostjo, ki se vrši še vedno v duši uboge ženske. Skoro vsak konec izzveni v prošnji in vabilu: „Pridite vendar! Imamo prostora, Andre in otroci Vas bodo veseli!“ — In Nevenka sklepa, da pojde, kakor je bila obljubila Jelušički ob slovesu — a se ne odloči nikamor. Delo jo zadržuje. Kaj bi rekla Staša, da gre zdaj v Trst?

Še štirinajst dni je manjkalo do začetka šolskega leta, ko se je vrnila Staša. Našla je Nevenko pri stroju, okrog nje so ležale začete bluze, razparane

obleke. Tu rokav, tam stan, tam vrat. In Nevenka shujšana, kakor da ni jedla vse počitnice. Ni pozdravila Staše z veseljem, ni kazala, kakor sicer, ponosna na svojo pridnost, kaj je naredila, ni vprašala po sestri, ne po nečakinjah. „Kaj ti je, Nevenka? Si bolna?“

Trudni odgovori, ki ne dadó pravega pojasnila. Staša opazuje sestro, pospravlja, pripoveduje, kako je bilo v Trstu. Draginja je silna. Svak jo je naglašal vsak dan — tako da se ni upala Staša več jesti, dasi ni delala svaku škode. Kupila je otrokom obleke in igračic, pomagala je Pavli. Vendar jo je gledal skopuh postrani. Pavli je to hudo delo. Če pridejo njegovi sorodniki, takrat ne govori o draginji. Staša bi bila odšla takoj, ko je prišla, da ni bil tako ljubezniv oni uradnik. Spremljal jo je povsod. Idealen fant je. Ne vprašuje po denarju. Samo da ima malo pohištva in perila. — Tako je šlo naprej. Nevenka je stiskala usta. Tudi ta se moži ... Ona samo, samo ona ostane sama. Nič ni rekla, ko jo je objela Staša priliznjeno: „Malo imam — nekaj imaš ti, Nevenka. Čemu ti bo vezeno perilo, denar? Saj

V CESARSKI DOBI

imaš službo in ko se postaraš, prideš k nama ...“ Samo pokimala je Nevenka na nesebični sestrin predlog. Njeno lepo perilo, njeni s trudom prihranjeni groši ... Čemu ji bodo? Saj ne more živeti. Vedno vidi pred seboj samo Milana, Zlato ... Vprašuje se, če se spominja Milan — če bi, da umrje Zlata, če bi ... In če ne umrje — če se ločijo živi — če bi ... Morala bi se bojevati s tako mislijo, ki preide neopaženo v željo. Pa preslaba je bila njena volja. Pisala je Jelušički, naj ji pove vendar, kako so stvari pri Milanu — upala je, da slabo ...

Staša pa je izpraševala sestro skrbno, jo silila k delu, k jelu. Toda njena skrb se je izpremenila v jezo, ko ji je povedala Strgarica, kar ni hotela povedati Nevenka: „Sitnosti nam je naredila, take sitnosti! Razdrla je Toriniju zaroko, razdrla je Zlatin mir. Zdaj se kregata Milan in Zlata, Sofija na Vrhniki odbija Torinijeve prošnje, oče major je nevoljen na vse, Miren in Majda se prilizujeta Sofiji in se jezita na Milana. Bogatarjevi se norčujejo iz majorjevih — tako je vse narobe, kar je hotel urediti Milan, in vsega je kriva samo Nevenka, ki je spletkarila z neumno babnico.“

„Tako tedaj!“ se je prijezila Staša. „Ti noriš že spet, starka neumna? Zato ne vprašuješ ne po sestri, ne po otrocih, zato hujšaš in blediš, abotnica. In še drugim ljudem delaš škodo! Še mene bodo

zavidali na Vrhniki radi tvojih čenč. Mati usmiljena! Zato ni narejena nobena bluza, zato nimam na svetu kaj obleči! Milan, ja, Milan! Kaj mu hočeš, nora reva?“

Tako je šlo ves dan. Nevenka se je solzila in šivala. Proti večeru je potrkal pismonoša z oblastjo, ki je dana samo njegovi važni službi. Nevenka je skočila od stroja. Staša je prestregla pismo: „Saj je gotovo moje — od Dušana.“ Pa ni bilo. Nevenka se je nasmehnila malo škodoželjno razočarani sestri in odprla Jelušičkino pismo, datirano iz Devina.

„Smo za par dni tu,“ je pisala Jelušička s svojo neredno, strastno pisavo. „Andre je želel, da odidemo. On meni, da se bom popravila pri svoji materi. Kajti jaz hujšam zelo, gospodična moja, odkar sem bila na Vrhniki. Ne gre mi iz spomina oni beli obraz, ki je zatemnel jeze, ko sem pojasnovala nesrečnica svoje nečedne razmere pred lastnim otrokom. Bolj kakor svojo lastno prevaro je čutila ona plemenita duša rano, katero prizadevam Ninu. Zakaj sem uničila njeno srečo? In Torinijevo. Postal bi drugačen ob strani take žene — strmoglavila sem njega in njegovega očeta v prepad. Torini se je zarekel, da ne snubi več nobene po Sofiji Grnovičevi. Čez dva meseca bo prodana palača Torinijeva — stari gospod bo moral pod tujo streho. Dopolnila se je kletev uboge okoličanke. Ali vest me grize ...

Ni miru, gospodična, v maščevanju — mir in zadoščenje je v tistem odpuščanju, v vdanosti v voljo božjo, ki nas vodi svoja nerazumna modra pota. Torinija nisem videla, dasi je še v Trstu. Zdi se, da se odpravlja za več let ali zazmeraj iz Trsta. Prav je tako. Toda tudi jaz ne ostanem v mestu, kjer sem preživela toliko gorja. Andre bo prosil na Reko. Tako prerežem niti spominov, začnem drugo življenje... Hodim pogostoma v cerkev sv. Antona. Kar mi je presunilo dušo ob krasni tišini Ljubljaničinega izvira na Vrhniki — kar mi je izprosil sv. Anton tamkaj ob zvonjenju Ninovem, vse to se utrjuje tu v meni. Zdaj sedim na devinski podrtini, premišljujem morje in — življenje. Poglejte, gospodična, če ni čudno: Vsaka kaplja vode, rojena iz morja, teži za njim, najde poti vanj. In človeška duša? kako smo nerazumni in slepi! Nemirni smo kakor morje, hrepeneči kakor kaplje, ki teže vanj — a kam težimo? Za človekom, ki je kakor mi, suženj svojih slabosti, za človekom, ki nas muči s svojo nestalnostjo. Zakaj se ne obrnemo na Večnega, zakaj ne vidimo sveta takšnega, kot je v resnici. O da bi nam odpadla mrena z oči!

Nino in Rika skačeta ob morju. Rika vsa zatopljena v iskanje pisanih školjk v obrežnem pesku, Nino raztresen. Večkrat me pogleda vprašaje. Pa vidi moj strah, se spomni moje prepovedi in molči. Mi bo odpustil Bog, kar sem zagrešila nad nedolžno otroško dušo! — Mi bo odpustil solze Andrejeve in moje matere? — Vi vprašujete, gospodična, po Milanu. Nisem Vam hotela poročati: Takoj ko smo prišli v Trst, je prišel k nam in me je oštel. Ko sem mu povedala, odkod da sem izvedela za Torinijevo zaroko, je obmolknil. Andre pravi, da je sicer tako prevzetni kapitan otožen in tih, žena in otroci ne marajo zanj. Ona, Koprčanka, je hude jeze in nespravljliva. Milanu ne veruje, ga prezira. Stari Marušič gleda postrani moža, ki je kriv solza njegove hčere. Bilo bi dobro, da ji pove kdo, da Vas je videl kapitan samo slučajno. Pridite sem, gospodična. V Devin in v Trst. Morda nam pomaga Bog, da uredimo vse.“

Gorečih lic je strmela Nevenka v list. Milan in Zlata se kregata! Ona je nespravljliva, Milan je ponosen... Uravnati — da, uravnati je treba — ali uravnati tako, da bo enkrat prav tudi za ubogo pastirko usode. O Milan — potrpi, jaz pridem! Kaj nisem jaz tvoja, tvoja Nevenka?

„V Trst grem,“ je rekla Staši s tako mirnim glasom, kot da bi rekla, da gre na trg po češnje.

„Kaj?!“ se je ujezila Staša, „zdaj v Trst? Mar hočeš videti Milana? Svaku na pot, da bi godrnjal na Pavlo, da so mu njeni ljudje zmeraj na glavi?“

„Ne pojdem k svaku, pojdem k Jelušički. Uravnaj sama sebe.“

„Uravnaj sama sebe. Tu so kupi začetega dela, ti bi pa norela po Trstu z ono norico. Milan in ona se že poravnata brez tebe.“

Nevenka ni odgovorila ne črne, ne bele. Obrnila je stroj in šivala za žive in mrtve. Staša je šla na obisk h kolegini iz Mošenj. Ko se je vrnila kesno v noč, je našla ključ pod slamo, v sobi nered, kakor ga povzroča nagel odhod, na mizi listek: „Grem v Devin in se vrnem o pravem času.“ „O pravem času! Kateri čas ni pravi za norce!“ je vzkliknila Staša, raztrgala listek in pisala hitro Pavli, da naj poišče Nevenko in jo pošlje domov, da ne naredi tudi tam kake neumnosti.

Drugi večer je sedela Nevenka z Jelušičko in njenimi otroki pri morju. Obe shujšani, medli. Pogledovali sta druga drugo, videli sta druga na drugi, kako izpodjeda telesno zdravje dušni nemir. Velika, svetla krogla, se je spuščalo solnce v zaton. Zagorel je zapad in morje, oglasil se je stenski kos. Počasi je izginjalo solnce v rdečem oblaku, nebo in morje sta se prelivala v barvah, drevje in skale so stale v slovesnem molku. Obmolknil je tudi Nino. Na materino koleno se je naslonil in gledal otožno za solncem.

„Včasih je umiranje lepše od življenja,“ je rekla zamišljeno Jelušička.

„Kdor umrje in je priden, gre v nebesa,“ se je oglašil Nino. „Solnce gre pa samo spat, mama. A človek v nebesih, kaj dela, mama? Peter pravi, da bomo jedli tam samo zlate jedi, pokrite z zlatimi prti.“

„In angelci z zlatimi krilci jih bodo nosili na mizo,“ se je nasmehnila Jelušička. Znana ji je govorica otrok.

„Angelci,“ je ponavljal Nino, je ponavljala Rika in naslonila se je s svojo punčko na Nevenko.

Sedeli so molče. — Samodrž je zdrknil po cesti... Iz njega je pogledal lep moški obraz. Štiri oči se ujamejo. Zdrzne se mož v samodržu, zdrzne se ženska na skali. Torini! Kaj se podi tod? Išče spominov, išče onega belega obraza, išče svojega otroka? Strašno zakipe Jelušičkine prsi. Pa samo za hip. Samodrž izgine, ona povese glavo. Izkušnjava! Ravno ko se je čutila, v skrivnosti uri zahoda, tako čisto strasti. O, ni tako lahko pozabiti in izkoreniniti, kar se je zajedlo tako živo v dušo. „Nino, sin moj! Prosi vedno svojega angela, da ostaneš čist in pobožen.“ — Živo je objela dečka. „Hočem, mama!“ je obljuboval deček resno. Oj deček, lep si in prišlo bo nad te, kakor nanj, name, na vse... Toda varovala te bo ona, stroga in čista... — „Mama — tudi jaz pridna,“ se oglasi Rika z Nevenkinega naročja. „Tudi ti, srček moj,“ se zasolzi mati in doštavi v mislih: Tudi tebi bo dobra mati Nevenka.

A da bi ne vznemirjala Rike, ne Nevenke, pošepče Ninu: „Sinko moj, če bi me vzel Bog, dobiš drugo, boljšo mamico. Bodi ubogljiv in ljubi jo.“

Nič niso vedeli, kaj da jim gre tako na jok tisti večer. Ko se je zasolžil Nino na materine besede, se je razjokala Jelušička in Nevenka ni mogla gledati solz s suhim očesom, in mala Rika je skočila k materi. Ko so prišli k večerji, zajokani in čudni, ko je povedala Jelušička, da se vrnejo jutri v Trst, ker je vročina huda tu kakor tam, ker ima Nevenka opravek in ker se mudi Jelušički k sv. Antonu — tedaj se je razjokala Jelušičkina mati, zasolžil se je oče. Kaj sta že prestala radi hčerke, s hčerko. Zdaj je tako tiha in krotka. Ko se preselita z Andrejem na Reko, je ne bodo videli roditelji tako pogostoma. A da se le ne preseli kam drugam, ker hujša tako vidno. Včeraj ji je skuhalo mati rubije. Ada se je nasmejala poredno kakor pred leti: „Mati, kopriva ne pozebe. Ko pridem na Reko, se popravim. Nisem bolna.“ Resneje je dostavila: „In če umrjem, zapuščam vse Riki — ne zabite. Nino ima dovolj. In ko se oženi Andre, sprejmite prijazno njega in Rikino drugo mater, v Rikinem domu.“

„Ali kaj govoriš?“ se je prestrašila mati.

„Nič, mati, nič. Nisem bolna. Ali kdor se pripravlja na dolgo izpoved, misli več na drugi svet. Umrjivi smo, mati. In kaj ne? Da bi ne živela prav, Vi bi videli rajša, če umrjem?“

Poštena slovenska mati je prikimala: „Tudi ti bi videla rajša Riko mrtvo nego v sramoti...“ In veselo je dostavila: „Bog te blagoslovi, Ada, na tvoji poti! Drugo veš: kar je naše, je tvoje, tvojih otrok.“

„Samo Rikino, mati,“ je ponovila Ada.

Mati je razumela, da hoče popraviti Ada svojo hladnost napram hčerki, da ji postaja ob uri, ko se hoče odtrgati od spominov sramote, Rika ljubša od Nina, in zopet je poudarila mati: „Oba sta tvoja in naša, Ada.“

Drugi dan sta bili Nevenka in Ada v Trstu. Andre je sprejel prijazno gosta, Nevenki je dopadel in se smilil plečati, dobrodušni mož. Res, da obeta Jelušička drugačno življenje — ali Nevenka ve sama, kaka igrača strasti je človek. Jelušička ima res dober namen, dober je tudi Nevenkin — ali... Ko se je poslovil Andre, je vprašala Nevenka, kdaj da se vrne, in je zardela. Saj je bil Andre Milanov masinist. Kadar pride on, pride tudi Milan, in ona ga mora videti, mora govoriti z njim. Saj ni bilo več ono uravnanje, ona pretveza, katero je naredila sama sebi. Sama sebi je lagala, lagala je drugim, ko je odbila spremstvo otrok in hitela v pristan.

Odhajali in prihajali so brodovi. Mimo Nevenke je šla pestra slika živahnega tržaškega prometa. Ona

ni videla ničesar. Njene oči so se uprle v koprsko stran. Tropa zamazanih delavcev je bila posedla po tleh. Bila je sobota in hoteli so domov čez nedeljo. „Žena me čaka,“ je izpregovoril mlad delavec. Ozrla se je nanj. V potnem, zaprašenem licu je brala tiho, sveto radost. Nevenka se je zdrznila. Žena! Tudi tam v Kopru čaka plavolasa — a tu, tu čaka ona... Plavolasa, bogata in lepa si greni dneve v sumnji in domnevi. Nevenka bi ji razpršila lahko vse dvome — pa jih ne bo — noče. Naj bo prepad med nama, naj bo med nama črt — greh...

„Koper! Koper!“ so klicali delavci. Brod se pokaže, vitek in majhen, reže valove. Zastor, ki naj brani potnike solnca, je privit, potniki so trudni, razmršeni, kajti nagajiva je škropila Adrija, podpihana od hudobne burje, streho in krov. Nevenka je iskala onega, ki je stal na mostičku. Bled, senco otožnosti pod živimi očmi. Na koga misliš, mladi kapitan? — Potniki so zapuščali krov. Kapitan je ostal dolgo na njem, dolgo je stala trudna duša pred ladjo. Smehljaje je pozdravljajal poslednjo mlado potnico. Govoril je s hišnikom in stopil na molo. Smehljaje se je oziral po ljudeh. Tedaj je stopila predenj, kakor siv mrak, kakor senca noči... Umril je smehljaj, obudil se je strah. „Otrok nesrečni!“ je kriknil s tujim glasom. „Kaj hočeš tu?“ — „Prišla sem k tebi, Milan...“ In roke trepečejo, da bi se ovile njegovih, glava se nagiba, da bi se naslonila nanj, oči teže, da se razjočejo ob njem. On pa odstopi, izpregovori obupno: „Zakaj mi ne daš miru, Nevenka? Saj veš, kaj je zakon. Če sem ti naredil krivico, maščevana si: Zlata trdi, da sem se sestajal s teboj v Ljubljani, da si dopisujeva. Moja sreča je minula, moji otroci slišijo iz materinih ust obtožbe in sumnje... Da ji pove kdo, da si tukaj...“

„Če te ne ljubi ona...“

„Kaj! Ali me hočeš uničiti?“ Mileje je izpregovoril in jo prijel proseč za roke: „Idi, Nevenka, domov! Ti si bolna. Ve vse ste bolne... Kaj je treba hoditi za oženjenim, kaj je treba omoženi noreti za drugim? Zakon razveže, kar je bilo, in zaveže drugam za vedno. Idi, Nevenka, in bodi srečna!“

Rahel dih, kakor poljub usmiljenja. In ni ga bilo več. Sama stoji Nevenka s svojo žalostjo, fakin, ki je opazoval prizor, se ji reži v obraz: „Si, si — il capetano...“ — Oh! Šel je nagloma, da ga ne vidi kdo, boji se, da bi ga zatožili. In niti tega je ni prosil, da bi posredovala ona med njim in ženo. Sama se pobotata, saj sta združena z nerazdružno vezjo, saj se ljubita...

„Gospodična Nevenka! Vi tu? In kje sta otroka in Ada?“ Jelušič je stal širok in plečat pred njo, začudenje in sočutje v pogledu. On ni vedel, on ne

ve ... Videl je samo neizmerno bolečino na Nevenkinem licu in mehko srce ga je zbolelo. Ponudil ji je roko: „Naslonite se name, gospodična, peljem Vas k Adi, ona Vas potolaži! Vihrava je, ali silno dobrega srca. Razjoče se z Vami, pa Vam bo bolje.“ Oprta na njegovo močno roko je premišljevala Nevenka, koliko ljubezni zasluži ta dobri človek, in bridko je očitala v srcu Jelušički njeno neumnost. — Hotela je oditi, ali ni odšla. Pavla je prišla in ji javila Stašino zapoved, ji očitala, da ni obiskala lastne sestre. „Grem odtod!“ je rekla Nevenka. A Jelušička je prosila, prosila sta otroka in Andre: „Saj je še pet dni časa.“ — Nevenka je ostala. Zadrževalo jo je, sama ni bila na jasnem, kaj. Dozdevalo se ji je, da izteza nekaj temnega, usodnega roke po Jelušički, da mora ostati ona tu in jo braniti, braniti plečatega moža, drobno Riko, slabotno staro mater. — Ko je prihajal tiste dni Andre domov, ga je čakala žena željno, visela je z očmi na njegovih ustih. Mnogo sta govorila natiem in vlažne so bile njune oči. Govorila sta o preteklosti in prihodnosti. — Bil je dan pred Nevenkinim odhodom. Zrak je bil soparen in težak. „Nevihita bo“, je rekel Andre, ko je prihitel h kosilu. „Ne hodite nikamor, da Vas ne doleti kaj.“

Imel je uro časa, in ves čas je bila žena pri njem. Ko se je poslavljaj, ga je objela in prosila: „Andre — danes grem k dolgi — saj veš — reci še enkrat: „Si mi odpustil vse?“ Poljubil jo je v odgovor na čelo. „Pridi po mene k sv. Antonu,“ je klicala za njim in si brisala oči. Nevenka je videla, da je njen obraz smrtnobled. Proti večeru je postajala sparina neznosna. Otroka sta podela izmučena na tleh, Jelušička je čepela pri njiju in ju hladila s pahljačo. Nevenka je ležala na divanu in motrila ženo, ki je prelomila z močno voljo nagibe svoje strasti. Bo vztrajala? Pa saj bo ž njo milost božja. Slediti ji hoče tudi ona, tudi ona se otrese in iztrže. — Prišel je večer. „Čez dve uri bo Andre doma,“ je rekla Jelušička, napravljena v cerkev. „Mati, napravite mu večerjo, potem pride po mene in gremo vsi vkup malo na zrak. Nocoj moramo biti veseli, mati. Gospodična se poslavlja od nas in jaz se poslavljam od preteklosti. Uravnala sem svoj račun.“

V črni obleki, znani turban na glavi, je sedla k pisalniku. Pisala je naglo in odločno. Pokazala je pismo Nevenki. Bilo je naslovljeno na Sofijo Grnovičevo in je odkrivalo Jelušičkino srce. Nevenka je

trepetala. Ubogi Andre! Bo Reka dovolj oddaljena, bo volja močnejša od strasti? Saj trepeče med vrsticami, pisanimi Sofiji, še vroča stara ljubezen:

„Torini Vas ljubi in umira. Torini pušča rojstno hišo, prepušča lastnega očeta bedi radi Sofije Grnovičeve. Nikdar več se ne vrne v Trst. Pomagajte, gospodična! Jaz Vas prosim. Nič več ne bom stala med Vama. Še ta mesec se preselimo na Reko, moj mož bo vozil iz Reke v Split. Bodite blagoslovljeni od uboge zmedenke. Objeli ste mojega sina, odprli ste mi oči. Prosim Vas odpuščanja zase, zanj. Gospodična, samo v odpuščanju je človek Bogu podoban. Zaklinjam Vas: Odpustite! V imenu Boga! Samo jaz sem bila kriva. Ne bilo bi nerednih mož, da ni lahkovernih deklet, nezvestih žen. Gospodična, odpustite! In da se poslovim mirno iz Trsta, prosim Vas za znak odpuščanja — bele rože iz Vašega vrta.“

„Kaj mislite, ali mi odpusti?“ je vprašala strahoma Jelušička, ko je zapirala zalepko.

„Gotovo. Plemenitega srca je.“

Rekla je Nevenka, ali verovala ni. Zakaj ne odpusti Zlata Milanu, njej? Jelušička je pokimala z izrazom dvoma: „Ne vem. Toda jaz sem naredila svojo dolžnost. Bog odpusti in pozabi — človek se obotavlja in trpinči sebe in druge. Jutri bo imela Grnovičeva pismo. Pisala sem tudi Toriniju, obvestila sem ga, da se umaknem, da je bila grešna prisega in maščevanje. Odpustila sem njemu, njegovemu očetu — tako naj odpusti meni Bog!“

Jelušička je pritisnila roko na srce in uprla oko v križ nad svojo posteljo. Bilo ji je težko to odpuščanje ... Vzdihtila je in si potegnila nervozno preko čela, premišljevala in se nasmehnila: „Tako sem raztresena. Lahko bi pozabila jutri. Kupila sem Vam nekaj za spomin, gospodična Nevenka.“ Odprla je predal pisalnika in izročila Nevenki zavitek. Po njegovi obliki bi morala biti v njem slika. „Le pogledajte,“ je kimala Jelušička na Nevenkin vprašujoči pogled. Radovedna je odvezala motvoz in odvila papir, ginjena je gledala na pomenljivo sliko: Kristus obuja Jajrovo hčer ... Gorko je stisnila roko prijateljici. Da, vstati hoče k novemu življenju ...

„Pridna bodita, otroka,“ je poljubovala Jelušička Nina in Riko. Vele roke Andrejeve matere so se vzdignile k blagoslovu in prošnji, ko je odhajala s ponavljanim naročilom: „Andre naj pride pome.“

(Konec.)

„Oh, seveda, gospod Balant. Kar nič nisem huda na Vas.“

„Ampak jaz sem hud nase in si toliko časa ne morem odpustiti, dokler nisem preverjen, da mi odpuščaš ti ne samo iz krščanske dolžnosti, ampak iz vsega srca. Vrne mi dušni mir, da me ne bodo več mučili stari spomini, in naj bo moji krivdi in tvoji nesreči konec skupna sreča!“

Gospodu Balantu se je posrečilo preveriti Zoro, da ni golo kesanje povod njegovemu ravnanju.

Zora se je peljala naprej v Ljubljano, kjer pa brata ni našla več živega. Celo njegov grob je bilo težko dobiti. Spominjali so se ga še nekateri znanci,

ki so mu pisali dolge nekrologe in pripovedovali, kaj da bi bil on še vse storil za narod, da mu ni nesrečna usoda in nehvaležnost rojakov pretrgala prezgodaj niti življenja. Uredništva so neusmiljeno črtala in krajšala te nekrologe.

Zora se je kmalu potem pripeljala s svojim soprogom Balantom v Stransko vas, kjer ju je Čurnovka prav prijazno sprejela. Tožila je samo, kakšen križ da je dandanes s posli, ker si hoče vsak izboljšati. Tudi Rotija ni bila nič huda, ne na Zoro, ne na gospoda Balanta. Njo je obletaval gospod Modrilec že tako blizu, da se je zavzemal zanj že tudi gospod Blek, odnekaj prijatelj Čurnovi hiši.

Iz naših dni.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Konec.)

Hitela je po Rivi premišljevala, kako se izpove o preteklosti, kako si uredi prihodnost. Samo mimogrede je vrgla pogled na morje. Solnce se nagiba k zapadu, oblaki, črni in preteči, legajo nanj. Adria valovi potuhnjeno, menjuje barve. Nevihta. V poldrugi uri bo Andre doma, morda bo še pred nevihto na varnem. Nevihta. Navadna stvar v poletni vročini. Zakaj jo pretresa mrz v misli nanjo? Da se ne zgodi Andreju kaj, da ne bi kaznoval Bog nje za pregrešne želje preteklih dni... Pa kaj bi se bala. Kratka je pot do Kopra, trdno so zasidrani brodovi, varna so kopališča in obrežje. Pride in odide nevihta, pa ne moti jader v pristanu. Pa ne mislite na to, mornarji, da je brodovom v luki šestokrat huje ob nevihti kakor onim na širnem morju? Tam ima ladja široko pot, tu jo trči vihar ob drugo. Razbiti sta obe...

Ni še pretekla poldruga ura, ko se je stresla cerkev sv. Antona od mogočnega grmenja, ko je zabučalo morje in so zaškripali brodovi. Rožljale so verige, trgala so se sidra, valovi so metali brod ob brod, kakor da skače razposajena čeda. Glas sirene je klical mornarje, je naznanjal pogibelj. Mogočni curki vode so prali zidove, odnašali opeko raz strehe, polnili jarke in ceste, drli raz zaslone mesta, se družili s kipečimi valovi. Vse motno, temno, strašno. Tačas je klečala pred glavnim oltarjem sv. Antona sključena ženska. Večkrat je udarila s čelom ob kamenito stopnico, posinela usta so prosila: „Odpusti, Večni, Neustvarjeni! Odpusti grešni stvari, ki ni iz-

polnjevala Tvojih zapovedi, ki je iskala sreče v človeku, ne v Tebi. Ustvaril si nas po svoji podobi, da iščemo Tebe, da se izpopolnimo v Tebi. Grešni in zmotljivi iščemo v drugih Tvoje slike, nezmožni, da bi razumeli Tebe... Vendar išče naša blodeča duša vedno samo Tebe. Ko se prevara v umrljivem človeku, najde Tebe Večnega...“

Cerkev se je stresla od groma. Čudno bučanje in kričanje. Kakor da kliče nekdo: „Ada! Ada!“ Je to Andre? Kliče morje? Pravijo mornarji, da pokliče ob nevihti po imenu človeka, da ga zvabi k sebi. „Ada! Ada!“ To je Andre. Prišel je ponjo, boji se zanj. Globoko se je priklonila pred tabernakljem in hitela k vratom. Komaj jih je odprla. Tedaj šele se je spomnila, da je zunaj črna nevihta, da je ona čisto sama v cerkvi, da nima dežnika, ne plašča. Pa iz črne tmine in bučanja kliče: „Ada! Ada!“ — Andre in Nevenka, je pomislila in kričala: „Tu sem, tu!“ Ploha in burja sta sprejela veselo ta klic in sta ga nesla morskim valovom. Bilo bi bolj varno iti po mestu. Toda ob Rivi je bila Adi krajša pot, od Rive jo je klicalo, od tam mora priti Andre. Ob zideh, po potokih, je taval proti Rivi. Ona sama in edina na ulici. Vse se je poskrilo viharju, ali teklo na obrežje na pomoč. „Ada! Ada!“ Klic je prevpil grmenje neba in bučanje morja. Blisk je razsvetlil hipoma grozno sliko potaplajočih in lomečih se brodov, mornarjev, ki so skakali v vodo, da rešijo sebe ali druge. Da je tam tudi Andre... Ali je šla sama, ali jo je zaneslo — kar stala je ob žrelu, ki je požiralo in razbijalo barke. Hotela je nazaj — vrtinec

viharja jo zagradi ... „Ada! Ada!“ je zaklical za njo Andrejev glas. „Andre!“ je zavpila in omahnila. Vrtinec ji je vrgel slamnik raz glavo, ji raztrgal obleko, jo zanesel med gorate valove. Obupni klic: „Andre!“ je ugasnil v mrzlem brezdnju, ki jo je objelo. Kakor v sanjah se je spomnila Ada, da je pela včasih: „Morje, ti moj zeleni grob.“ — Spomnila se je, da gre v smrt: „Odpusti, Ti Večni! Neustvarjeni! Grešna stvar se vrača k Tebi ...“ In potem neko brezkončno padanje — nakrat roka, ki jo ustavi, ki ji ovija telo ... „Andre!“ —

Jelušič je opazoval s strahom nevihto, ki se je bližala, črna in grozeča. Kapitan je ukazal: „Z dvakratno silo, da nas ne dobi na morju!“ Hiteli so in prišli ob izbruhu v pristan. Ko je bil Koper na varnem in potniki s krova doli, potem ko je bil Jelušič izvršil svojo dolžnost, je šel skoz vihar proti domu. Drugi so se ustavili v bližnjih hišah, da povedre. Njega je podil po dežju Adin glas: „Pridi pome!“ Pa saj bo gotovo doma, je tolažil sam sebe in odganjal od sebe tesnobo, ki se ga je polasčala. — Ni je bilo doma ... „Kje je mama?“ je jokala Rika. — „Bogec je tako hud in mame ni.“ „Grem ponjo,“ je tolažil otroka. „Grem z Vami,“ je podilo Nevenko. In kakor da potrebuje močni mož spremstva slabotnega dekleta na kratki poti do sv. Antona — se je ni branil s seboj. Prišla sta komaj do vhoda v ulico sv. Antona, ko jima je pokazal blisk Ado, ki je kolebala v viharju. Klicala sta, pa vihar je odnašal njun glas, odnašal nju sama od Ade. Zaneslo jo je k morju. Andre je čutil ledeni pot, ki je drl po njem. „Tu se držite!“ je zaukazal Nevenki in pokazal na svetilnični drog. On pa je hitel za ženo. Nevenka je, bolj mrtva kot živa, videla, kako je izginila Ada in za njo Jelušič. Skoz vodo, ki je drla mimo njenih nog, je čutila, da se jih opleta nekaj — in to nekaj je bilo strašno. In vođa je naraščala, brodovi so se lomili, sirena je klicala na pomoč. Levico je spustila od droga in je segla za stvarjo, ki ji je ovijala noge. Toliko da ni umrla od strahu in žalosti: mehko, tanko blago. Bil je pajčolan, ki je ovijal kakor turban Jelušičkin slamnik, ko jo je videla Nevenka prvič in zadnjič.

Drugi dan je hodila Sofija Grnovičeva nemirno po svoji spalnici. Na toaleti je ležal Jelušičkin list. Sofija je ponavljala nevoljno besede: „Torini Vas ljubi in umira ... Odpustite ...“

Odpustite! Ali to odpuščanje naj bo zakon s Torinijem. On pa ima otroka. Tak zakon dela otroku krivico in ni srečen, razen ako poravna oče krivico, storjeno otroku. In kako naj jo poravna, ko ne bi dovolila ona strastna ženska, da vzame oče otroka k sebi — dasi bi bilo to tudi zanjo najbolje. O kako so čudni vsi ljudje! Oče govori za Torinija,

Milan jo zaklinja in celo gospa svetnikova pravi: „Omožena je, nimate se bati — kar je namenjeno, je namenjeno.“ In lastno srce? O, kako trepeče in želi! Pa ne sme ... Samo Miren in Majda držita z njo, samo Miren in Majda odobrujeta, da je ne omeščajo Torinijeva pisma. Nikdar ni prosil ženske. Bile so lepše od nje, ki so se mu ponujale. On ni umiral zaradi nobene. Vrgel je vsako od sebe, naveličan igrace. Tudi ono revo, ki prosi zdaj zanj. Molčala naj bi bila, ne izkalila Sofijine sreče. Zdaj prosi v znak odpuščanja — belo rožo. Kaj ne veš, nespametna reva, da so odcvetele rože, da ni zdaj čas odpuščanja? — Sofija stopi k oknu, pogleda na vrt, se začudi. Menila je, da se je osulo vse cvetje. A grm tam v kotu je poln belih svežih rož, grm tam v kotu govori: Še je čas ljubezni in odpuščanja, Sofija ...

Brzjavka iz Trsta. Kaj bo? Da si je Torini kaj naredil? Plaha odpre Sofija brzjavko, se sesede na stol, si pokrije lice z rokami. Potne kaplje ji stopijo na čelo. Silno je pretresenje rahlo čuteče duše. Ona je umirala s prošnjo na ustih — in ti — ti nisi mogla ... „Ada Jelušička se je ponesrečila na poti iz cerkve. Pogreb jutri.“ — Tako je brzjavil Milan. In tiste mrtve črke plešejo pred Sofijo, kličejo: Ti, ki nisi mogla odpustiti, ti, ki nisi privoščila živi cvetja iz tvojega vrta — pridi k pogrebu, prinesi ga mrtvi ...

V srebrnih svečnikih so gorele debele voščenske. Med črnimi stenami, v črni obleki je ležala utopljenka. Na licu ji je igral zadovoljen smehljaj. Kakor otroku, ki se je rešil iz nevarnosti v naročje matere. Tako se je pač nasmešnila, ko jo je bil ujel Andre ob svitu bliska — in tedaj — v veselju, da je rešena — je izdihnila. „Vesetje ji je zalilo srce,“ je rekel zdravnik, ko so trli in oživljali utopljenko in ni mogel verovati Andre, da je mrtva, saj mu je bila stisnila še ravnokar roko, ki jo je lovila ... Zdaj sedi Andre ob mrtvi, gleda vanjo, se spominja vsega trpljenja z njo. Zakaj si jo vzel zdaj, Gospod? Kakor da pričakuje odgovora na to vprašanje, se ozre v Nevenko. Njen pogled mu pravi: „Morda je bolje tako ...“ Adina mati, ki sedi z njegovo materjo upognjena in stisnjena v kotu, se oglasi kakor da je ugenila njegovo misel: „Šla je ubožica s kraja odpuščanja — v nebese ... Tam ni greha, moja Ada, tam ni žalosti, ne sramote ...“

Andrejeva mati ihti in molči. Morda si očita, da je bila pogostoma nevoljna na mrtvo revico. Rika se obeša na pobito Nevenko, vprašuje: „Gospodična, kaj ne bo vstala mama? Zakaj spi tako dolgo?“ Nevenka stiska sirotko k sebi. Danes bi morala oditi. Pa so jo prosili vsi obupani: „Ne zapustite nas!“ Brzjavila je sestri, naj druga prevzame začasno

njeno službo; pisala je tudi ravnatelju. Vse je prišlo iz ravnotežja... kaj bo zdaj? Jelušič se bo moral ženiti. In ubogi Nino, ki nima očeta, ne matere. Kako stoji ob mrtvaškem odru, velike oči uprte v mrtvo. Toliko vprašanj je v teh očeh. Zakaj ne vstane mati, tega ne vpraša Nino. Videl je že mrtve. On ve, da umirajo ljudje, da ne vstajajo mrtvi, da molče na vprašanja. Pa rad bi vedel Nino, rad... Kdo mu odgovori zdaj in pojasni?

Tihota nastane v mrliški sobi. Svečin plamen trepeče in lije življenje na mrtvo. Kaj se niso zgenila usta, kaj ne odpira oči? Plaho pogledajo matere. Mar sliši Ada znane korake... Pod črnim zastorom se pokaže visok mornar. Torini. Za njim Strgar. Velike vence položita na mrtve noge. Strgar se stisne v kot in gleda presunjen prijatelja, mrtvo, otroke — pogleda Nevenko. Kaj premišljuješ, mladi kapitan? Svetlo postane njegovo oko, ko premotri Jelušiča, Nevenko. Vse bo dobro. Sofija pride gotovo na pogreb, se pomiri s Torinijem, pojasni Zlati, da on ni ničesar kriv. Vse bo dobro. Mrtva ubožica se je hotela umakniti iz Trsta, umaknila se je drugam — in živim je treba misliti na žive...

Z izrazom najglobokejše žalosti se je vrgel Torini na kolena, je klečal tu z nagnjeno glavo. Ko je vstal, je stopil k mrtvi, jo gledal dolgo, in položivši svojo roko na njene mrzle prste, je vzkliknil bolešno: „Odpusti, Ada, odpusti!“ — Od mrtve se je obrnil k Jelušiču: „Odpustite, Jelušič!“ Andre je videl solzo na licu lepega kapitana. Molče mu je stisnil roko. Torini je iskal s pogledom Nina in razširil roke proti njemu: „Ubogo dete, pridi k meni!“

Toda Nino se je spomnil, da je bil ta kapitan vzrok materinih solza. Oprijel se je Jelušiča in vprašal naglo: „Papa, kdo je moj pravi papa? Mama je rekla, da oni tam.“

Bolešno je prešinilo Jelušičev obraz. Torini je razumel in rekel žalostno: „Tvoj pravi papa je res oni, ki te je vzel na svoje srce. Pa tudi mene boš imel malo rad in prišel boš k meni, kadar te ne bo maral ta papa, kajne, deček moj? Dal te bom v šolo. Hočeš biti kapitan?“

„Hočem,“ je odgovoril Nino in zaprl trudno oči. Bilo je preveč ugibanja za malo glavo: Dva papana,

kapitan in šola in mama mrtva... Jelušič ga je stisnil k sebi in odgovarjal bolešno Toriniju: „Kapitan lahko nudi svojemu sinu več nego mašinist. Ne smem se ustavljati Ninovi sreči... Samo prosim, da bi ostal še pri meni — ne morem izgubiti nakrat toliko — in dokler se kaj ne preuredi pri gospodu.“

„Ne boste ga izgubili, vrli mornar,“ mu je stisnil Torini ginjen roko. „Vi ostanete vedno Ninov dobri papa — matere mu tako ne morem nadomestiti, ker...“

Obmolknil je. Svila je zašumela, zadehtelo je po rožah. Sofija! Kako, za Boga, pride sem? Sofija v črni svileni obleki, velik venec belih rož v roki, ob laktu očeta majorja, ki pozdravlja Torinija in stiska Jelušičevo roko. Sofija, kaj dela tu? Položila je venec na roke mrtve zoprnice za Torinijevo ljubezen, poljubila je mrtvo čelo, odpuščajoča je prosila odpuščanja. Lotos, beli cvet, kako krasna je duša, ki odpušča in pozabi! Tu ob mrtvi ubožici izpolni njeno prošnjo, odpusti tudi meni! —

* * *

V Nevenkini sobi drdra šivalni stroj. Nevenka šiva in pogleduje na sliko, podarjeno ji od rajne Jelušičke. Kristus obuja Jajrovo hčer. Novo življenje živi zdaj ona, ki je umrla. Življenje v luči Gospodovi. Novo življenje živi Nevenka. Dušno in telesno. Nestrpno jo pričakujejo v Trstu. Stara Jelušička ne more pripravljati za selitev, Rika joče, da naj pride nova mama, gospodična Nevenka. Imela bo srca, ki ji bodo hvaležna za ljubezen. Vse je uravnano in dobro. Milan in Zlata sta prijatelja. Ob pogrebu Jelušičke ji je privoščila plavalaska prijazno besedo, na glas ji je k možitvi čestitala Strgarica. Samo Staša je gledala debelo, češ da se mož starka, da vzame svoje vezeno perilo in denar. In Dušan, mladi, solidni uradnik, ne piše. Premišljuje pač draginjo.

Prihajal bo brod v prijazno Reko. Nevenka bo čakala z Riko Andreja. Ob vročini pojdejo v Devin, kjer imata Andre in Nevenka in Nino stanovanje do smrti. Nino bo prihajal in odhajal. Stali bodo ob morju in se spominjali uboge žrtve strasti in zmed naših dni.

